

Systeemisen toimintamallin suhdeperustaisuuden vaikutus
lastensuojelutyön koettuun merkityksellisyyteen

Linda Saarela
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Kevät 2023
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Systeemisen toimintamallin suhdeperustaisuuden vaikutus lastensuojelutyön koettuun merkityksellisyyteen

Tekijä: Linda Saarela

Tutkinto ohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro -gradu tutkielma

Sivumäärä: 78 + liite

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tutkia, miten systeemisen lastensuojelun toimintamallin suhdeperustaisuus vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kokemaan työn merkityksellisyyteen. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto koostui 7 lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän haastatteluista, jotka toteutettiin kahtena parihaastatteluna ja yhtenä kolmen henkilön ryhmähaastatteluna. Aineiston analyysissä on hyödynnetty teoriaohjaavaa analyysitapaa.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu systeemiteorian, suhdeperustaisen sosiaalityön ja työn merkityksellisyyden ympärille. Systeeminen lastensuojelu pohjautuu Reclaiming social work- malliin, jota on kutsuttu myös Hackneyn malliksi. Systeemistä lastensuojelun toimintamallia on kehitetty ja juurrutettu osaksi lastensuojelutyön käytäntöjä laajasti koko Suomessa. Kehittämistyö on ollut osa Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE 2016-2018) muutosohjelmaa. Systeemisen toimintamallin avulla on pyritty saamaan aikaiseksi kokonaisvaltainen muutos lastensuojelutyön tekemiseen. Lastensuojelutyön byrokratisoituneita ja juridisesti painottuvia käytäntöjä on haluttu muokata, systeemiseen ja suhdeperustaiseen työhön panostamalla. Suhdeperustainen työ edellyttää sosiaalityöntekijältä panostusta vuorovaikutustaitoihin ja kohtaavaan työskentelyyn asiakkaan kanssa.

Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että merkityksellisyydellä on useita positiivisia seurauksia yksilö- ja organisaatiotasolla. Tutkimuksessani olin kiinnostunut merkityksellisyyden käsitteestä siksi, että se on käsitteenä laajempi kuin työhyvinvointi, ja etenkin yhteiskunnallisesti tärkeässä lastensuojelutyössä korostuvat työn merkityksellisyys ja sen kokemisen vaikutukset työn tekemiseen ja työhön sitoutumiseen. Työn merkityksellisyyttä lastensuojelun avohuollon kontekstissa ei juurikaan ole tutkittu, etenkin sen jälkeen, kun systeeminen toimintamalli on laajasti otettu käyttöön.

Tutkimustulosten perusteella suhdeperustaisen työn toteutumista pidettiin tutkimukseeni osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden keskuudessa tärkeänä asiana. Tutkimukseni keskeisenä tuloksena voidaan pitää sitä, että suhdeperustainen työ lisää sosiaalityöntekijöiden merkityksellisyyden kokemuksia. Systeemisestä toimintamallista huolimatta, suhdeperustaisen työn tekeminen ei ollut aina mahdollista toivotulla tavalla. Lastensuojelussa on edelleen nähtävissä samoja rakenteellisia haasteita, joiden torjumiseksi systeeminen toimintamalli on kehitetty.

Avainsanat: lastensuojelu, merkityksellisyys, systeeminen toimintamalli,

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	4
2.1 Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö	4
2.2 Systeminen lastensuojelun toimintamalli	8
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	14
3.1 Systemiteorian lähtökohdat	14
3.2 Suhdeperustainen työskentely	17
3.3 Työn merkityksellisyys	22
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
4.1 Tutkimustehtävä	28
4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	29
4.3 Aineiston analyysi	32
4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	36
5 TUTKIMUSTULOKSET	40
5.1 Suhdeperustaisen työn merkityksellisyys yksilötasolla	40
5.2 Suhdeperustaisen työn merkityksellisyys sosiaalisella tasolla	47
5.3 Työn sisällön ja työympäristön vaikutus suhdeperustaisen työn tuottamiin merkityksellisyyden kokemuksiin	52
5.4 Työn suurempi päämäärä merkityksellisyyden kokemisen lähteenä	61
6 POHDINTA	65
LÄHTEET	73
LIITE	79

1 JOHDANTO

Tämän pro -gradu tutkielman tavoitteena on selvittää, *miten systemisen lastensuojelun toimintamallin suhdeperustaisuus vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kokemaan työn merkityksellisyyteen?* Aihe kiinnostaa minua, koska siinä yhdistyvät filosofinen ulottuvuus, sosiaalityön tärkeä ja haastava lastensuojelun kenttä sekä sen ajankohtainen tilanne ja kehittäminen. Tutustuin systemiseen lastensuojelun toimintamalliin työskennellessäni lastensuojelun avohuollossa. Koko avohuollon tiimi koulutettiin toimintamallin käyttöön vuodesta 2020 alkaen, jolloin myös itse osallistuin koulutukseen. Hiljalleen työtapaa alettiin tuoda osaksi työkäytäntöä koko organisaation lastensuojelun avohuollossa. Myöhemmin toimintamallia on pyritty laajentamaan muillekin sosiaalityön osa-alueille.

Lastensuojelun haasteet ovat olleet paljon esillä viime vuosina ja monien eri tahojen toimesta on pyritty selvittämään lastensuojelun tilaa. Selvityksissä on tullut esille haasteita sekä henkilöstöön että palvelujärjestelmään liittyen. (Mänttari-van der Kuip 2022, 21; Wilén 2018; Yliruka ym. 2022; Alhanen 2014.) Keskeisimpinä ongelmina on tunnistettu suuret asiakasmäärät, työntekijöiden jaksamisen haasteet, työntekijöiden kuormittuminen, vaihtuvuus ja siirtyminen pois lastensuojelusta. Yksin tekemisen kulttuuri on pitkään leimannut lastensuojelun sosiaalityötä. Lisäksi työn on nähty olevan ongelmakeskeistä ja työntekijöiden saama tuki ja ohjaus on ollut puutteellista. Lastensuojelun avohuollossa joudutaan edelleenkin sammuttamaan tulipaloja ja reagoimaan lasten tarpeisiin nähden liian myöhään. (Lahtinen ym. 2017, 11.) Sekä kansainvälisissä että kotimaisissa keskusteluissa lastensuojelun tilaa on kuvattu kriisiksi. Kriisi vaikuttaa työntekijöiden lisäksi myös asiakkaina olevien lasten ja perheiden hyvinvointiin. (Mänttari-van der Kuip 2022, 22.)

Systemistä lastensuojelun toimintamallia on kehitetty ja juurrutettu osaksi lastensuojelutyön käytäntöjä laajasti koko Suomessa. Kehittämistyö on ollut osa Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE 2016-2018) muutosohjelmaa. Mallin avulla on pyritty paikantamaan sellaisia työskentelytapoja, joiden avulla lapset ja heidän läheisensä voivat saada lastensuojelussa kokonaisvalaista tukea ja joka perustuu tietoon ja osaamiseen. (Petrelius & Uutela 2020, 11.) Toimintamalli pohjautuu Lontoossa hyviä tuloksia saaneeseen Reclaiming social work (RSW)-malliin, joka tunnetaan myös Hackneyn-mallina (Aaltio & Isokurotti, 2021, 22). RSW-mallia ei sellaisenaan ole voitu ottaa käyttöön Suomessa, joten Suomen

lastensuojelujärjestelmään on pitänyt luoda sopiva malli. (Alho ym. 2018, 88). Lastensuojelun systeminen toimintamalli tarkoittaa tiivistetysti sitä, että lastensuojeluun on tuotu perheterapeuttista osaamista ja vahvistettu systemistä sekä suhdeperustaista osaamista. Asiakkaiden toimijuutta korostetaan ja ongelmien nähdään paikantuvan yksilön oireilun lisäksi perheisiin ja yhteisöihin. Perheet ja yhteisöt muodostavat lapsen ympärillä olevan systeemin, jonka osin vaikuttamalla voidaan saada aikaan positiivinen muutos lapsen elämässä. (Coulter 2020, 18-19.)

Sekä lastensuojelun työntekijät että lastensuojelun asiantuntijat ovat toistuvasti tuoneet esille tarpeen vahvistaa suhdeperustaista työskentelyä lastensuojelussa. Lastensuojeluorganisaatioiden rakenteissa sosiaalityöntekijät eivät ole kyenneet tekemään työtään niin laadukkaasti, kuin haluaisivat ja osaisivat. (Fagerström 2016, 3.) Systemisen toimintamallin avulla on pyritty saamaan aikaiseksi laajamittainen muutos lastensuojeluun organisaatio- ja asiakastyöntasolla (Aaltio & Isokuorti, 2019, 3). Systemisen toimintamallin pyrkimyksenä on siis myös rakentaa uudelleen käsitystä siitä, mitä tarkoittaa suhteisiin perustuva sosiaalityö. Sosiaalityöntekijää ohjataan työssään ottamaan mukaan asiakkaat, heidän perheensä, laajemmat verkostot ja asiaankuuluvat ammattilaiset. Yhteisenä pyrkimyksenä on löytää ratkaisuja asiakkaan tilanteeseen. (Coulter 2020, 18-19.) Suhdeperustaiseksi voidaan kutsua sellaista työtä, joka pohjautuu asiakkaan ja ammattilaisen väliselle vuorovaikutukselle. Suhdeperustainen työ on luottamuksellista ja kohtaavaa. (Matties ym. 2021.)

Työn merkityksellisyyttä ylläpitävissä työyhteisöissä on todettu yhteisön jäsenten edistävän yhteistä hyvää omalla osaamisellaan. Kun pääsee osaksi merkitykselliseksi koettua työelämää, on yksilöllä mahdollisuus kytkeytyä rikastuttavalla tavalla ympäristöönsä ja vahvistaa sitä. (Salonen & Tapani 2020, 40.) Merkityksellisyyden tunne voi auttaa selviytymään äärimmäisistä tilanteista. Lisäksi se voi parantaa työelämän laatua. Merkityksellisyydellä on useita positiivisia seurauksia yksilö- ja organisaatiotasolla. Näitä seurauksia ovat yksilöllinen motivaatio ja hyvinvointi, onnellisuus, psykologinen ja fyysinen terveys sekä organisaatioon sitoutuminen. (Vuori ym. 2012, 231.) Työelämässä tekemisen laatu on yhä ratkaisevampaa, ja siitä syystä organisaatioiden on yhä enemmän siirryttävä vaalimaan työntekijöiden sisäistä motivaatiota. Merkityksellisyyden kokeminen on yksi hyvin vahvaksi tunnustettu motivaation muoto. Ihminen, joka kokee työnsä merkitykselliseksi, on usein syvästi sitoutunut tekemään parhaansa ja tavoittelemaan onnistumista työssään. (Martela 2020, 12.)

Olen kiinnostunut merkityksellisyyden käsitteestä juuri siksi, että se on käsitteenä laajempi kuin työhyvinvointi, ja etenkin yhteiskunnallisesti tärkeässä lastensuojelutyössä korostuu mielestäni työn merkityksellisyys ja sen kokemisen vaikutukset työn tekemiseen ja työhön sitoutumiseen. Työn merkityksellisyyttä lastensuojelun avohuollon kontekstissa ei juurikaan ole tutkittu, etenkin sen jälkeen, kun systeminen toimintamalli on laajasti otettu käyttöön. Pro gradu -tutkielmani on tehty yhteistyössä työnantajaosapuolen kanssa. Aineisto on kerätty pari- ja ryhmähaastatteluina toteutettujen teemahaastattelujen muodossa. Olen tutkimustani varten haastatellut seitsemää lastensuojelun avohuollossa työskentelevää sosiaalityöntekijää.

Tutkielmani alkaa johdannolla ja toisessa luvussa taustoitan tutkimusta hieman tarkemmin avaamalla lastensuojelun avohuollon sosiaalityötä ja systeemisten lastensuojelun toimintamallia. Kolmas luku käsittelee tutkielman teoreettista viitekehystä. Teoreettinen viitekehys rakentuu systeemiteorian lähtökohdille. Lisäksi avaan suhdeperustaisen työn ja työn merkityksellisyyden käsitteitä. Luvussa neljä kerron tarkemmin tutkimuksen toteutuksesta ja luvussa viisi tarkastelen tutkimuksen tuloksia. Luku kuusi on yhteen kokoava luku, joka sisältää pohdintaa tutkielmastani ja sen pohjalta tehdyistä johtopäätöksistä.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö

Lapsen huolenpidosta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat ensisijaisesti lapsen huoltajat. Tässä tehtävässä julkisen vallan tulee tukea huoltajia. Julkisella vallalla on velvollisuus kuitenkin puuttua perheen tilanteeseen, jos lapsen hoito ja kasvatus ei ole lapsen edun mukaista. (Saastamoinen 2016, 29.) Lastensuojelutyö voidaan nähdä erityisen räätälöitynä eriarvoisuutta tasoittavana työnä (Bardy 2013, 20). Lastensuojelun on osaltaan tarkoitus toteuttaa Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista (Mt., 20). Keskeisimpänä lastensuojelutyössä tulisi olla lapsi ja lapsen tarpeet. Tätä ajatusta vasten on myös otettava huomioon vanhempien kyky ja mahdollisuus vastata lapsen tarpeisiin. Lisäksi lastensuojelussa tulee arvioida vanhempien kykyä ottaa vastaan tarjottuja tukitoimia ja toimia yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 233.)

Lastensuojelua tulisi toteuttaa niin, että rakenteet mahdollistaisivat lapsen tilanteen arvioimisen laadukkaasti ja onnistuneesti. Lastensuojelutyön rakenteita uudistava laki tuli voimaan 2022 (LSL 22.12.2021/1276). Lailla (LSL 13 b §) säädettiin lapsen vastuusosiaalityöntekijän asiakasmäärää niin, että hänellä voi olla enintään 35 vastuuasialasta (0–17v) vuonna 2022 ja 2023. Vuodesta 2024 sosiaalityöntekijällä voi olla enintään 30 asiakaslasta vastuullaan. Lakimuutoksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista lastensuojelussa. Lisäksi lailla (LSL 22.12.2021/1276) pyritään turvaamaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tavoitteiden toteutuminen. (Yliruka ym. 2022, 2.)

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä palvelutarpeen arvioinnin perusteella arvioi lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuvan, kasvuolosuhteet eivät turvaa lapsen tervettä kehitystä, tai lapsi itse vaarantaa omalla käyttäytymisellään terveytensä ja/tai kehityksensä. Lastensuojelun asiakkuus voi alkaa myös silloin, jos joudutaan turvautumaan kiireellisiin lastensuojelun toimiin, tai perheelle annetaan lastensuojelun tukitoimia ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (Räty 2019, 236.) Lapsen tilanteen arviointi on hyvin merkityksellistä ja herkkää työtä. Siihen perustuu lapsen avunsaanti, asiakastyön prosessi ja päätöksenteko. (Jaakola 2022, 87.) On tärkeää tunnistaa ja arvioida lapsen tuen

tarve oikea-aikaisesti. Tarvittaessa lapsi ja perhe on ohjattava lastensuojelun tuen piiriin. (Saastamoinen 2016, 42.)

Lastensuojelulaki (30.12.2019/1489) 6 § määrittelee lapseksi henkilön, joka on iältään 0–18-vuotias ja nuoreksi henkilön, joka on iältään 18–24-vuotias. Lastensuojelun asiakkaiden elämäntilanteita leimaavat usein monenlaiset muutokset, liittyen asuinpaikkoihin, perherakenteisiin ja arjen kasvuympäristöihin. Tämän lisäksi lastensuojelun asiakkaana olevien lasten elämä sisältää keskimääräistä enemmän pahoinvointia aiheuttavia tekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi köyhyys, vanhempien työttömyys, vanhempien päihdeongelmat, vanhempien jaksamattomuus ja perheristiriidat. (Heino 2009, 95–96.) Lastensuojelun tarve voi nousta tavallisista elämänkriiseistä tai aiheutua poikkeuksellisen koettelevista olosuhteista ja vaativista tilanteista. Tilanteet lastensuojelutarpeen taustalla ovat moninaisia. (Bardy 2013, 74.) Lastensuojelun tehtävänä ei kuitenkaan ole ottaa hoitaakseen mitä tahansa ongelmaa esimerkiksi päihteisiin tai taloudellisiin haasteisiin liittyen. Lastensuojelun tehtävänä on arvioida, vaikuttavatko ongelmat todennäköisesti lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Lisäksi on arvioitava, voidaanko niihin vaikuttaa lastensuojelun keinoin, lapsen edun mukaisesti. (Pösö 2010, 324.)

Lastensuojelulain mukaisia tukitoimia voidaan myöntää lapselle tai lapsen vanhemmille, huoltajille tai muille lapsesta huolta pitävälle, kuten esimerkiksi sijaisvanhemmille. Tämän lisäksi lapsen ja lapsen perheen kanssa voidaan myös tehdä sosiaalityötä ilman, että myönnetään erillisiä palveluja. Tällainen sosiaalityö voi olla keskustelua, ohjausta, neuvontaa tai taloudellista tukea. (Räty 2019, 4.) Vaikka lastensuojelutyöhön sisältyy huomattava julkisen vallan käyttömahdollisuus, perustuvat lastensuojelun avohuollon tukitoimet vapaaehtoisuuteen. Lähtökohtana on lapsen ja lasten läheisten kanssa yhdessä ja yhteistyössä toimiminen. Tukitoimet järjestetään lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti tavoitteiden saavuttamiseksi. (Saastamoinen 2016, 52.) Lastensuojelussa toimitaan perheen ja yhteiskunnan välisten suhteiden rajapinnoilla, ja ne voivat usein olla myös jännitteisiä. Lastensuojelun erityispiirteenä voidaan todeta olevan se, että lasta on suojeltava myös silloin, kun asianomaiset vastustavat sitä. (Bardy 2013, 74.)

Lastensuojelulaki korostaa avohuollon tukitoimien olevan ensisijaisia, lisäksi lapsen etu on aina otettava huomioon. Lapsen edun määrittelemisessä on otettava huomioon esimerkiksi lapsen ikä, kehitystaso ja elämäntilanne. Lapsen etua arvioitaessa on myös otettava huomioon tosiasialliset perhesuhteet. Lapsen etua ei voi arvioida pelkästään lapsen

vanhempien tarpeista tai oikeuksista käsin. Kun lapsen etua määritellään, voidaan arvioinnissa käyttää pohjana sitä, mikä ei ainakaan ole lapsen etu. Tällöin tarkastellaan sellaisia seikkoja, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi rakkauden ja empatian puute, huolenpidon laiminlyöminen tai lapsen eläminen jatkuvassa ristiriitatilanteessa. Lapsen tilannetta arvioidessa on aina tehtävä arviointia kokonaistilanteesta. (Räty 2016, 12–16.)

Kun selvitetään lapsen mielipidettä, tulee ottaa huomioon, että se ei saisi olla vain rutiinomainen yksittäinen tapahtuma. Lapsen mielipiteen selvittämisen tulee olla koko lastensuojelun asiakkuuden aikana toteutuvaan aitoon vuorovaikutukseen perustuva työtapa. (Araneva 2016, 12.) Lastensuojelutyön keskeisimpänä elementtinä voidaan pitää luottamuksellista ja toimivaa asiakassuhdetta, joka toimii myös tavoitteellisen muutostyön perustana (Mänttari van-der Kuip 2022, 37). Lastensuojelussa on tärkeää huomioida, että riittämättömällä selvitystyöllä ja harkitsemattomilla ratkaisuilla voi olla vakavia vaikutuksia lapsen elämään (Saastamoinen 2016, 55). Lastensuojelutyön onnistumisen kannalta oleellisia tekijöitä ovat: asiakaslähtöinen organisaatio, työntekijöiden osaaminen vastaa lastensuojelun ajantasaisia vaatimuksia, toimintaprosessit vahvistavat asiakkaan voimavaroja, lapsen elämän riskitekijät saadaan vähenemään ja asiakas kokee elämänlaatunsa parantuneen (Bardy 2013, 75).

Lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoa voidaan pitää lastensuojelun tärkeimpänä resurssina ja voimavarana. Sosiaalityöntekijöiden ammattitaito takaa asiakasturvallisuuden ja laadukkaan lastensuojelun toteutumisen. (Yliruka ym. 2020, 10.) Kaikille lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille tulee nimetä oma vastuusosiaalityöntekijä. Vastuusosiaalityöntekijän vastuulla on lapsen edun kokonaisvaltainen seuranta. Vastuusosiaalityöntekijä on yleisesti vastuussa siitä, että lapsi saa oikeanlaisen tuen. Lisäksi vastuusosiaalityöntekijä vastaa lapsen asiakkuuden aikaisesta lastensuojelutyön suunnittelusta, seurannasta ja toteutuksesta sekä johtaa asiakasprosessia. (Araneva 2016, 242–243.) Sosiaalityöntekijän tulee laatia asiakassuunnitelma yhdessä asiakaslapsen ja tämän huoltajien kanssa. Sosiaalityöntekijän on myös huolehdittava siitä, että lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti. (Räty 2016, 72.)

Työ lastensuojelun sosiaalityöntekijänä on sosiaalihuollon tehtävä ja sen tarkoituksena on turvata ja edistää lapsen hyvinvointia, kasvua ja kehitystä. Työn menestyksenkäs hoitaminen vaatii korkeatasoista lastensuojelutyön asiantuntijuutta, hyviä tiedollisia

valmiuksia sekä taitoa kohdata ja tunnistaa lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi. Oikeudet ja puitteet määritellään tarkasti lastensuojelulaissa 13 § b (2007/417). Työssä vaaditaan kykyä ammattieettiseen harkintaan, tietoa puuttumisen oikeutuksesta sekä kykyä pohtia ja puntaroida lapsen etua. Sosiaalityöntekijän viranomaisrooli ja siihen kuuluva harkintavalta on työssä vahvasti läsnä. (Yliruka ym. 2020, 10.)

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen vuorovaikutuksen merkitys on lastensuojelutyössä oleellinen. Sosiaalityöntekijän tulee kyetä kohtaamaan ihmiset arvostaen, inhimillisesti ja empaattisesti. Vastuusosiaalityöntekijä vastaa lapsen edun arvioinnista ja toteutumisesta. Lastensuojelupalvelujen järjestämistä vastaavassa olevan hyvinvointialueen tulee huolehtia siitä, että sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa tutustua ja pohtia ratkaisuja lapsen tilanteeseen. Lisäksi sosiaalityöntekijällä tulee olla riittävästi aikaa arvioida toimenpiteiden vaikutuksia lapsen ja tämän huoltajien kanssa. (Malja ym. 2019, 15.)

Lastensuojelun tavoitteiden saavuttamiseksi sosiaalityöntekijän olisi kyettävä luomaan lapseen ja lapsen läheisiin luottamuksellinen suhde. Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentaminen ja ylläpitäminen on kuitenkin vaikeaa resurssiniukassa palvelujärjestelmässä. (Mänttä-van der Kuip 2022, 36.) Suhdeperustaisen työskentelyn sijaan lastensuojelun tilaa kuvaavissa selvityksissä on todettu lastensuojelun työskentelyn painottuvan byrokraatiaan. Lisäksi ongelmina on tunnistettu työntekijöiden vaihtuvuus, asiakkaiden osallisuuden ja kohtaamisen puute sekä ehkäisevien palvelujen toimimattomuus. On myös tunnistettu, että työntekijöillä ei ole riittävän kokonaisvaltaista käsitystä lapsen ja perheiden tarpeista. (Aaltio & Isokuorti 2019, 18.)

Iso-Britanniassa Donald Forrester (2013, 61) tiimeineen, ovat tutkineet sosiaalityön käytäntöjä havainnoimalla ja haastatteleamalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Tutkimuksessa käy ilmi, että sosiaalityöntekijät pitävät pääasiallisena tehtävänä riskien arviointia. Sosiaalityöntekijät kuitenkin kokivat, että aktiivinen työskentely perheiden kanssa riskien ja tarpeiden tunnistamiseksi on kaikkein tärkein asia, johon pitäisi olla enemmän aikaa. Tähän liittyen sosiaalityöntekijät tunnistivat kaksi tärkeää työskentelyn tavoitetta. Yhtenä työskentelyn tavoitteena on lapsen ja perheen olosuhteiden parantaminen ja toisena tavoitteena saada muutosta asiakkaiden käyttäytymiseen, lisätä vuorovaikutustaitoja ja parantaa ihmissuhteiden laatua. (Mt., 61.)

Sosiaalityöntekijät kohtaavat lastensuojelutyössä vaikeita tilanteita, joihin ei ole selkeää ratkaisua. Lastensuojelussa eteen tulee monisyisiä tilanteita, lisäksi eri tekijöiden välisiä suhteita voi olla vaikea hahmottaa. Läheskään aina lapsen tai perheen todellinen haaste ei ole selvillä. (Jaakkola 2022, 88.) Lastensuojelutyössä olisi tärkeää löytää tasapaino laillisten vaatimusten, organisaation vaatimusten ja perheiden tarpeiden välillä. Sosiaalityöntekijöiden korkea vaihtuvuus vaikuttaa negatiivisesti perheiden saamaan apuun ja tukeen. Työntekijän vaihtuessa menetetään usein tietoa, ymmärrystä ja luottamusta. (Cross ym. 2010, 19–26.)

Taloudellisesti epävakaa tilanne heijastuu sosiaalityön kentälle kohonneina taloudellisen vastuun vaatimuksina ja uusien hallintokäytäntöjen laajentamisena. On alettu vaatia tehokkaampia työsuoritteita, tiukempia budjettitavoitteita sekä tarkempaa toiminnan seuraamista. Tulos ja suorituskeskeisen toiminnan painottamisen myötä ammatilliset käytännöt ja arvot ovat olleet koetuksella. Sosiaalityöntekijöille tämä on tullut näkyväksi niin, että byrokraattinen työ on lisääntynyt ja kasvokkain asiakkaiden kohtaaminen on vähentynyt. Vallitsevat yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttavat niihin lapsiin ja perheisiin, jotka ovat sosiaalityön interventioiden vastaanottajia, ja jotka kamppailevat hyvinvointileikkausten ja rankaisevan poliittisen ympäristö ristipaineessa. (Hingley-Jones & Ruch 2016, 235.)

2.2 Systeeminen lastensuojelun toimintamalli

Lastensuojelun avohuollon systeeminen toimintamalli perustuu pääosin perheterapian piirissä kehitettyjen terapeuttisten muutostyön lähestymistapojen soveltamiseen lastensuojelukontekstissa. Kyse on lähestymistavasta, jossa lastensuojelun sosiaalityön nähdään samaan aikaan olevan sekä viranomaistoimintaa että asiakaslähtöistä vuorovaikutustyötä. Keskeisenä lähtökohtana on, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä tarvitsee suojelutyön ja siihen liittyvän lapsen ja lapsen läheisten hyvinvointia vahvistavan työn toteuttamiseen suhdeperustaisen työskentelyn taitoja, sekä syvällistä teoreettista systeemistä ymmärrystä. (Yliruka ym. 2020, 17.) Systeemistä toimintamallia ei ylipäätään tulisi tarkastella työmenetelmänä tai interventiona. Systeemistä toimintamallia tulisi sen sijaan tarkastella sosiaalityötä ohjaavana arvoperustana ja tutkimusperusteisena ajattelutapana.

Lisäksi toimintamallia voi tarkastella arjen työn, tuen ja johtamisen rakenteena. (Yliruka ym. 2023, 107.)

Toimintamallien tarkoituksena on yhtenäistää asiakastyön laatua ja lisätä teoreettista ja analyttistä osaamista työyhteisöissä. Tämän lisäksi mallit antavat työntekijöille asiakastyön menetelmiä ja työkaluja. Toimintamallit ovat myös yksi tapa lisätä lastensuojelutyön tutkimusperustaisuutta. (Aaltio & Isokuorti 2021, 22.) Systemiteoriaan pohjautuva sosiaalityö sai alkunsa 1970-luvulla. Casework-tradition puitteissa kasvoi kiinnostus asiakasta osana laajempaa systeemiä. (Fagerström 2016, 14–16.) Sosiaalisen Casework-menetelmän juuret ovat hyväntekeväisyystyössä. Menetelmää on käytetty, kun on tarvittu korjaavia interventioita työskennellessä yksilöiden ja heidän perheidensä kanssa. Casework prosessissa on alku ja loppu, jonka välissä on liikettä kohti haluttua muutosta. Muutos saattaa tapahtua yksittäisessä asiakkaassa, tilanteessa, jossa asiakas on tai molemmissa. (Datar & Rao 2019, 200.)

Italialaisen perheterapian parissa kehitettiin 1980-luvulla tutkiva ja neutraali työote, joka perustui systeemisten hypoteesien muodostamiselle. Perheterapiassa alettiin 1990-luvun lopussa kiinnittää huomiota työntekijöiden omien olettamusten tarkasteluun. Alettiin pitää tärkeänä omien olettamusten lausumista ääneen ja niiden tarkastelua yhdessä asiakkaiden kanssa. (Fagerström 2016, 14–16.) Systeminen lastensuojelun toimintamalli pohjautuu Lontoossa Hackneyn alueella alun perin kehitettyyn malliin. Mallin nimi on Reclaiming social work (lyhenne RSW). (Aaltio & Isokuorti 2019, 9.) Uuden työskentelymallin pilotoinnin kohteeksi valikoitui Lontoossa sijaitseva Hackneyn asuinalue vuonna 2007, siellä tunnistettujen lastensuojelun haasteiden vuoksi. Työn oli todettu olevan byrokratisoitunutta, työntekijöiden vaihtuvuus oli suurta ja yksittäisen sosiaalityöntekijän oli vaikea hallita työkuormaansa. Samankaltaisia haasteita on tunnistettu myös suomalaisessa lastensuojelutyössä. (Aaltio & Isokuorti 2019, 24; ks. myös Fagerström, 2016, 6.)

RSW-malli perustuu systemiteoriaan, jonka mukaan koko systeemin huomioiminen on tärkeää, jos halutaan saada aikaiseksi muutos. Huomion on jatkuvasti pysyttävä systeemisissä, jotta sen tasapaino säilyisi. Jokainen systeemin osa vaikuttaa toisiinsa. Mikäli systeemi alkaa olla epätasapainossa, on pohdittava mihin osa-alueisiin vaikuttamalla systeemi voidaan jälleen tasapainottaa. (Trowler & Goodman 2012, 14.) Systemisyyteen kytkeytyy selkeästi myös suhdeperustaisuus. Nämä muodostavat sosiaalityön ytimen, ihminen kohdataan tilanteessa. (Petrelius ym. 2021, 15.)

RSW tuo systeemisen perheterapian menetelmiä osaksi lastensuojelutyön käytäntöjä (Aaltio & Isokuorti 2021, 1). Systeemiajattelussa tulkitaan maailmaa niin, että se koostuu kommunikaatio- ja vuorovaikutussuhteista, jotka ovat jatkuvassa muutoksessa ja rakentuvat sekä sosiaalisesti että kulttuurisesti. Kaikki eri suhteet vaikuttavat toisiinsa ja siksi systeemisessä ajattelussa nähdään, että jokainen tekijä voi vaikuttaa kaikkiin toisiin tekijöihin. Syy-seuraussuhde nähdään kehämäisenä, ei yksisuuntaisena. Muutokseen vaaditaan sitä, että jokainen tunnistaa oman vaikutuksensa systeemin toimintaan. Tässä kontekstissa jokaisen lapsen elämään vaikuttavan ”osan” tai henkilön olisi siis tunnistettava oma osuutensa lapsen elämän systeemissä. (Aaltio & Isokurtti, 2021, 11.)

Mallin avulla päästään parhaimmillaan pureutumaan esimerkiksi ylisukupolvisuuden teemaan. Suhdeperustaisuus muodostuu siitä, että sosiaalityöntekijältä vaaditaan lapsen tutustumista, ja sosiaalityöntekijän on pyrittävä ymmärtämään lapsen kokemusmaailmaa. (Aaltio & Isokurtti, 2021, 14.) Systeemisen toimintamallin perusarvoihin kuuluu vanhemmuuden tukeminen, systeemin ymmärtäminen (jossa lapsi elää), kriisissä elävän perheen arjen ymmärtäminen ja lapsen tarpeiden ymmärtäminen. Lastensuojelun työntekijöiden tulee auttaa perheitä omien voimavarojensa ja vahvuuksiensa löytämisessä ja käyttöön ottamisessa. (Fagerström 2016, 19.) Yhteiseen pohdintaan otetaan mukaan lapsi ja lapsen huoltajat sekä sosiaalityöntekijä, perheterapeutti ja muut moniammatillisen tiimin jäsenet. Yhdessä pohditaan ja tarkastellaan lapsen tilannetta, siihen johtaneita syitä ja mahdollisia ratkaisuja tilanteen kohentamiseksi. Olisi tärkeää voida hyödyntää systeemistä toimintamallia myös lapsen kanssa tehtävän sosiaalityön vahvistamiseen. (Petrelius ym. 2021, 24.)

On vaikeaa kuvailla tavanomaista lastensuojelun asiakastyötä. Lastensuojeluorganisaatiot ja niissä työskentelevät sosiaalityöntekijät toteuttavat erilaisia työtapoja, menetelmiä ja periaatteita. Jotkut työtavat voivat olla yhtenäisiä ja osa täysin työntekijäkohtaisia. Nyt ollaankin uuden edessä, kun kokonaiset lastensuojelunorganisaatiot siirtyvät noudattamaan yhteistä toimintamallia. Systeemisessä toimintamallissa ei ole kyse vain menetelmien kokoelmasta. Toimintamalli perustuu tiettyyn rakenteeseen, yhteisiin toimintaperiaatteisiin ja se ulottuu kaikkiin lastensuojelun asiakkaisiin. Suomalainen systeeminen lastensuojelun toimintamalli on vuosien varrella muotoutunut omanlaiseksi kokonaisuudeksi, eikä sitä enää voi verrata aiemmin esimerkiksi Mäntsälässä toteutettuun RSW-malliin. (Aaltio & Isokuorti 2019, 10.)

Systeeminen lastensuojelun toimintamalli pohjautuu isolta osin perheterapeuttisessa kontekstissa kehitettyihin terapeuttiin muutostyön malleihin, joita on sovellettu lastensuojelukontekstiin sopiviksi (Yliruka 2020, 17). Systeeminen toimintamalli on suhdeperustainen. Suhdeperustaisessa työssä painotetaan dialogia, tarinoita, ihmissuhteiden merkitystä, yhteistoimintaa, ratkaisukeskeisyyttä ja tarinoiden uudelleenkirjoittamista. Käytännössä tämän toteuttamiseen tarvitaan aikaa tutustua asiakkaisiin ja olla heidän kanssaan vuorovaikutuksessa. (Fagerström 2016, 21.) On tärkeää huomioida, että systeeminen lähestymistapa ei kuitenkaan poista sosiaalityöntekijän virkavastuuta, ja kaikki lainsäädännön velvoitteet ovat edelleen voimassa (Alho ym. 2018, 89).

Pohjimmaisena ajatuksena on, että lastensuojelussa toimiva sosiaalityöntekijä tarvitsee työn toteuttamiseksi systeemistä ymmärrystä ja taidon työskennellä suhdeperustaisesti. Tämän lisäksi työntekijän on sitouduttava vahvistamaan asiakaslasten ja heidän läheistensä osallisuutta. Systeemiseen lastensuojelun toimintamalliin sisältyy myös tavoite organisaatorakenteista, johtamisesta ja arvoista, jotka tukevat laadukasta, systeemistä, ja suhdeperustaista asiakastyön toteutumista. (Yliruka 2020, 17.) Suomalaisen systeemisen toimintamallin pääpaino on ollut tiimitason muutoksessa. Vaikka organisaatiotason muutoksia pidetään tärkeinä, ei niitä ole mallin mukaisessa työskentelyssä tarkemmin konkretisoitu eikä ohjeistettu. (Aaltio & Isokuortti 2019, 29.)

Systeemisen toimintamallin mukainen työskentely vaatii työn uudelleenorganisointia. Yksilöpainotteisesta työnteosta siirrytään enemmän kohti tiimityötä. Tiimityö lisää yhteistyön määrää, jolloin asiakasasioita reflektoidaan työyhteisössä enemmän. Yhteisten keskustelujen kautta ymmärrys kaikkien asiakaslasten tilanteista lisääntyy, ja tiimi voi yhdessä miettiä suunnitelmia asiakaslapsen tilanteen auttamiseksi. Työyhteisössä saadaan siis paremmin käyttöön kaikkien osaaminen ja myös työyhteisötasolla suhdeperustaisen työn merkitys kasvaa. (Salovaara ym. 2021, 104.)

Kaikessa sosiaalityössä keskeisenä taitona voidaan pitää reflektiivisyyttä. Systeemisessä toimintamallissa korostuvat työntekijöiden ja koko tiimin taito työskennellä suhdeperustaisesti ja reflektiivisesti. (Yliruka 2020, 17.) Narratiivisuus ja hypoteesikeskeisyys ovat osa suhdeperustaista työotetta. Ihmisen elämää tarkastellaan ja pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti. Ihminen nähdään osana mennyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta. (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 70.) Narratiivisuudella viitataan kertomukseen ja tarinan

muotoon koottuun jäsenyykseen asiakkaan kokemuksista (Civil 2018, 101). Hypoteeseilla tarkoitetaan vaihtoehtoisten näkökulmien tarkastelua (Lahtinen ym. 2017, 16). Suhdeperustaista työtä ei voida tehdä pelkästään toimistotiloissa. Lastensuojelun työntekijän olisi yhä useammin lähdettävä lapsen ja perheen omiin toimintaympäristöihin asiakkaita kohtaamaan (Alho ym. 2018, 92). Tärkeää on yhdessä perheen kanssa tarkastella heidän uskomuksiaan ja mahdollistaa uusien näkökulmien syntyminen perheeseen, sekä mahdollisesti haastavaan tilanteeseen liittyen. Uudenlaiset näkökulmat voivat mahdollistaa oivalluksia, jotka voivat vaikuttaa myös toimintaan ja vuorovaikuttamisen tapoihin. (Aaltio & Isokuortti 2019, 12.)

Työskentelyn tulee olla sekä vanhempi-, että lapsilähtöistä. On tärkeää, että työntekijä tutustuvat lapseen ja tämän kokemusmaailmaan. On myös tutustuttava vanhempaan ja tämän kokemusmaailmaan, jotta lapsen turvallisuus voidaan varmistaa. Systemisessä lastensuojelun toimintamallissa korostetaan sitä, että juuri sosiaalityöntekijä luo suhteen lapseen ja vanhempiin itse. (Aaltio & Isokuortti 2019, 14.) Luodakseen luottamuksellisen suhteen lapseen, tulee työntekijän tiedostaa, että ensin voi olla tarpeen luoda luottamusta lapsen vanhempiin. Lapsi on lojaali vanhemmilleen ja perheelleen (Aaltio & Isokuortti 2021, 6). Asiakastyössä sosiaalityöntekijän on tärkeää pitää mielessä, että systeemi on monisyinen. Ammatillaisen tulee tiedostaa oman tietonsa rajat, kyetä sietämään epävarmuutta ja pysähtyä aika ajoin reflektoimaan sen sijaan, että ryhtyisi välittömästi toimiin. Luottamus asiakkaaseen syntyy kunnioittavan kohtaamisen kautta. Tärkeää on myös antaa mahdollisimman paljon valtaa työskentelyprosessista perheelle. (Aaltio & Isokuortti 2019, 13.)

Toimintamallin yksi ydinelementti rakentuu systemisen tiimin ympärille. Systeminen tiimi voidaan eri organisaatioissa muodostaa eri tavoin. Yhtenä esimerkkinä tiimi muodostuu muutamasta sosiaalityöntekijästä, konsultoivasta sosiaalityöntekijästä, perheterapeutista ja koordinaattorista. Lisäksi tiimiin voi kuulua esimerkiksi perheohjaajia ja sosiaaliohjaajia, jotka työskentelevät samojen asiakkaiden kanssa. (Aaltio & Isokuortti 2019, 14.) Systeminen tiimi kokoontuu viikoittain ja kaikki tiimin jäsenet tuntevat perheiden tilanteet (Fagerström 2016, 22). Sosiaalityöntekijä valmistautuu ennakkoon käsittelemään asiakkaansa asiaa viikkotiimissä. Viikkotiimeille on olemassa tarkka rakenne, jonka mukaan edetään (Aaltio & Isokuortti 2019, 15). Tiimit pohjautuvat dialogiin, reflektioon ja päätöksentekoon, ne voivat toimia myös työnohjauksellisesti (Fagerström 2016, 22). Systemisen tiimin kokouksessa käsitellään asiakkaiden tilanteita tiimin

kesken tai niin, että lapsi ja lapsen läheiset myös osallistuvat tiimiin. Lisäksi mukaan voidaan kutsua muita verkoston jäseniä, jos heidän näkökulmansa on tärkeä tuoda esiin. (Yliruka 2020, 18.)

Systeemisessä viikkotiimissä tutkitaan aktiivisesti perheen vuorovaikutuskuvioita ja narratiiveja, eli perheen tuottamaa kerrontaa. Tiimissä pyritään myös asettamaan perhesuhteet osaksi laajempaa systeemiä esimerkiksi sukupuun avulla. Yhteisessä keskustelussa pyritään tunnistamaan ja nimeämään lapsen mahdollisesti kohdistuvat riskit. Keskustelussa pidetään lapsi ja perhe keskiössä. Perheestä vallitsevia käsityksiä pyritään haastamaan yhteisen keskustelun avulla ja luodaan useita hypoteeseja. Hypoteesien avulla pyritään tekemään suunnitelmaa siitä, miten asiakkaan tilanteessa edetään. Systeemisen hypoteesin avulla pyritään tuomaan esille vaihtoehtoinen selitys sille, mistä tilanteessa voisi olla kyse ja mikä on ongelmien aiheuttaja. Hypoteesien avulla vältetään etsimästä vain yhtä syytä ja selitystä perheen haasteiden taustalla. Hypoteesien avulla työskentelylle avautuu uusia tapoja edetä, tilannetta tulee tarkasteltua kokonaisvaltaisemmin ja päätösten laatu paranee. (Aaltio & Isokuorti 2019, 16–22.)

Systeemisen toimintamallin mukaisessa työskentelyssä olisi tärkeää, että sosiaalityöntekijä kykenisi luomaan muutosta tukevan suhteen lapseen ja tämän perheeseen. Jotta systeemisellä mallilla voidaan saavuttaa toivotut tavoitteet, on asiakasprosessien muututtava ja kohtaavan asiakastyön määrää kasvatettava. (Aaltio 2022, 24-25.) Toistaiseksi lapsen ja perheen palveluita joudutaan paljon miettimään palveluvalikon näkökulmasta. Jotta luottamus lastensuojelua kohtaa saataisiin kasvamaan, tulisi asiakkaiden tulla kuulluksi suhteessa omiin tarpeisiinsa. Palveluja pitäisi siis nykyistä enemmän kyetä räätälöimään tarvelähtöisesti. (Lahtinen ym. 2017, 18.)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Systeemiteorian lähtökohdat

Systeemiset näkökulmat tukevat tiedon kehittämistä sosiaalityön ammatissa. Voidaan ajatella, että inhimillisten ongelmien systeemisen luonteen ja interventioiden tarpeen tunnistaminen voi parantaa asiakkaan ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. Tämä voidaan nähdä asiana, joka erottaa sosiaalityön muista auttamismuodoista. (Healy 2014, 115.) Systeemiteoria ei ole sosiaalityön tiedonmuodostukselle vieras tai uusi asia. Systeemiteoriaan pohjautuva sosiaalityö alkoi muotoutua jo 1970-luvulla. Alettiin ymmärtää, että perheen rakennetta ja toimintaa voitiin systeemisen ajattelun kautta tarkastella uudella tavalla. (Toikko 2009, 280-281.)

Systeemiteorian muodostumiseen on vaikuttanut monet eri tieteenalat, esimerkiksi psykologia, biologia ja sosiologia (Kilpeläinen 2009, 70). Yleisen systeemiteorian on kehittänyt biologi Ludwig von Bertalanffy vuonna 1968 (Van Assche 2019, 308). Von Bertalanffy esitti, että myös ihmistieteissä voidaan soveltaa luonnontieteissä omaksuttua systeemistä näkemystä (Toikko 2009, 280). Yleinen systeemiteoria tarkastelee ihmistä ja ympäristöä kokonaisvaltaisena systeeminä, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Laaja kokonaisuus koostuu luonnon lisäksi sosiaalisesta, kulttuurisesta, fyysisestä, emotionaalisesta ja historiallisesta ympäristöstä. Ihminen nähdään osana elinympäristöään toimien vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa sen kanssa. Sosiaalityön peruslähtökohtana pidetään kokonaisvaltaisuutta, kokonaisuuksien hahmottamista ja kokonaisuuden huomioon ottamista. (Kilpeläinen 2009, 70.)

Muun muassa yhdysvaltalainen tutkija Gregory Bateson (1973) yhdisti yleisen systeemiteorian käsitteen uuteen kybernetiikan tieteseen ja sovelsi sitä sitten sosiaalisiin järjestelmiin, kuten perheeseen. Kybernetiikka oli tuonut esiin ajatuksen tiedonkäsittelystä ja takaisinkytkentämekanismien roolista mekaanisten järjestelmien säätelyssä. Bateson käytti tätä käsitystä väittääkseen, että perheet olivat järjestelmiä, joihin sisältyy kommunikointia ja palautteen antamiseen liittyviä toimintamalleja. Batesonin mukaan nämä toimintamallit vaikuttavat perheiden käyttäytymismalleihin. Isossa-Britanniassa Ronald Laing (1969) haastoi psykiatrisen käytännön oikeaoppisuuden väittämällä, että skitsofrenia oli perheen toimintahäiriön tuote. John Bowlby (1969) puolestaan siirtyi yksilöiden hoitamisesta perheiden hoitamiseen, jos yhdellä perheessä oli mielenterveyden haasteita.

Siten alkoi juurtua ajatus, että kommunikoinnin kautta kehittyvät vuorovaikutusmallit muovautuvat jatkuvasti ja vaikuttavat perheiden sisällä tapahtuviin yksilöllisiin kokemuksiin. Bowlby tunnustetaan yleisemmin kiintymysteorian kehityksen avainhenkilöksi, mutta hän oli ensimmäisten joukossa, joka tunnisti yksilötyön rajoitukset ja alkoi työkennellä myös perheiden kanssa. Systeminen ajattelu vahvisti käsitystä siitä, että yksilöllinen persoonallisuus ja identiteetti voivat muuttua perheen dynamiikan muutosten myötä. Yleisen systeemiteorian pohjalta kehittyi useita käytännön malleja ja menetelmiä, ja tämä kehittäminen jatkuu edelleen. (Walker 2012, 20-21.)

Urie Bronfenbrennerin teoria (1979) lapsen ekologisesta kehityksestä auttoi ymmärtämään, miten lapset ja nuoret kehittyivät ja kypsyvät. Bronfenbrennerin töitä on sovellettu monella eri tavalla, ja ne ovat luoneet ratkaisevan perustan systeemisen sosiaalityön näkökulman syntymiselle. (Houston 2017, 53.) Urie Bronfenbrennerin teoria lapsen kehityksen ekologiasta korosti ennen kaikkea yhteiskunnan keskeistä roolia yksilöä ympäröivänä kontekstina. Teorian kehittyessä se laajeni käsittämään paljon syvemmin ymmärrystä ihmisestä ja siitä, miten synnynnäiset tekijät ja ympäristö voivat vaikuttaa yksilöön koko tämän elämänkaaren ajan. (Houston 2017, 55.)

Bronfenbrennerin teoria tunnistaa neljä toisiinsa liittyvää ekologisen näkökulman osa-alueita. Ensimmäinen osa-alue on kehitysprosessi, jota muokkaa yksilön ja hänen ympäristönsä välinen suhde. Toinen osa-alue on yksilön biologisten, kognitiivisten, emotionaalisten ja käyttäytymismallien summa ja sen vaikutus yksilön kehitykseen. Kolmas osa-alue on ihmisen kehityksen konteksti, eli sisäinen kasvu. Neljäs osa-alue on ajallisuuden useat ulottuvuudet, jotka vaikuttavat muutoksiin elämänsä aikana. (Gitterman & Germain 2008, 51.) Bronfenbrennerin ekologisten systeemiteorian mukaan mikrotason vuorovaikutussysteemi on perheen sisäistä vuorovaikutusta. Mesotason vuorovaikutus on perheen vuorovaikutusta perheen ulkopuolisten mutta silti lähellä olevien ihmisten kanssa. Mesotasoon voivat kuulua esimerkiksi naapurit, ystävät tai vaikka lastensuojelun perheohjaajat. Eksotasoon vaikuttavat sosiaalis-lainsäädännölliset asiat, kuten työelämän käytännöt ja varhaiskasvatusjärjestelyt. Makrotasolla puolestaan on kysymys yhteiskuntapoliittisesta järjestelmästä, joka osaltaan vaikuttaa perheen jokapäiväiseen elämään. (Kalland 2001, 223.)

Perheessä vallitsee tietynlainen ekologinen tasapaino ja se on erityisen herkkä mikrosysteemin tasolla, perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa (Kalland 2001, 223).

Ekosysteemiajattelijat rohkaisevat sosiaalityöntekijöitä keskittymään järjestelmien sisällä ja niiden välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja tavoittelemaan kestäväää muutosta. Tämän perusteella systeemiteoreetikot väittävät, että sosiaalityön arvioinnin ja puuttumisen tulisi keskittyä ihmisen ja ympäristön väliseen suhteeseen. (Healy 2014, 122.) Koska ekologinen teoria korostaa organismin ja ympäristön keskinäistä riippuvuutta, sopii se erityisen hyvin sosiaalityön vertauskuvaksi, kun otetaan huomioon historiallinen sitoutumisemme ihminen ja ympäristö -käsitteeseen. Systeeminen ymmärrys auttaa sosiaalityöntekijöitä toteuttamaan ihmisten auttamistyötä ja vaikuttamaan ympäristöön, joka tukee ihmisten kasvua ja kehitystä. (Gitterman & Germain 2008, 51.)

Ihminen toimii fyysisessä, sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä. Fyysiset ympäristöt sisältävät luonnon, ihmisten rakentamat tilat, ympäristön ja ihmisen biologisen rytmin. Sosiaaliset ympäristöt sisältävät perheen, ystävät ja sosiaaliset verkostot, sekä suuremmat ryhmät, kuten organisaatiot, laitokset ja yhteisöt. Kulttuuri on osa ympäristöä ja osa ihmistä. Kulttuuria ilmennetään arvojen, normien, uskomusten ja kielen kautta. Holistisesta näkökulmasta katsottuna ihmiset (ja heidän biologiset, kognitiiviset, emotionaaliset ja sosiaaliset prosessinsa) sekä fyysiset ja sosiaaliset ympäristönsä voidaan täysin ymmärtää vain heidän välisten ja keskinäisten suhteiden kautta. Yksilöt, perheet, ryhmät ja fyysis-sosiaalinen ympäristö vaikuttavat jatkuvasti toinen toistensa toimintaan. (Gitterman & Germain 2008, 52.)

Perheen rakenne ja kokoonpano määrittelee joltain osin sen, mikä on mahdollista kyseisessä perheessä. Ei ole olemassa niin sanottua normaalia perherakennetta. Siitä syystä sosiaalityössä olisikin tärkeää pohtia kysymystä ”toimiiko tämä rakenne tälle perheelle, ja mahdollistaako se perheenjäsenten terveen kasvun?”. Tällöin päästään tarkastelemaan perheen sisäisiä rakenteita ja rajoja. Jokaisessa perheessä on perheen sisäisiä osasysteemejä, joilla on omat rajansa. Esimerkkejä tällaisista osasysteemeistä ovat esimerkiksi vanhempien, avioliiton tai sisarusten muodostamat erilliset perhesysteemin sisällä olevat systeemit. Tähän voi kuulua myös isovanhempien muodostamat osasysteemit ja erilaisten hierarkioiden olemassaolo eri sukupolvien välillä. Perhe voi tämän lisäksi kuulua osaksi laajempaa systeemiä, esimerkiksi uusperhesysteemi. (Walker 2012, 23.)

Ekologinen systeemiajattelu keskittyy ihmisen ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen. Tämä ajattelutapa eroaa huomattavasti lineaarisesta syy-seuraus-ajattelusta. Lineaarinen ajattelu selittää kiistatta joitain yksinkertaisia inhimillisiä ilmiöitä, mutta

ekologinen systeemiajattelu selittää monimutkaisempia ilmiöitä. Näitä monimutkaisia ilmiöitä kohdataan lastensuojelun sosiaalityössä päivittäin. Siksi systeemiseen ajatteluun perustuva teoria ehdottaa, että meidän pitäisi olla vähemmän huolissamme syistä ja keskittyä enemmän seurauksiin. Tällä tavoin sosiaalityössä voitaisiin keskittyä auttamaan ihmisten ja heidän ympäristönsä välisen suhteen muuttamista. Meidän pitäisi kysyä: "mitä on tekeillä?" eikä "miksi se tapahtuu?" ja kysyä: "mitä voidaan muuttaa?" sen sijaan, että kysytään "kenen pitää muuttua?" (Gitterman & Germain 2008, 53-54.)

3.2 Suhdeperustainen työskentely

Perinteisesti sosiaalityöntekijän on ajateltu olevan se ammattilainen, jonka varaan asiantuntijuus rakentuu. On ehkä ajateltu, että asiantuntija tietää mitä tulee tehdä ja miten tulee edetä. (Harrikari 2016, 131.) Tämän tyyppisen sosiaalityön asiantuntijuuden määritelmä alkaa kuitenkin jäädä historiaan. Jo 2000-luvulta lähtien on puhuttu uudesta sosiaalityön asiantuntijuudesta. Tässä uudessa asiantuntijuudessa keskeisenä nähdään asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. (Juhila 2006, 142–147.) Sosiaalityön kontekstissa sosiaalityöntekijän ja hänen autettavan asiakkaansa välille muodostuu ammatillinen auttamissuhde. Tämä suhde rakentuu auttamistyön ammatin eettisten periaatteiden sekä arvo- ja tietopohjan kautta tavoitteelliseksi auttamistyöksi. Tavoitteena on asiakkaan elämäntilanteen parantaminen. Auttamissuhteessa ammattilainen pyrkii luomaan asiakkaan kanssa vastavuoroisen, avoimen, yhteistyöhön ja luottamukseen perustuvan suhteen. (Jokinen 2016, 142-143.)

Luottamuksen voidaan ajatella olevan hyvän vuorovaikutuksen perusedellytys. Myös sosiaalityössä voidaan pitää luottamusta välttämättömyytenä ja muutostyön edellytyksenä. Luottamuksellinen suhde ei kuitenkaan ole asia, jota voi pitää itsestäänselvyytenä ja se voi joissain tapauksissa olla hyvinkin vaativaa. On tärkeää ymmärtää, että monen asiakkaan elämään on mahtunut lukuisia toisten ihmisten aiheuttamia pettymyksiä. Nämä kokemukset eivät vahvista heidän tunnetta luottaa toisiin ihmisiin, varsinkaan viranomaisiin. Mikäli asiakas ei pysty luottamaan siihen, että yhteistyö on hyödyllistä, voi muutoksen aikaansaaminen olla haastavaa. (Kananaja 2017, 186.)

Suhdeperustaisesta työskentelystä (relationship-based practice) on viime vuosina tullut yleinen termi sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännössä (Hingley-Jones & Ruch 2016,

235). Suhdeperustaisuudelle perustuvan sosiaalityön voidaan kuitenkin sanoa saaneen alkunsa jo 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin psykoanalyttinen teoria ja psykososiaalinen työskentely kehitettiin. (Ruch 2005, 114.) Sosiaalityön keskustelussa yksilölähtöisestä sosiaalityöstä, terapeutisesta sosiaalityöstä ja psykososiaalisesta sosiaalityöstä on puhuttu lähes samaa merkitystä tarkoittaen. Psykososiaalinen suuntaus on kuitenkin niin sanottu pääkäsite. (Alho ym. 2018, 86.) Kritiikki psykososiaalista suuntausta vastaan alkoi 1970-luvulla kasvaa ja muun muassa kehityspsykologinen suuntaus nousi esille voimakkaasti. (Ruch 2005, 114.) Sittenkin myös New Public management suuntauksen mukanaan tuoma tehokkuuden, taloudellisen hyödyn ja vaikuttavuuden ajatusmallit ovat rantautuneet sosiaalityön kentälle ja vaikuttaneet voimakkaasti sen käytäntöihin, jättäen psykososiaalisen työskentelyn vähemmälle huomiolle (Ruch 2012, 1317). Lastensuojelun sosiaalityötä on viimeisten vuosikymmenten aikana myös leimannut juridinen orientaatio (Alho ym. 2018, 88).

Viimeisten vuosikymmenten aikana lastensuojelun sosiaalityön keskiössä on ollut lastensuojelulaki ja sen soveltaminen asiakastilanteisiin. Lastensuojelun asiakkaina oleville perheille on myönnetty lain edellyttämiä palveluita ja tukitoimia, kuten tehostettua perhetyötä (LSL 2007/417). On ehkä ajateltu, että perheille tarjottavat palvelut toteuttavat lastensuojelutyön päämäärää ja edistävät lapsen hyvinvointia. Tämä puolestaan on aiheuttanut sen, että sosiaalityöntekijöiden toiminnasta on tullut palveluita koordinoivaa, prosesseja hallinnoivaa ja byrokraattista. Psykososiaalisen, suhdeperustaisuutta korostava työn painotus on jäänyt vähäisemmälle huomiolle. (Alho ym. 2018, 88.) Viimeisten vuosien aikana sosiaalityön kentälle on levinnyt liike-elämälle tyypillisiä toimintatapoja, jossa esimerkiksi vaikuttavuutta ja tehokkuutta tulisi jotenkin todistaa. Tämä on tuonut sosiaalityöhön, myös lastensuojeluun, pelon siitä, että asiakkaan auttamisessa kohtaamiselle ei enää anneta riittävää merkitystä. (Mönkkönen 2018, 14-15.)

Kiinnostus suhdeperustaisen työskentelyn uudelleen elävöittämiseen voidaankin lastensuojelun kentällä nähdä vastareaktion byrokratisoituneille käytännöille. Suhdeperustaisessa työskentelyssä sosiaalityöntekijältä edellytetään panostusta vuorovaikutustaitoihin. Suhdeperustaisen työskentelyn potentiaali piilee siinä, että sen avulla voidaan muuttaa nykyiset esteet muutokseen tähtääviksi rakennuspalikoiksi ja näin saadaan aikaa vastavuoroinen ja käytännönläheinen työtapa. Suhdeperustaisessa työssä ei kiinnostuta vain kysymyksistä, miten ja mitä, vaan myös kysymyksestä miksi. Tällöin saavutetaan sosiaalityön ydintä, vastauksia ainutlaatuisiin ja arvaamattomiin ihmiselämän tilanteisiin.

(Ruch 2005, 111-113.) Suhdeperustaisessa työotteessa on mielestäni kyse siitä, että panostetaan vastavuoroiseen suhteeseen asiakkaan kanssa. Asiakassuhde nähdään siis molemminpuolisen ymmärryksen rakentamisena. Siinä ei edetä pelkästään asiakkaan tai työntekijän ehdoilla. Sen sijaan pyritään yhteisen ymmärryksen rakentamiseen. (Mönkönen 2018, 88.)

Kun sosiaalityötä yhä enemmän määritellään palvelujen myöntäjän tai prosessin johtajuuden näkökulmista, on erityisesti lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kohdalla tärkeää nostaa esille ja kirkastaa suhdeperustaisen työn merkitystä. Olisi tärkeää ymmärtää, että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on itsessään merkittävä sosiaalityön palvelu ja työväline. (Schofield 1998, 57.) Ilman asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välistä toimivaa suhdetta, sosiaalityö saattaa muuttua välinpitämättömäksi ja kontrolloivaksi. (Pölkki 2016, 269.) Jos asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä yhteistyössä onnistutaan välittämään asiakkaalle tunne aidosta välittämisestä ja muutokseen pyrkimisestä, voi suhde olla asiakkaalle voimaannuttava sosiaalinen kokemus. Lisäksi asiakkaan ja työntekijän välinen suhde voi olla muutoksen aikaansaamisen väline. (Kananoja 2017, 185.)

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde on tärkeä myös tiedonmuodostuksen kannalta. Tiedonmuodostus puolestaan auttaa ymmärtämään paremmin asiakkaan tilannetta ja tarjoamaan oikeanlaista tukea asiakkaalle. Toisaalta tämä suhde on myös asiakkaan näkökulmasta ainoa väylä saada tarvitsemansa apu. (Ruch 2005, 113.) Suhdeperustainen työtapa voi auttaa asiakasta lisäämään hyvinvointiaan ja vähentää asiakkaan kokemia negatiivisia tunteita (Ruch 2005, 115; kts. myös Howe 1998). Suhdeperustaisella työskentelyllä voidaan parantaa työn laatua. (Ruch 2005, 151.)

Suhdeperustaisen työn esteinä on tunnistettu organisaation epärealistiset vaatimukset, korkeat asiakasmäärät ja asiakastyössä lisääntynyt tehokkuuden tavoittelu. Tehokkuuden tavoittelu, taloudellisen tilanteen kiristyminen, palveluiden vaikeampi saatavuus ja korkeat asiakasmäärät ovat syinä sille, että aikaa suhdeperustaiselle työlle ei ole ollut riittävästi. Jopa 80% sosiaalityöntekijöiden työstä kuluu hallinnollisiin tehtäviin ja keskimäärin vain 20% työajasta on käytettävissä asiakkaiden tapaamisiin kasvotusten. (Frederick 2021, 3027.) Esimerkiksi työn dokumentoinnille asetetaan lastensuojelun organisaatioissa usein paljon painoarvoa ja työajasta iso osa käytetään asiakastyön dokumentointiin. Lastensuojelutyön saatetaan ajatella jakautuvan tiettyihin työtehtäviin ja etenevän

prosessinomaisesti. Tämän tyyppisen ajattelun ja työn painottamisen voidaan ajatella väheksyvän suhdeperustaisen työn merkitystä. On tärkeää ymmärtää, että lastensuojelutyö tehdään vuorovaikutuksessa asiakkaana olevan lapsen ja tämän perheen kanssa, jolloin myös auttamissuhteen jatkuvuus on avainasemassa. (Munro 2011, 19.) Eileen Munro (2011, 19) toteaa sen olevan ongelmallista, mikäli lastensuojeluorganisaatiossa ajatellaan dokumentoitujen asiakirjojen antavan riittävän kuvan asiakkaan tilanteesta, eikä työntekijöiden vaihtuvuuden vähentämiseksi osoiteta riittävästi toimia. Tällöin ollaan ajautettu tilanteeseen, jossa työn prioriteetit ovat vääristyneet. Prioriteettien vääristyessä voidaan ajatella, että emotionaalisen ja älyllisen ulottuvuuden sekä päättelyn sijaan annetaan painoarvoa yksinkertaisemmalle dokumentoidulle tiedolle ja asiakirjoille. (Mt. 2011, 19.)

Tiedon kerääminen ja dokumentoiminen lastensuojelutyöstä on toki tärkeää, mutta se ei itsessään riitä. On tärkeää tiedostaa, mitä tietoa tarvitaan ja vielä tärkeämpää on ymmärtää, miten tietoa saadaan kerättyä lapsen tilanteesta. Miten astua sisälle perheen kotiin ja rakentaa suhdetta, jossa vanhempi on valmis kertomaan sosiaalityöntekijälle kaiken oleellisen lapsen ja perheen tilanteesta? Miten ottaa puheeksi vaikeita asioita ja miten kehittää ammattitaitoa niin, että oppii tiedostamaan milloin lapsi ja vanhemmat välttelevät jotakin aihetta? Ennen kaikkea kyse on siitä, että sosiaalityöntekijä kykenee työskentelemään lasten ja perheiden kanssa aidosti niin, että pyrkii ymmärtämään heidän kokemuksiaan, huoliaan, toiveitaan, unelmiaan ja auttamaan muutoksessa. (Munro 2011, 87.)

Suhdeperustaisen työn onnistuminen vaatii työtapojen kehittämistä ja kokonaisvaltaista ymmärrystä asiakkaista, työntekijöistä, sosiaalityön luonteesta ja konteksteista. Lisäksi tarvitaan riittävästi aikaa suhteen luomiselle ja tarvittavat resurssit, jotta suhdeperustaisuus voisi toteutua ainutlaatuisissa, monimutkaisissa ja haastavissakin kohtaamisen tilanteissa. (Ruch 2005, 151.) On tärkeää muistaa myös se, että asiakkaan elämäntilanteen kartoitus ja käsittely ei tähtää vain tiedon keräämiseen. Se tapa, jolla sosiaalityöntekijä kerää tietoa asiakkaalta tämän elämäntilanteesta ja siihen vaikuttaneista asioista, auttaa myös asiakasta itseään tarkastelemaan ja jäsentämään omaa elämäänsä ja elämänkulkuunsa vaikuttavia asioita. (Kananoja 2017, 185.) Näin ollen suhdeperustaisen työskentelyn avulla voidaan päästä myös systemisen tarkastelun äärelle.

Systemisen toimintamallin mukaisessa lastensuojelutyössä lapsen, vanhempien ja läheisten kanssa tehtävä suora, kohtaava vuorovaikutustyö tulisi priorisoida tärkeimmäksi, ja muun toiminnan tulisi organisoida tukemaan tätä tavoitetta. Tärkeimpänä pidetään

työntekijöiden kykyä luoda luottamuksellisia yhteistyösuhteita asiakasperheiden kanssa. Lastensuojelun avohuollon johtajien tehtäväksi muodostuu tiimin jäsenten tukeminen luottamuksellisten asiakassuhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä. (Lahtinen ym. 2017, 17.) Hackneyn-mallin kehittäjä Eileen Munro (2011, 32) tuo omassa raportissaan esille, että selkeä viesti lapsilta ja heidän vanhemmiltaan on se, että he arvostavat jatkuvuutta. Avoin puhuminen henkilökohtaisista, usein tuskallisistakin ongelmista vaatii jonkin verran luottamusta ammattilaiseen. Työntekijöiden vaihtuminen tarkoittaa usein sitä, että luottamus on rakennettava uudelleen uuden ihmisen kanssa. (Mt. 2011, 32.)

Tämän päivän lastensuojeluorganisaatioiden haasteena on työntekijöiden korkea vaihtuvuus. Tiuhaan vaihtuvat sosiaalityöntekijät saattavat aiheuttaa sen, että hyvää ja luottamuksellista asiakassuhdetta ei pääse lainkaan muodostumaan. Syynä tähän voi olla se, että asiakas menettää luottamuksensa yhteistyön jatkumiselle, tai se, että asiakas uupuu kertomaan omaa elämäntarinaansa aina uudelle työntekijälle. Joskus käy myös niin, että sosiaalityöntekijät eivät sitoudu riittäväällä tavalla asiakkaan auttamisprosessiin. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos mielessä on työsuhteen päättyminen tai uuteen työpaikkaan siirtyminen. (Kananoja 2017, 188.)

Lapsille vaihtuvat ihmissuhteet ovat erityisen haitallisia ja ihmissuhteiden jatkuvuuteen tulisi panostaa. (Sinkkonen & Kalland 2001, 8) Lastensuojelussa tulisi tavoitella pysyviä ihmissuhteita myös organisaatiotasolla. Pitkään kestäneeseen asiakassuhteeseen saattaa liittyä paljon kiintymystä ja asiakasvaihdos saattaa asiakkaalle olla hylkäämiskokemus. Sosiaalityöntekijöiden vaihtumista olisikin aina tärkeää pohtia ja työstää asiakkaan kanssa. Myös se on osa suhdeperustaista laadukasta lastensuojelutyötä. (Kananoja 2017, 188.) Suhdeperustaisuudelle perustuvaa lastensuojelutyötä on mielestäni vaikea kehittää, ellei samalla etsitä myös keinoja vaihtuvuuden vähentämiseksi ja panosteta ammattitaitoisten sosiaalityöntekijöiden pysyvyyteen.

Lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ansaitsevat sen, että sosiaalityöntekijöillä, jotka tekevät tärkeitä päätöksiä lasten edun nimissä, on asiantuntemuksen taso. Tähän asiantuntemukseen tulisi sisältyä taito luoda ammattitaitoinen suhde, jossa auttaminen, valvonta ja kontrolli usein yhdistyy. (Munro 2011, 84.) Vaikka lastensuojelutyöhön usein sisältyy kontrollia ja vastentahtoisten päätösten tekemistä, ei se automaattisesti poissulje hyvää suhdeperustaisen työn onnistumista. Kontrolli voidaan perustella, toteuttaa ja ymmärtää monin eri tavoin. Myöskään tuki ja kontrolli eivät ole toisiaan poissulkevia

vaihtoehtoja. Olennaista on se, miten ja missä niitä harjoitetaan. Kontrollin ei tarvitse olla alistavaa ja nöyryyttävää. Se voi olla myös asiakkaan omaa toimintakykyä ohjaavaa ja vahvistavaa. Tuen ja kontrollin taidokas yhteensovittaminen vaatii kuitenkin hurjasti ammattitaitoa ja osaamista. (Kananoja 2017, 187.)

3.3 Työn merkityksellisyys

Sitoutuneella ja ammattitaitoisella työvoimalla on kriittinen vaikutus lastensuojelutyön toimivuuteen. Maailmanlaajuisesti on herännyt huoli osaamisen pysyvyydestä lastensuojelualalla. Monet tekijät vaikuttavat yksilö- ja organisaatiotasolla työvoiman pysyvyyteen ja vaihtuvuuteen haastavalla lastensuojelutyön kentällä. Haasteista huolimatta on voitu nähdä myös viitteitä siitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat tehtävänsä merkityksellisenä, saavat tyydytystä työstään ja kokevat voivansa vaikuttaa työhönsä sekä asiakkaidensa elämään positiivisesti. (McFadden 2020, 164-165.)

Työn tarkoitus, työssä koettu tyytyväisyys, autonomia, hyvät suhteet työpaikalla ja uuden oppiminen voidaan nähdä yhä tärkeämpinä tekijöinä työelämässä. Työ on ihmiselle tärkeää ja sillä on suuri merkitys ihmisen elämässä. (Leiviskä 2011, 16.) Se, mistä ja miten työntekijät löytävät merkityksellisyyden työstään, vaikuttaa voimakkaasti siihen, miten työntekijät lähestyvät työtään, käyttäytyvät työssään ja tuntevat työtään ja työpaikkaansa kohtaan. Työn merkityksellisyyden on osoitettu vähentävän poissaoloja, lisäävän työmotivaatiota, työhön sitoutumista, työtyytyväisyyttä ja yksilöllistä suorituskykyä. Lisäksi merkityksellisenä koetun työn on osoitettu vaikuttavan positiivisesti työkäyttäytymiseen, vähentävän koettua stressiä ja parantavan urakehitystä sekä henkilökohtaista täyttymyksen tunnetta. Työn merkityksellisyyden tutkiminen vetoaa organisaatiotutkijoihin, koska se ulottuu mielihyvän tavoittelemisen näkökulmia pidemmälle, syvemmän tarkoituksen pohtimisen ja hyvinvoinnin näkökohtiin. (Rosso ym. 2010, 92-93.)

Organisaatio ja johtamisen tutkimuksessa on jo vuosien ajan ollut keskeisenä teemana työn merkityksellisyyden (meaningfulness) tutkimus. Työn merkityksellisyys poikkeaa käsitteenä siihen rinnastettavista käsitteistä, kuten työn merkitys ja työn tarkoitus (meaning of work). Merkityksellisyys on käsitteenä kokonaisvaltaisempi, kuin työn merkitys, koska merkityksellisyyteen sisältyy myös henkinen ulottuvuus. (Juntunen ym. 2017, 108.) Työn merkityksellisyys voidaan nähdä kokonaisarviona siitä, onko työ itsessään arvokasta (significant) ja pyritäänkö työllä edistämään jotain laajempaa, hyvänä pidettyä

tarkoitusta (broader purpose) (Martela & Pessi 2018, 3-8). Lastensuojelun kontekstissa lapset ja heidän auttaminen on keskeinen arvo ja työn pääasiallinen tehtävä. Lapsuus nähdään erityisen tärkeänä elämänvaiheena ja lapset erityisen haavoittuvassa asemassa olevana ihmisryhmänä. Lastensuojeluorganisaatiot vaativat auttamistehtävän lisäksi sosiaalityöltä entistä enemmän myös vaikuttavuutta ja tehokkuutta, lisäksi taloudelliset reunaehdot ovat kiristyneet. Nämä vaatimukset lisäävät sosiaalityön haastetta ja voivat aiheuttaa arvostiriitoja, joilla saattaa olla heikentävä vaikutus merkityksellisyyden kokemukseen.

Ihmisen arvot, motivaatio ja uskomukset vaikuttavat siihen, miten yksilö kokee työn merkityksellisyyden. Se, miten ihminen näkee itsensä ja oman roolinsa työssä, on merkittävässä asemassa työn merkityksellisyyden kokemuksen kannalta. Myös se, miten yksilöt ovat yhteydessä toisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin, työpaikalla ja työn ulkopuolella, vaikuttaa voimakkaasti työn merkityksellisyyden kokemukseen. Työn kontekstissa merkityksellisyyden kokemuksiin vaikuttaa erityisesti työtehtävien suunnittelu, organisaation tavoitteet, taloudelliset olosuhteet, työn ulkopuolinen elämä ja vallitseva kulttuuri. Myös henkisellä elämällä voidaan nähdä olevan oleellinen vaikutus työn merkityksellisyyden kokemuksiin. Henkisyuden käsite osana työn merkityksellisyyden kokemusta voidaan nähdä myös viittaavan työn kutsumukseen tai suurempaan päämäärään, joka työllä ajatellaan olevan. (Rosso ym. 2010, 99-107; Juntunen ym. 2017, 108-109, 112.)

Edellä mainitut neljä merkityksellisyyden lähdettä eivät sulje pois toisiaan. Näiden neljän eri ulottuvuuden aktivoituminen samaan aikaan ennustaa vahvaa työn merkityksellisyyden, tuloksellisuuden ja työhyvinvoinnin kokemusta. Painotukset eri ulottuvuuksien välillä vaihtelevat eri työtehtävissä, eri henkilöillä ja työuran eri vaiheissa. (Tammeaid 2020, 81-82.) Lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa ajattelen näiden ulottuvuuksien toteutumisen voivan olla merkittävässä roolissa silloin, kun halutaan vaikuttaa syvällä tasolla ja aidosti sosiaalityöntekijöiden pysyvyyteen, työssä viihtymiseen ja työn laatuun. Itsensä kokeminen arvokkaana ja tärkeänä osana työtä on tärkeää, työn oikeantasoinen resursointi mahdollistaa laadukkaan asiantuntijatyön tekemisen ja arvojen mukaisen työskentelyn. Merkityksellisyyteen vaikuttaa myös ihmissuhteet. Lastensuojelun sosiaalityössä nämä voivat olla suhteita, jotka muodostuvat kollegoiden, esihenkilöiden, muiden ammattiryhmien edustajien ja etenkin asiakkaiden kanssa.

Voidaan todeta, että yksilö-, työ-, organisaatio- ja yhteiskuntatason väliset suhteet vaikuttavat työn merkityksellisyyteen. Yksilötason tekijät ovat vuorovaikutuksessa työ- ja organisaatiotason tekijöihin, organisaatiotason tekijät liittyvät työtason tekijöihin ja yhteiskunnallisen tason tekijät muokkaavat yksilö-, työ- ja organisaatiotason tekijöitä. Systemistä ajattelua voidaan siis soveltaa myös työn merkityksellisyyttä tarkasteltaessa ja etenkin silloin kun halutaan tarkastella sitä, mitkä asiat vaikuttavat merkityksellisyyden kokemuksiin. (Lysova ym. 2019, 384.) Muutokset yhdellä tasolla voidaan nähdä vaikuttavan koko systeemiin. Kaikkiin osa-alueisiin tulee siis kiinnittää huomiota, jotta systeemi saataisiin toimimaan mahdollisimman hyvin.

Ihmiset kokevat merkityksellisyyttä silloin, kun he saavat tehdä hyvin suunniteltua ja riittävän laadukasta työtä organisaatiossa, joka tarjoaa vaikuttamismahdollisuuksia ja ihmisarvoista työtä. Ihmisillä on kyky luoda työlle merkityksellisyyttä ilman, että organisaatiot sitä heille tarjoilevat. Organisaation tehtäväksi jää huolehtia työn tekemisen ympäristöstä, resursseista ja mahdollisuuksista. Merkityksellisyyden kokemukset työssä ovat yksilöllisiä mutta syntyvät yleensä siitä, että motivaatio, arvot ja tavoitteet ovat sopusoinnussa ympäristön (asiakkaat, organisaatio, yhteiskunta) tavoitteiden kanssa. Merkityksellisenä koetun työn voidaan ajatella heijastelevan yhteiskunnan kulttuurisia normeja, odotuksia ja prioriteetteja. (Lysova ym. 2019, 385.)

Sosiaalityön profession kehitys 2000-luvulla voidaan nähdä paradoksaalisena. Sosiaalityössä nähdään ideaalityölle ominaisia piirteitä: työ on itsenäistä, sosiaalityöntekijä saa itse suunnitella omaa työtään, työ vaatii vahvaa ammattitaitoa ja asiantuntijuutta ja työ koetaan yleisesti merkitykselliseksi. Samalla sosiaalityössä voidaan tunnistaa paljon ongelmatyölle ominaisia piirteitä: työtä on vaikea hallita laajan tehtävänkuvan ja suuren työmäärän vuoksi, työhön vaativia inhimillisiä ja aineellisia voimavaroja on liian vähän ja työn merkityksellisyyden tiedostaminen voi vaikeissa työolosuhteissa johtaa uupumisiin. (Matela 2009, 39; Kivioja 2004, 92-93) Systemisen toimintamallin painottama suhdeperustaisuus voi mahdollisesti olla yksi osa-alue, jossa tämä paradoksaali tulee näkyväksi. Esimerkiksi mikäli suhdeperustaisuutta halutaan korostaa ja sen arvo nähdään, mutta sen toteuttamiseksi ei ole riittävästi aikaa ja resursseja. Kivioja (2004, 93) nostaa-kin teoksessaan esille työuupumusriskin kasvavan silloin, jos työlle asetettuja tavoitteita ei voida saavuttaa kovista ponnisteluista huolimatta.

Sen lisäksi, että suhdeperustaisen asiakastyön tekemiselle tulee luoda edellytyksiä, on suhdeperustaisuutta mahdollista korostaa myös lastensuojelutyön johtamisessa. Suhdeperustaisen johtamisen avulla merkityksellisyyden kokemuksia voidaan vahvistaa. Johtajat ovat tärkeitä henkilöitä organisaatiossa ja voivat toiminnallaan luoda edellytykset yksilöiden merkityksellisen työn kokemuksiin. Johtajat voivat rakentaa organisaatiokulttuuria ja sen lisäksi johtajat voivat panostaa työpaikalla laadukkaiden ihmissuhteiden kehittämiseen. Laadukkaat ihmissuhteet luovat edellytyksiä yhteistyölle ja toimiva yhteistyö synnyttää luottamuksen ilmapiirin. Johtamisella voidaan myös edistää työntekijöiden kokemaa merkityksellisyyttä esimerkiksi pyrkimällä aidosti kuuntelemaan työntekijöiden tarpeita ja toiveita. (Lysova ym. 2019, 385.) Usein johtajuus voidaan nähdä prosessina, jossa kerrotaan alaisille, mikä on tärkeää, mihin suuntaan tulee edetä ja mikä on päämäärä. Johtaja saattaa usein määritellä organisaation todellisuuden ja odottaa muiden omaksuvan sen. Nykyaikaiseen johtajuuteen kuuluisi kuitenkin enemmän läpinäkyvien, luottamuksellisten ja aitojen suhteiden kehittäminen, sekä ihmisten arvon ja merkitysten kokemusten ymmärtäminen. (Leiviskä 2011, 134.) Johtajan tehtävinä yhteisöllisyyden vaaliminen, sosiaalinen läheisyys ja vuorovaikutus ovat tärkeässä roolissa. Läheiset suhteet työyhteisön jäsenten ja yhteistyökumppaneiden kanssa tukevat merkityksellisyyden kokemusta. Parhaimmillaan johtajuus on sellaista, että työyhteisöissä päästään tilanteeseen, jossa jaetaan osaamista ja vastuuta, vaalien samalla myös autonomiaa. (Juntunen ym. 2017, 117-118.)

Merkityksellisyyden kokemisen kannalta on tärkeää, että ihmisellä on työssään ajoittain aikaa pysähtyä pohtimaan kysymyksiä kuten ”mikä on oikea tapa edetä tässä tilanteessa”. Lisäksi tärkeänä voidaan pitää myös jatkuvan oppimisen toteutumista ja työssä omana itsenä olemisen mahdollisuutta. Työssä tulisi myös saada käyttää koko osaamistaan ja potentiaaliaan, sekä tehdä jotakin, jolla on vaikutusta, jolloin voi kokea tekevänsä jotakin tärkeää itselle, muille tai yhteiskunnalle. Lastensuojelutyön kontekstissa tämä tarkoittaa mielestäni sitä, että työtä kyetään tekemään oikea aikaisesti, suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti, yhdessä asiakkaiden kanssa. Työ ei saisi liiaksi painottua kriisien hoitamiseen ja asiakassuhteisiin panostamiseen tulisi olla riittävästi aikaa. Merkityksellisyyden kannalta oleellisena näyttäytyy näiden lisäksi yhteenkuuluvuuden tunne ja yhteisöllisyys. Työn merkityksellisyyden kokemukselle on tärkeää kokea jakavansa työyhteisön arvot, tuntea kuuluvansa porukkaan ja työskentelevänsä yhdessä. Yhdessä tekeminen on ihmiselle itsessään merkityksellistä, koska se vahvistaa ihmisten välistä sidettä ja luo kokemuksen yhteisestä tarkoituksesta. Jotta tämä voisi toteutua, tulisi työntekoon sisältyä

yhteistä tekemistä ja toimintaa, kuten tiimityö tai parityö. (Lips-Wiersma & Morris 2009, 501; Juntunen ym. 2017, 109.)

Sosiaalityön kontekstissa ei voida antaa mitään yleispäteviä merkityksellisyyden määritelmiä. Työpäivien aikana tapahtuvista asioista kerätään vihjeitä ja kokemuksia, joita tulkitaan positiivisiksi tai negatiivisiksi. Kun kokemukset ovat enimmäkseen positiivisia, lisääntyvät työn merkityksellisyyden kokemukset. Mikäli kokemukset ovat enimmäkseen negatiivisia, vaikuttaa se myös negatiivisesti koettuun työn merkityksellisyyteen. Työntekijät yrittävät aktiivisesti lisätä positiivisten kokemusten osuutta. Tätä varten työntekijöillä voi olla käytössään erilaisia muutokseen tähtääviä menetelmiä, esimerkiksi uusien toimintatapojen kehittäminen, jotta työssä voisi tuottaa parempia tuloksia. Työstä pyritään myös saamaan enemmän positiivista palautetta ja työn sisältöön pyritään vaikuttamaan. Nämä menetelmät johtavat parhaimmillaan tuloksiin, jotka vaikuttavat työntekijöiden toimintaan ja vuorovaikutukseen niin, että positiivisten kokemusten saaminen työstä on jatkossa todennäköisempää. (Vuori ym. 2012, 239.) Sosiaalityöntekijä saattaa esimerkiksi asiakastapaamisessa kiinnittää huomiota asiakaslapsen käytökseen, eleisiin ja puheeseen luodakseen mielikuvan siitä, millaisena lapsi koki sosiaalityöntekijän kohtaamisen. Mikäli sosiaalityöntekijä pääättelee lapsen kokeneen tapaamisen positiivisena, saattaa se vahvistaa sosiaalityöntekijän työtä kohtaan kokemaa merkityksellisyyden tunnetta.

Vaikka työn merkityksellisyyden käsite voidaan joltain osin liittää työn kutsumuksen käsitteeseen, on tärkeää kuitenkin tunnistaa näiden käsitteiden eroavaisuudet. Kutsumus on asia, joka saa ihmisen tekemään työtään jonkin suuremman tarkoituksen ja yleisen hyvän vuoksi. Taloudellinen hyöty nähdään toisarvoisena asiana. Yhtäläisyyttä merkityksellisyyden käsitteen kanssa on siis löydettävissä. Subjektiiivinen kokemus työn merkityksellisyydestä voi syntyä mistä tahansa työhön liittyvästä positiivisena koetusta asiasta, jonka ei laisinkaan tarvitse liittyä mihinkään suurempaan hyvään. Merkityksellisyys on siis laajempi käsite, kuin kutsumus. Ihmiset eivät liitä merkityksellisyyden kokemuksia vain yhteiskunnan etuun, vaan myös henkilökohtaisiin seurauksiin. (Vuori ym. 2012, 233.) Esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijä saattaa nähdä, kuinka tärkeää lastensuojelutyö on yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna, mutta ei koe työtään itselleen merkitykselliseksi, koska se kuluttaa liikaa hänen henkilökohtaisia resurssejaan ja ajaa häntä kohti uupumusta.

Työn merkityksellisuuden kokemisella voi olla myös kääntöpuolensa, joka aiheuttaa yksilölle haitallisia seurauksia. Mikäli työn kokee korostetun merkityksellisenä, voi olla vaikeaa esimerkiksi pitää kiinni työajoista ja näin ollen kertyy ylitöitä. Lisäksi merkityksellisen työn vuoksi saatetaan hyväksyä huonot työolot. Lopputuloksena voi myös olla kyyneisyys ja kielteiset asenteet toisia ihmisiä kohtaan. Joskus ne, jotka kokevat vahvaa kutsumusta ja yhdistävät voimakasta merkityksellisyyttä työhönsä, voivat olla valmiita kestämään merkittäviäkin haittoja työssään. (Bailey ym. 2019, 489.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessani olen kiinnostunut suhdeperustaisen työn vaikutuksista sosiaalityöntekijöiden kokemaan työn merkityksellisyyteen lastensuojelun avohuollon kontekstissa.

Tutkielmassani vastaan seuraavaan kysymykseen:

Miten systemisen lastensuojelun toimintamallin suhdeperustaisuus vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kokemaan työn merkityksellisyyteen?

Olen rajannut tutkimukseni koskemaan lastensuojelun avohuollon sosiaalityötä ja haluan tutkimuksessani selvittää sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. Lastensuojelun avohuolto tuntui rajauksena sopivalta siksi, että systeminen toimintamalli on juuri lastensuojelun avohuollossa otettu laajalti käyttöön. Lastensuojeluun liitetyt haasteet myös sijoittuvat paljon juuri avohuollon kontekstiin. Tutkimuksessani käytän lastensuojelun asiakas -käsitettä kuvaamaan sekä lastensuojelun asiakkaana olevaa lasta että tämän perhettä. Käsitteeni mukaan suhdeperustaiseen työhön panostaminen on toive, joka on noussut sosiaalityön kentältä. Olen pohtinut voisiko suhdeperustaiseen työhön panostaminen laajasti käyttöön otetun systemisen toimintamallin avulla lisätä merkityksellisyyden kokemuksia. Merkityksellisyyden kokemisella puolestaan ajattelen voivan olla positiivisia vaikutuksia sosiaalityöntekijöiden, asiakkaiden ja organisaation näkökulmasta. Omiin lastensuojelutyön kokemuksiini peilaten, ajattelen, että asiakassuhteisiin panostamisella saattaa olla merkittäviäkin vaikutuksia työn merkityksellisyyden kokemuksiin.

Tutkielmani perustuu laadulliseen tutkimukseen. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkittavaa ilmiötä pyritään tarkastelemaan tutkimuskohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Laadullinen tutkimus on siis kiinnostunut tutkimuskohteena olevien henkilöiden tunteista, kokemuksista, ajatuksista ja niistä merkityksistä, joita tutkimuskohteena olevalle ilmiölle annetaan. Laadulliseen tutkimukseen on vaikuttanut filosofia, antropologia, psykologia, kasvatustieteet ja sosiologia. Niinpä laadullinen tutkimus koostuu useista eri koulukunnista, joissa käytetään erilaisia tutkimusmenetelmiä. Tyypillisesti laadullinen tutkimus pyrkii tuottamaan rikasta ja yksityiskohtaista tietoa ilmiöön liittyen.

Tavoitteena ei siis ole yleistettävissä olevan tiedon tuottaminen, vaan samaan ilmiöön liittyvien erilaisten näkökulmien esiin nostaminen. (Puusa & Juuti 2020)

Laadulliselle tutkimukselle voidaan pitää tyypillisenä sen halua ratkaista jokin arvoitus. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkitun tiedon ja hankitun aineiston pohjalta pyritään tekemään merkitystulkintoja tutkittavasta aiheesta. Ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus voidaan nähdä laadullisen tutkimuksen etuina. Laadullinen tutkimusaineisto on yhtä moniulotteista kuin elämä itse. (Alasuutari 1995, 44-47.) Yleensä laadullista tutkimusta tehtäessä keskitytään melko pieneen määrään tapauksia ja niitä pyritään analysoimaan mahdollisimman monipuolisesti ja syvällisesti. Tieteellisyyden tärkeimpänä kriteerinä ei ole määrä vaan laatu. Tutkimuskohde pyritään sijoittamaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Aineistonkeruun väline on laadullisessa tutkimuksessa inhimillinen eli tutkija itse. Tästä syystä aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen voi ajatella kehittyvän tutkijan tietoisuudessa sitä mukaan, kun tutkimusprosessi etenee. Tutkimustoiminnan ymmärtämisestä tulee näin ollen myös tietynlainen oppimistapahtuma. Lisäksi laadullisen tutkimuksen prosessimaisuus tulee esille myös siinä, että tutkimus voi edetä ennalta arvaamattomissa vaiheissa, ja tutkimusta varten tehtävät ratkaisut voivat edetä tutkimusta tehtäessä. Esimerkiksi aineistonkeruuvaihe usein muotoutuu tutkimuksen aikana. Halu tavoittaa tutkittava ilmiö tai ymmärtää ihmisen toimintaa tietystä ympäristössä voi olla syynä tällaiseen avoimeen tutkimusotteeseen. Kun tutkimuskohdetta tutkitaan läheltä, avautuu arvoitus vähitellen, ja samalla myös tutkimusmenetelmälliset ratkaisut tarkentuvat. (Kiviniemi 2015, 74.)

Olen tutkimustani varten haastatellut 7 lastensuojelun avohuollossa työskentelevää sosiaalityöntekijää. Haastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät työskentelivät kaikki saman hyvinvointialueen palveluksessa, eri kuntien alueiden lastensuojelun avohuollon tiimeissä. Kaikissa tiimeissä on otettu käyttöön systeemisen lastensuojelun toimintamalli ja kaikki haastateltavat olivat käyneet siihen liittyvän koulutuksen. Hyvinvointialueeseen kuuluvista kunnista, lähes kaikki olivat edustettuina haastatteluissani. Sain mielestäni kerättyä kattavan aineiston hyvinvointialueen lastensuojelun avohuollosta. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina pareittain ja kolmen hengen ryhmässä. Haastattelujen

avulla keräsin tietoa sosiaalityöntekijänä toimivien ammattilaisten kokemuksista tutkimusaiheeseeni liittyen. Haastattelu on vuorovaikuttamista, molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa (Eskola & Suoranta 1998, 86). Kun halutaan tietää mitä ihminen ajattelee tai miten hän jonkin asian kokee, on hyvä kysyä sitä häneltä itseltään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Haastattelun voidaan myös ajatella olevan keskustelu, jolla on tarkoitus (Hirsjärvi & Hurme 2000, 11).

Teemahaastattelu tarkoittaa sitä, että tutkija ei lyö lukkoon tarkkoja kysymyksiä etukäteen, vaan päättää vain teemat, joita haastattelussa käsitellään. Teemahaastattelua voidaan siltä osin pitää strukturoituna, että siinä haastatteliija on ennalta valinnut teemajäsennyksen ja haastattelun aikana teemoista valitaan esiin nostettavia kysymyksiä. (Hyvärinen ym. 2013, 23.) Teemahaastatteluissa haastattelijan tulee varmistaa, että kaikki teemat tulevat käsitellyiksi haastateltavien kanssa mutta niiden järjestys ja laajuus voi vaihdella. Tämän haastattelumenetelmän etuna voidaan pitää sitä, että haastateltava pääsee halutesaan puhumaan vapaamuotoisesti. Tällöin haastatteluaineiston voidaan usein nähdä edustavan vastaajien puhetta itsessään. Lisäksi teemahaastatteluissa käytetyt teemat tekevät mahdolliseksi sen, että kaikkien haastateltavien kanssa tulee keskusteltua jokseenkin samoista aiheista haastattelun aikana. (Eskola & Suoranta 1998, 88-89.)

Koin tärkeäksi kuulla sosiaalityöntekijöiden omia näkemyksiä ja kokemuksia tutkimusaiheeseen liittyen. Lähtökohtaisesti ajattelin, että sosiaalityöntekijät saattavat antaa erilaisia merkityksiä työssään kohtaamilleen asioille ja olin kiinnostunut kuulemaan samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista. Tästä syystä teemahaastattelu valikoitui aineistonkeruumenetelmäksi tässä tutkimuksessa. Teemahaastatteluissa korostetaan ihmisten tulkin-toja asioista, heidän asioille antamia merkityksiä ja näiden merkitysten syntymistä vuorovaikutuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Haastatteluja voidaan toteuttaa yksilö ja pari- tai ryhmämuotoisina (Ronkainen ym. 2013, 116). Halusin saada haastattelutilanteisiin mukaan vuorovaikutuksellisuutta, joten päädyin siitä syystä juuri pareittain tai kolmen hengen pienryhmissä toteutettuihin haastatteluihin. Kun haastatteluun osallistuu useampi henkilö samaan aikaan, voidaan saada tavallista enemmän tietoa. Osallistujat voivat yhdessä muistella, reflektoida ja pohtia haastattelun aiheita. Haastateltavat saattavat innostaa toinen toistaan puhumaan aiheesta lisää. (Eskola & Suoranta 1998, 96-97.)

Valitessani pari- ja ryhmähaastatteluina tehtävät haastattelut olin tietoinen siitä, että yksilöhaastatteluissa haastateltavat olisivat voineet kertoa sellaisia asioita, joita eivät

parihaastattelussa kerro. Toisaalta kuitenkin halusin minimoida oman vaikutukseni haastattelujen sisältöön ja kerättyyn materiaaliin. Kun tutkitaan haastateltavien mielipiteitä voi haastattelijan mielipiteen yksilöhaastattelutilanteissa korostua liikaa. Useamman henkilön samanaikainen haastattelemine näyttäytyi myös tehokkaammalta tiedonkeruumenetelmältä. Samassa istunnossa saatiin kerättyä talteen useamman haastateltavan mielipiteitä ja ajatuksia aiheeseen liittyen. (Eskola & Suoranta 1998, 97.) Tärkeää haastattelussa on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajarvi 2009, 73). Tästä syystä päätin lähettää teemahaastattelun teemat jo etukäteen haastateltaville, jotta he saisivat rauhassa etukäteen tutustua haastattelun aiheisiin.

Lähetin tammikuussa 2023 tutkimuslupahakemuksen liitteineen työnantajaosapuolelle, joka on hyvinvointialue, eli julkinen toimija. Tutkimusluvan saatuani olin yhteydessä organisaation lastensuojelun avohuollon esihenkilöihin, joiden pyysin välittävän tietoa tutkimuksestani eteenpäin mahdollisille haastateltaville sosiaalityöntekijöille. Tätä kautta en juurikaan saanut vastauksia. Niinpä päädyin vielä lähestymään organisaation lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä henkilökohtaisella sähköpostiviestillä, jossa kerroin lisää tutkimuksestani ja pyysin kiinnostuneita haastateltaviksi. Laitoin haastattelu-toiveistani tietoa myös sosiaaliseen mediaan, sitä kautta tavoitin joitakin kiinnostuneita. Minut yllätti se, kuinka haastavaa haastateltavien löytäminen oli. Mahdollisesti lastensuojelutyön kovat paineet ja suuri työmäärä heijastui siihen, että työntekijät eivät kokeneet ehtivänsä osallistua tunnin mittaiseen haastatteluun. Lopulta vapaaehtoisia osallistujia kuitenkin löytyi, jopa yli tarpeideni ja sain haastattelut toteutettua suunnitellussa aikataulussa. Haastatteluaineiston riittävää määrää oli etukäteen vaikeaa arvioida ja se vahvistuikin vasta graduprosessin edetessä ja ensimmäisten haastattelujen jälkeen.

Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä TEAMS-sovellusta käyttäen maaliskuun 2023 aikana. Haastattelujen aikana pyrin antamaan tilaa haastateltavien pohdinoille, ajatuksille ja kertomuksille. Vaikutin haastattelujen kulkuun kuitenkin ohjaamalla keskustelua tutkimuksen kannalta oleellisiin aiheisiin. Haastatteluissa toteutui mielestäni hyvin dialogisuus ja vaikutti siltä, että haastateltavat olivat kiinnostuneita kuulemaan myös toistensa näkemyksiä aiheesta. Haastattelijana huomasin, että sosiaalityöntekijät jakoivat paljon saman tyyppisiä näkemyksiä ja kokemuksia aiheista, mutta etenkin alueellisia eroja tuli myös näkyville. Nauhoitin haastattelut sovelluksen nauhoitus toiminnolla ja haastattelun aikana olimme videoyhteydessä toisiimme, jotta vuorovaikutteisuus olisi läsnä etäyhteydestä huolimatta. Haastattelujen jälkeen litteroin tekstin. Pyrin jo litteroidessa poistamaan

kaikki tunnistetekijät tekstistä, eli anonymisoimaan haastatteluaineistoa. Nauhoitettuja haastatteluja kertyi yhteensä yli neljän tunnin verran. Haastatteluaineisto oli mielestäni tähän tutkimukseen riittävä ja sen pohjalta oli mahdollista vastata tutkimuskysymykseeni. Litteroinnissa hyödynsin tekstin hidastamista, jolloin litterointi oli helpompi toteuttaa. Merkitsin litteroituun tekstiin eri puhujat kirjaimilla A-G, niiden erottamiseksi tekstistä. Litteroin puheen lähes sanasta sanaan, mutta täysin tutkimusaiheeseen kuulumattomat puheenvuorot jätin litteroimatta. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 37 sivua ja nämä tekstit toimivat tutkimukseni aineistona.

Vaikka tutkimuksessani käytän aineistona vain haastattelujen äänitallennetta, antoivat videotallenteet minulle mahdollisuuden huolellisesti toteutettuihin litterointeihin. Videotallenteiden avulla minun oli äänitallenteita helpompaa erottaa eri haastateltavien vastaukset toisistaan. Tallenteet mahdollistivat materiaalin pariin palaamisen tarvittaessa. Haastatellut olivat sosiaalisia vuorovaikutuskohtaamisia, ja haastatteluja voidaan luonnehtia ihmisten väliseksi viestinnäksi. Haastatteluissa viestintä perustuu kielen käyttöön ja kielellä onkin haastattelussa keskeinen merkitys, haastatteluaineisto saadaan verbaalisen tiedon muodossa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48-49.) Sosiaalinen vuorovaikutus tuli haastatteluissani esille esimerkiksi siten, että haastateltavat kuuntelivat toistensa vastauksia, ilmaisivat olevansa samaa mieltä tai lisäsivät toisen kommenttiin jonkin oman, siitä heränneen ajatuksen.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkimukseni aineisto koostuu keräämästäni haastatteluaineistosta. Itse kerätyn aineiston etuna on mielestäni se, että aineisto on tullut tutuksi jo haastattelujen aikana, tallenteita kuunnellessani ja litteroinnin yhteydessä. Haastattelujen ja litteroinnin aikana oli jo mahdollista tehdä huomioita esiin nousevista teemoista ja keskeisistä aiheista, mutta myöskin eroavaisuuksista. Tämä oli hyvä lähtökohta aineiston analyysiä ajatellen.

Empiirisen tutkimuksen yhteydessä analyysi sanalla tarkoitetaan aivan arkisia asioita, joita ovat esimerkiksi aineistona toimivan materiaalin järjestely, sisällön ja rakenteiden erittely, jäsentäminen ja pohtiminen. Aineiston analyysi voi olla sisällöllisten aineiden luokittelemista esimerkiksi eri teemojen perusteella. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 71.) Aineiston analyysin tavoitteena on selkiyttää dataa, jota on kerätty, tässä tapauksessa haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä. Analyysi tehdään, jotta tutkittavasta

asiasta voitaisiin tuottaa uutta tietoa. Analyysillä pyritään myös tiivistämään aineistoa niin, että sen sisältämää informaatiota ei kuitenkaan kadoteta, vaan informaatioarvo pyritään kasvattamaan. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysissä on olemassa kolme perinteistä lähestymistapaa. Voidaan valita aineistolähtöinen analyysitapa. Aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa sitä, että tulkintoja rakennetaan tiukasti aineistosta käsin. (Eskola & Suoranta 1998, 146.) Analyysin voi tehdä myös teorialähtöisesti tai teoriaohjatusti. Olen valinnut tutkimukseni analyysitavaksi teoriaohjatun analyysin.

Aineistolähtöisen analyysin tavoin myös teoriaohjattu analyysi etenee aineiston ehdoilla. Näiden kahden analyysitavan ero on siinä, miten empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Kun aineistoa lukee läpi saattaa syntyä joidakin ajatuksia ja oivalluksia, jotka kuitenkin ovat vielä epäsystemaattisia ja jäsentymättömiä. Aineiston tulkinnaksi pyritään kehittämään abstraktioita ja yleistyksiä. Analyysissä tulee edetä vaiheittain, luottaen siihen, että jäsenitys kehittyy prosessin mukana. Laadullisessa analyysissä aineiston jäsentäminen ja tulkinta tapahtuvat siis vaiheittain, usean vaiheen kautta. Omaan aineistoon tulee tutustua tarkasti. (Eskola & Suoranta 1998, 150–151.) Analyysivaiheen voi hajottaa kolmeen vaiheeseen. Nämä vaiheet ovat aineiston pilkkominen, luokittelu, jäsentäminen ja järjestäminen. (Ronkainen ym. 2013, 126.) Aineiston analyysin yhtenä tavoitteena voidaan pitää sitä, että sen avulla löydetään aineiston keskeiset ydinkategoriat ja perusulottuvuudet, jotka kuvaavat tutkittavaa kohdetta ja joiden varaan tutkimusten tulosten tarkastelu voidaan rakentaa. Tärkeää on siis löytää keskeisimmät käsitteet, joiden avulla aineistoa voidaan tarkastella ja karsia pois tutkimuksen kannalta epäolennainen. (Kiviniemi 2015, 83.)

Analyysivalintani osuu lähimmäksi teoriaohjaavaa tai teoriasidonnaista sisällönanalyysia. Teoriaohjaavassa analyysissä lähtökohtana pidetään teoriaa, johon palataan aineiston keruun jälkeen. Analyysitapa ei kuitenkaan täysin perustu teoriaan vaan aineistosta nousseville havainnoille etsitään selityksiä teoriasta. Lisäksi teoriasta voidaan hakea vahvistusta tutkijan tulkinnoille. (Eskola 2015, 188–192.) Tutkimuksessani pyrkimyksenäni oli saavuttaa aineiston ja teorian välinen vuoropuhelu abduktiivisen päättelyn avulla. Abduktiivinen päättely tarkoittaa sitä, että tutkijan ajatteluprosessissa aineistolähtöisyys ja valmiiden teorianmallien hyödyntäminen vaihtelee. Abduktiivisen päättelyn avulla tehty teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun tutkijalla on valmiina jokin johtoajatus tai

johtolanka. Tutkija pyrkii yhdistelemään aineistolähtöistä ja teoriaohjattua analyysiä eri tavoin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 80, 97.)

Teoriaohjaavassa analyysissä voidaan esimerkiksi lähteä liikkeelle yhdestä suuresta teoriasta, joka voi olla esimerkiksi jokin malli tai jonkun tieteen auktoriteetin esittämä ajatus. Tämä teoria esitellään ja sitten muutetaan se mitattavaan muotoon. Aineisto keruun jälkeen palataan teorian pariin ja tarkastellaan, saiko teoria ja siitä johdetut hypoteesit vahvistusta aineistosta. Teoreettista näkökulmaa voi myös hyödyntää suoraan aineistosta nousevilla näkökulmilla. (Eskola 2015, 188-189.) Pysin teoriaohjaavassa analyysissäni aineiston ja teorian väliseen vuoropuheluun. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Kun tutkimusaineistoa tarkastellaan, on syytä muistaa, että huomiota kiinnitetään vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta oleellista (Alasuutari 1995, 40). Lähdin liikkeelle aineistosta ja pyrin tiedostamaan taustalla olevan teorian koko prosessin ajan. Haastatteluaineistossani merkityksellisyyden käsitteelle käytettiin synonyymejä kuten ”tärkeä” tai ”merkitys”. Nämä tutkimuskysymykseen epäsuorasti viittaavat ilmaisut huomioin analyysissäni rinnastaen ne merkityksellisyyden käsitteen kanssa. Epäsuorat viittaukset vaativat huolellista reflektointia, ennen kuin niiden rinnastaminen merkityksellisyyden käsitteeseen oli mahdollista.

Rosso, Brent D., Kathryn H. Dekas ja Amy Wrzesniewski (2010) ovat tutkimuksensa perusteella kehittäneet teoreettisen mallin, jonka avulla voidaan tarkastella työn merkityksellisyyden strategioita. Heidän tutkimuksessaan *On the Meaning of Work: A Theoretical Integration and Review* merkityksellisyyden muodostumisessa nähdään 4 päätekiijää, jota kutsun tässä tutkimuksessani merkityksellisyyden nelikentäksi. Näistä merkityksellisyyden kokemuksiin vaikuttavista päätekijöistä olen päätenyt käyttämään seuraavia suomenkielisiä ilmauksia: *yksilötason tekijät, sosiaalisen tason tekijät, työympäristö ja työn sisältö, sekä työn suurempi päämäärä*. Päädyin analyysissäni hyödyntämään heidän malliaan ja näitä neljää kategoriaa teoriaohjatussa sisällönanalyysissä. (Mt. 2010, 115.) Alla oleva kuvio kuvaa merkityksellisyyden nelikenttää ja sen neljää eri osa-aluetta, joita olen hyödyntänyt aineistoni analyysissä. Kuvaa hyödyntämällä koin helpommaksi eri osa-alueiden erottamisen toisistaan omaan aineistooni tutustuessani.

Kuvio 1. Työn merkityksellisuuden kokemuksen syntyminen neljän tekijän kautta

Oman analyysiprosessini aloitin tutustumalla tarkasti litteroitujen haastattelujen muodossa olevaan tutkimusaineistoon. Tulostin haastatteluaineiston litteroinnin valmistuttua. Aineiston käsittely tuntui itselleni luontevammalta ja mieluisammalta paperilla, kuin sähköisesti. Tarkastelin aineistoa myös tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen mukaisesti, suhdeperustaisuutta, työn merkityksellisyyttä ja näiden kahden yhteyttä erityisesti silmällä pitäen. Aloitin etsimällä aineistosta sellaisia teemoja, joita saatoin luokitella Rosso ym. (2010, 115) merkityksellisuuden nelikentän kategorioiden mukaisesti, neljään eri kategoriaan. Nelikentän olen muokannut olemassa olevaa teoriaa hyödyntäen, omaan tutkimusaiheeseeni soveltuvaksi. Kategoriat olen värikoodannut ja numeroinut numeroilla 1-4, jolloin 1 kuvaa yksilötason tekijöitä, 2 kuvaa sosiaalisen tason tekijöitä, 3 kuvaa työympäristöä ja työn sisältöä, 4 kuvaa työn suurempaa päämäärää. Nämä numeroidut kategoriat toimivat aineistoni analyysirunkona. Kategorisointi auttaa kerättyyn aineistoon tutustumista ja haltuunottoa. (Ruusuvoori ym. 2010, 10.)

Valitun teorian nelikenttä toimi kategorisoinnissa mielestäni hyvin, aineisto sisälsi ilmauksia, jotka olivat sovitettavissa nelikentän eri kategorioihin. Aineiston kategorisoinnissa oli kuitenkin myös omat haasteensa. Useat kohdat aineistossa olisi sopinut useamman kuin yhden kategorian alle. Erityisesti yksilötason tekijät ja sosiaalisen tason tekijät olivat vaikeasti eroteltavissa ja asiaa piti pohtia melko pitkään, jotta aineiston sai jaoteltua

näiden kahden teeman välille. Kategorisoinnin jälkeen lisäsin aineistoon muita muistiinpanoja, teoreettisia kytkentöjä, omia ihmettelyjä ja pohdintoja (Eskola 2015, 196). Tämänkin tein paperia ja kynää käyttäen, itselleni se toimi tässäkin paremmin kuin tietokoneen avulla tehtävät merkinnät.

Jatkoin analyysiä niin, että ryhmittelin aineistosta nousevia asioita edelleen viiteen alaryhmään, jotka taulukoin eri otsikoiden alle. Ryhmittelyn avulla voidaan havainnoida aineistossa esiintyviä keskeisiä seikkoja ja näille voidaan löytää sitten yhdistäviä nimittäjiä, teemoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 105). Etsin aineistosta samalla myös tutkimuskysymyksen kannalta mielenkiintoisia eroavaisuuksia. Otsikot, joita tässä analyysivaiheessa hyödynsin, olivat suhdeperustaisen työn tekemisen esteet, suhdeperustaisen työn vaatimat taidot, merkityksellisyyden kokeminen, merkityksellisyyden kokemusten vaikutus ja suhdeperustaisen työn vaikutus. Näihin alaryhmiin kertyi paljon erilaisia ilmauksia, jotka osittain ovat myös synonyymejä keskenään. Tässä analyysivaiheessa yhtäläisyydet ja eroavaisuudet tulivat mielestäni hyvin esille. Pyrin yhdistelemään samaa tarkoittavat ilmaukset yhtenäisten käsitteiden alle. Näin löysin aineistostani niitä ilmauksia ja teemoja, jotka toistuvat haastatteluaineiston vastauksissa.

Systeemiseen toimintamalliin ja suhdeperustaiseen työskentelyyn liittyvien teemojen lisäksi löysin aineistosta sellaisia ilmauksia, jotka kuvaavat asiakassuhteen rakentumista, lastensuojelutyön rakenteita sekä haasteita, mutta myös mahdollisuuksia ja onnistumisia. Onnistumisista ja positiivisista asiakassuhteista nousi esille myös merkityksellisyyden kokemukset ja merkityksellisyyden kokemisen vaikutukset. Tutkimusaineistosta nousi analyysin avulla esille myös tiettyjä paradokseja, joihin perehdyn tarkemmin tutkimuksen tulososiossa. Koko analyysiprosessin ajan pyrin pitämään mielessäni tutkimuskysymyksen ja sen, että olen nimenomaan kiinnostunut sosiaalityöntekijöiden kokemasta työn merkityksellisyydestä, enkä esimerkiksi siitä millaista merkityksellisyyttä sosiaalityöntekijät ajattelivat suhdeperustaisen työn herättävän asiakkaissaan. En myöskään ollut tässä tutkimuksessa kiinnostunut systeemisen toimintamallin muista osa-alueista, vaan kiinnostukseni kohdistui erityisesti sen suhdeperustaisen työn painotukseen.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tieteellistä tutkimusta voidaan pitää eettisesti hyväksyttävänä ja luotettavaa ja sen tuloksia uskottavina vain, mikäli tutkimus on suoritettu tieteellisen käytännön edellyttämällä

tavalla (TENK 2012, 6). Koko tutkimusprosessin ajan on tärkeää ylläpitää eettistä pohdintaa. Tutkimuksen teossa on tärkeää olla huolellinen, rehellinen ja tarkka. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125-133.) Näin olen oman tutkimusprosessini kohdalla pyrkinyt tekemään. Tutkimuksen uskottavuus on täysin riippuvainen siitä, että tutkija on tehnyt eettisesti kestäviä ratkaisuja koko tutkimusprosessinsa ajan. Ollakseen uskottava on tutkijan noudatettava hyviä tieteellisiä käytäntöjä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125-133.) Ihmistieteissä eettisiä kysymyksiä tulee eteen tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpinä eettisinä periaatteina voidaan pitää informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta ja yksityisyyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 20.)

Kun tutkittavat ovat tutkimusvuorovaikutuksessa tutkijaan, esimerkiksi haastattelujen kautta, kuten tässä tutkimuksessa, on tietoon perustuva suostumus osallistua tutkimukseen keskeinen eettinen periaate. Tutkittavalla henkilöllä on oikeus osallistua vapaaehtoisesti tutkimukseen ja myös oikeus kieltäytyä osallistumasta. Tutkittava ei saa kokea joutuneensa osallistumaan pakotettuna tai, koska pelkää kielteisiä seuraamuksia, mikäli ei osallistu. (TENK 2019, 8.) Olen omassa tutkimuksessani tehnyt infokirjeen, jossa olen viestinyt tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tutkimuksen tavoitteesta ja toteutustavasta sekä alustavasta aikataulusta.

Tutkijan tulee dokumentoida tutkimuksen antama suostumus suullisesti, kirjallisesti tai sähköisesti. Tutkittavalle on kerrottava hänen oikeudestaan keskeyttää tutkimus, milloin tahansa, eikä siitä saa seurata mitään seurauksia tutkittavalle. Lisäksi tutkittavalla tulee olla oikeus perua suostumuksensa, milloin tahansa ilman erillistä syytä. Tutkittavalle on myös kerrottava tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen käytännön toteutuksesta kuten siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja millainen elinkaari tutkimusaineistolla on. (TENK 2019, 8.)

Koska toteutin tutkimushaastattelut etäyhteydellä, olen haastattelujen aluksi kertonut tarkemmin vielä tutkimuksen tavoitteista ja aikataulusta. Olen myös kertonut tutkittaville heidän oikeuksistaan ja painottanut, että he osallistuvat tutkimukseen täysin vapaaehtoisesti. Lisäksi olen muistuttanut heitä oikeudestaan keskeyttää tutkimus missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ja kertonut haastattelujen tallentamisesta, sekä siitä, että mahdolliset tunnistetiedot poistetaan litterointivaiheessa. Olen myös kertonut, että kaikki tallenteet ja siihen liittyvät dokumentit poistetaan tutkimuksen valmistuttua. Koska tutkittavat ovat tietyltä hyvinvointialueelta, olen ollut erityisen tarkka siinä, että yksittäisen

sosiaalityöntekijän vastauksia ei voi tunnistaa tutkimuksestani. Tätä painotin myös haastateltaville haastattelun aluksi, jotta he voisivat kokea luottamusta vastatessaan haastattelukysymyksiin. Minulle on ollut tärkeää, että sosiaalityöntekijät voivat tuoda esille aitoja mielipiteitään ja ajatuksiaan pelkäämättä, että heille voisi koitua siitä mitään haittaa.

Tutkimusta tulee arvioida myös sen luotettavuuden kautta. Tutkijan rooli tutkimusprosessissa on usein interaktiivinen suhteessa tutkimuskohteisiinsa. Niinpä laadullisessa tutkimuksessa on tapana pohtia, voitaisiinko samanlaisiin tuloksiin päästä toisen tutkijan toimesta, jossain toisessa tutkimusympäristössä ja voisiko saman tutkimuksen toteuttaa muualla uudelleen. On tärkeää, että tutkija tekee analyysissä ja tutkimustuloksia esitellessään oman päättelyprosessinsa läpinäkyväksi. Mitä selvemmin, yksityiskohtaisemmin ja havainnollisemmin tutkija kuvaa omaa tutkimusprosessiaan, sitä enemmän luottamusta tutkimusta kohtaan herää. (Puusa & Juuti 2020) Laadullisessa tutkimuksessa ei ole kuitenkaan olemassa mitään yksiselitteistä käsitystä luotettavuuden arvioinnista. Siksi onkin tärkeää pitää mielessä mikä on todellinen tutkimuksen kohde, mitkä ovat omat sitoumukset tutkimukseen liittyen, miten aineisto on kerätty, ketkä ovat tutkimuksen tiedonantajina, mikä on tutkijan suhde tiedonantajiin ja miten tutkimuksesta raportoidaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 164.)

Lastensuojelun avohuollon työkokemukseni on vaikuttanut tutkimuskysymyksen valintaan. Tutkimus onkin harvoin täysin objektiivinen. Tutkimusaiheen valintaa tuleekin tarkastella yhtenä eettisenä kysymyksenä. Minua aidosti kiinnosti saada tietoa tutkimusaiheeseen liittyen. Ajattelen, että minkään tietyn tuloksen saaminen ei ohjannut kiinnostustani tutkimusaiheeseen. Motiivina toimi se, että halusin aidosti tietää miten systeemisen toimintamallin painottama suhdeperustaisuus vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden merkityksellisyyden kokemuksiin. Tutkimuskysymykseni ei mielestäni aiheuta eettistä ristiriitaa. Suhdeperustaisen työn ja työn merkityksellisyyden tutkimisesta voi nähdä olevan etua kaikille, joita aihe koskettaa. Koen, että systeemiseen lastensuojelun toimintamalliin liittyvä arviointi ja tarkastelu mahdollisimman laajasti on tarpeen ja voi mahdollistaa lastensuojelutyön kehittämisen organisaatio-, tiimi- ja yksilötasolla. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä tietoa ja mahdollistaa positiivinen kehitys lastensuojelussa. Toivon tutkimukseni osaltaan vaikuttavan hyvin seurauksiin lastensuojelun avohuollon kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132-133.)

Laadullisessa tutkimuksessa osana luotettavuutta voidaan pitää myös tutkimuksen puolueettomuutta. Voidaan pohtia sitä, pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan tutkittavia kohteita, tässä tapauksessa sosiaalityöntekijöitä, itsenään vai suodattuuko kertomus tutkijan oman kehyksen läpi. Tällä kehyksellä tarkoitetaan sitä, vaikuttaako tutkijan ikä, sukupuoli, uskonto, poliittinen vakaumus, kansalaisuus tai virka-asema siihen, mitä hän kuulee ja millaisia havaintoja hän tutkimusaineistosta tekee. Laadullisessa tutkimuksessa on vääjäämättä aina mukana jonkin verran tutkijan oman kehyksen läpi suodattamista, koska tutkija itse on tutkimusasetelman luonut ja tekee siitä tulkintoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 160.)

Olen työskennellyt tutkittavan hyvinvointialueen lastensuojelun avohuollossa ja näin olen tunnistanut, että minulla oli tiettyjä ennakkokäsityksiä ja oletuksia tutkimusaiheeseeni liittyen. Valitsin pari- ja ryhmähaastattelut osittain juuri siksi, että voisin häivyttää omaa rooliani haastatteluissa. Olen myös analyysissäni pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen tulkintaan ja kiinnittänyt erityisen paljon huomiota mahdollisimman puolueettomaan aineiston tarkasteluun ja tulkintaan. Ajattelen, että työkokemuksistani lastensuojelun avohuollossa on voinut olla hyötyä tutkimuksen tekemisessä. Se on mahdollisesti auttanut minua tutkimuksen tekemisessä, koska asiat ja aiheet ovat olleet minulle ennestään tuttuja ja ymmärrän mitä haastatteluissa kerrotut asiat käytännössä tarkoittavat.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Suhdeperustaisen työn merkityksellisyys yksilötasolla

Työn merkityksellisyyttä koskevissa tutkimuksissa on todettu usean eri tekijän vuorovai-
kuttavan merkityksellisyyden kokemuksiin. Yksilölliset asenteet, sosiaaliset suhteet, or-
ganisaation arvot ja suuremman päämäärän tavoittelu ovat kaikki esimerkkejä asioista,
jotka vaikuttavat merkityksellisyyden kokemiseen. Yksi tapa tarkastella näitä eri tekijöitä
on nähdä ne kaikki potentiaalisina työn merkityksellisyyttä lisäävinä lähteinä. (Rosso ym.
2010, 95.) Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten systeemisen lastensuo-
jelman toimintamallin painottama suhdeperustainen työskentely vaikuttaa sosiaalityönteki-
jöiden kokemaan työn merkityksellisyyteen.

Tässä tutkimustulosten tarkastelussa hyödynsin Rosso ym. (2010) tutkimuksen nelikent-
tää, jonka olen muokannut tutkimukselleni sopivaksi. Nelikenttä jakautuu yksilötason te-
kijöihin, sosiaalisen tason tekijöihin, työympäristöön ja työn sisältöön liittyviin tekijöihin
sekä työn suurempaan päämäärään. Tässä alaluvussa tarkastelun kohteena on suhdepe-
rustaisen työn vaikutus merkityksellisyyden kokemuksiin yksilötasolla.

Aitous

Yksi yleisimmistä mekanismeista, jolla voidaan selittää työn merkityksellisyyden koke-
musta yksilötasolla, on aitous. Aitous voidaan määritellä yhteytenä yksilön käytöksen ja
aidon itsen välillä. (Rosso ym. 2020, 108.) Toisin sanoen, yksilö kokee voivansa olla
töissä aito itsensä silloin kun voi käyttäytyä itselleen luonnollisella tavalla, omaa persoo-
naansa ilmentäen. Aitous myös välittyy asiakkaalle, jolloin ihminen kohdataan ihmisenä.
Yksilötason merkityksellisyyden kokemukset ilmenivät tutkimustuloksistani sen kautta,
että juuri omalla työpanoksella koettiin olevan merkitystä. Kun omana itsenään, omaa
osaamista ja ammattitaitoa käyttäen koki voivansa auttaa toista ja pääsi hyvään suhtee-
seen asiakkaan kanssa, koettiin sen tuovan työhön merkityksellisyyttä.

*E: ”Mä aattelen ainakin et merkityksellistä on se et ihminen kokee tulleensa kohdatuksi ja
autetuksi ja tietysti jos näin hän kokee, mä ajattelen et mä oon tehny jotain oikein...ni oon ollu
merkityksellinen ihminen siinä et hän on saanut sitä apua mitä on tarvinnut ylipäättään. Ja sit
semmonen et aidosti pystyy vaikuttaa et ei oo semmonen olo et ku mul on nää rakenteet vaikka
jotka estää sitä, et on aidosti sellanen olo et mä voin oikeesti omalla työlläni tehdä muutosta
tai edistystä tai mitä siel perheessä sit tapahtuukaan.”*

F: ”Mä ajattelen et meil niin ku oikeesti on se suhde. Eikä niin et mä oon vaan joku nimi tai asiakas ei välttämättä ees muista mun nimee, joo joku sossu tääl kävi...Jotenki mä aattelen et se tuo sitä merkityksellisyyttä.”

Aitous nousi tutkimuksessani esille suhdeperustaiseen työhön liitettävänä tärkeänä taitona ja merkityksellisyyden kokemisen mahdollistajana. Tutkimusvastauksista ilmeni ilo ja onnistuminen silloin kun lastensuojelun asiakkaan kanssa mahdollistuu luottamukselliseen suhteeseen pyrkiminen, vuorovaikutukseen perustuvan työskentelyn kautta. On tärkeää ymmärtää, että ammatillisella säilyy riittävä ammatillisuus, vaikka välillä uskaltautuu poistumaan virallisesta roolista ja antaa omalle persoonalleen tilaa. Asiakkaiden odotukset inhimillisistä kohtaamisista yleensä toteutuvat silloin kun ammattilainen uskalltaa raottaa ammatillista verhoa ja olla tilanteessa omana itsenään. (Mönkkönen 2018, 92.)

Vaikutusmahdollisuudet

Rosso ym. (2010, 110) nelikentän mukaan merkityksellisyyden kokemuksen voidaan nähdä lisääntyvän yksilötasolla myös silloin, kun itseohjautuvuus toteutuu ja yksilöllä on mahdollisuus itsenäisesti vaikuttaa työhönsä. Myös tunne siitä, että hallitsee työnsä ja omaa riittävät tiedot ja taidot työn menestykselliseen hoitamiseen on todettu olevan merkityksellisyyden lähde. Tutkimukseeni osallistuneet sosiaalityöntekijät kertoivat vaihtelevissa määrin voivansa itse vaikuttaa työhönsä. Vaikuttamismahdollisuuksia koettiin olevan etenkin silloin kun työtilanne sallii suunnitelmallisen työn tekemisen. Lisäksi vastauksista välittyi se, että sosiaalityöntekijät kokivat perusosaamisensa riittävänä suhdeperustaisen työn tekemiselle. Osaamista on pyritty vahvistamaan myös systemiseen toimintamalliin liittyvien koulutusten kautta.

F: ”Kyllä mun mielestä joo pystytään niinku ite aika pitkälle määrittelemään. Tietenkin tietynlaiset reunaehdot sitte et jos on sitä kiirettä ja näin mutta kyllä mä niinku ajattelen et ei kukaan tuu sanomaan mulle et nyt sä et kyllä, sulla ei ole tähän mahdollisuutta et keksi jotain muuta.”

G: ”Et jos se suunnitelmallinen työ hupenee taka-alalle tästä avohuollosta ja tulee paljon kiireellisiä tämmösiä sijoituksia sun muuta ni kyl se sit näkyy siinä. Et se aika jää vähemmälle mikä on harmillista, et kylhän tää nyt vaatis kuitenkin sen et pystyttäis tekee suunnitelmallista työtä niin kuin pääsääntöisesti.”

Riittävä tieto ja taito itsessään ei kuitenkaan riitä. On tärkeää myös asennoitua oikealla tavalla suhdeperustaisen työn tekemiseen ja nähdä sen merkitys. Kun tiedetään

itseohjautuvuuden ja työn vaikuttamismahdollisuuksien lisäävän työn merkityksellisyyttä, kuten Rosso ym. (2010, 110) tutkimuksessaan esittävät, silloin voitaneen todeta sen pätevän myös lastensuojelutyössä. Vastauksista ilmeni, että sosiaalityöntekijät kokiivat melko hyvin voivansa vaikuttaa työhönsä ja siihen, miten työtään tekevät. Selkeimmin esille nousi sosiaalityöntekijöiden kokemus siitä, että voivat kuitenkin itse päättää mitä työssään priorisoivat, eli mikä on tärkeää hoitaa ensin ja mihin tulee panostaa mil-läkin hetkellä. Toisaalta sosiaalityöntekijät kertoivat asiakkaiden tilanteiden hyvin pit-kälti määrittelevät sen, mitkä työtehtävät päätyvät prioriteettilistan kärkeen. Jos lapsi jou-dutaan sijoittamaan, päätyy sijoitusprosessiin liittyvät työtehtävät muiden tehtävien edelle ja silloin suunnitelmallinen työ kärsii.

Vuorovaikutus

Jokainen vuorovaikutustyön ammattilainen, johon lastensuojelun sosiaalityöntekijät myös mielestäni lukeutuvat, kehittävät työssään oman tuntumansa toisten ihmisten koh-taamiseen. Asiakkaan kohtaamisissa käytetään yleensä sekä ammattikäytäntöjen kautta syntynyttä tietoa siitä, miten toinen kannattaa kohdata, että kokemuksen tuomaa osaa-mista. Paras tapa kohdata asiakas on olla oma itsensä. (Mönkkönen 2018, 16.) Suhdeperustaisessa työskentelyssä on tärkeää, että savutetaan yhteisen ihmettelyn aiheita asiak-kaan kanssa. Sen saavuttamiseksi työntekijän tulee myös kyetä astumaan sellaiselle alu-eelle, jossa hänelläkään ei ole riittävästi tietoa ja tieto voidaan rakentaa yhdessä asiakkaan kanssa. Tällaisessa yhteisen ihmettelyn tai tietämättömyyden asetelmassa on mahdolli-suus kohdata toinen avoimesti erilaisine näkemyksineen ja nähdä kaikki tulevaisuuden mahdollisuudet, jotka eivät ole työntekijän hallinnassa. (Mönkkönen 2007, 94.)

Tutkimuksessani sosiaalityöntekijät kuvasivat suhdeperustaiseen työhön tarvittavan vuo-rovaikutustaitoja, kykyä kuunnella ja olla läsnä, sekä taitoa asettua tietämättömyyden ää-rellä, yhdessä ihmettelemään asiakkaan kanssa. Lisäksi haastatteluun osallistuneet sosi-aalityöntekijät kokivat tärkeäksi lastensuojelutyön kontekstissa sen, että on tietoa monen-laisista sosiaalisista ongelmista, neuropsykiatrisista haasteista ja mielenterveyden häiri-öistä. Silloin kun suhdeperustaisessa työssä päästään vastavuoroiseen vuorovaikutuk-seen, voidaan omista käsityksistä hellittää ja kuunnella niitä mahdollisuuksia, joita avau-tuu, kun ollaan yhteydessä toisiin ihmisiin (Karisto 2016, 29).

C: ”Joo näinhän se on et se on jotenki se suhde joka rakentuu sille kohtaamiselle, kohtaamisen kyvyille ja vuorovaikutustaidoille...mä aattelen et sosiaalityöntekijän tärkeä kyky on hyödyntää joustavasti kaikkea sitä tietoa ja taitoa mitä sieltä taustasta tulee, ei mennä millään valmiilla vastauksilla vaan etsiskellään...Mä ajattelen et jos meidän asenne on väärä ni vaik meil ois hirveesti tietoa, jos me ei osata kohdata sitä ihmistä ni me ei koskaan pystytä hyödyntämään sitä tietoa hänen hyväkseen. Toisaalta vähäiselläkin tiedolla mutta hyvällä kohtaamisella voi päästä eteenpäin, ku aina on mahdollista jos jotain ei tiedä ni sanoa, et me voidaan tää asia selvittää.”

Tietämättömyyden tila ja yhteisen ymmärryksen löytäminen asiakkaan kanssa nousi useasti esille tutkimustuloksissa. Vastauksissa tietämättömyyden tilalla viitattiin siihen, että sosiaalityöntekijä pyrki jättämään omat ennakkokäsityksensä ja ratkaisuehdotuksensa yhteisen kohtaamisen ulkopuolelle. Tietämättömyyden tilalla voitaisiin sitten parhaimmillaan päästä asiakkaan kanssa yhteiseen ymmärrykseen siitä, mitä asiakas tarvitsee ja millaista muutosta hän tavoittelee. Vastauksissa myös todettiin, että sosiaalityöntekijällä saattaa usein olla jokin melko vahvakin ennakkokäsitys siitä mikä perheen ongelmien taustalla on tai mikä perhettä voisi auttaa. Tämän ennakkokäsityksen hylkääminen vaatii todella taitoa asettua yhteisen ihmettelyn äärelle ja antaa samalla asiakkaalle mahdollisuuden tehdä omia oivalluksia tilanteensa parantamiseksi. Tähän aiheeseen liittyen tutkimusvastaukset ovat varsin samansuuntaisia.

B: ”Semmonen musta on tässä et jos on hyvin läheiset suhteet perheisiin, mikä on tietenkin itselle miellyttävää mut sit tilanne voi äkisti muuttua ihan karmeenksi. Voi joutua vaikka sijoittamaan lapsen joka ei halua pois kodista. Me joudutaan kuitenkin toimimaan viranomaisena aika ikävissäkin tilanteissa niin sitä ei voi poistaa vaikka olis miten hyvää työskentelyä luottamusta ja muuta. Tää meidän viranomaisrooli tekee työn välillä aika vaikeaksi, meidän pitää toimia kuitenkin sen mukaan miten pitäis toimia. Jos olis sellainen etäinen sosiaalityöntekijä vois olla vaikka helpompikin toimia toisaalta jos on läheinen suhde perheeseen sä tiedät siitä enemmän ja se taas helpottaa sitä käsityksen muodostamista ja perustelemista.”

Lisäksi tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä kykyä kohdata asiakas tilanteessa, ottaa puheeksi vaikeitakin asioita ja tehdä tarvittaessa vaikeitakin päätöksiä. Vaikeiden päätösten tekemisen koettiin sujuvan yleisesti paremmassa yhteistyössä asiakkaan kanssa silloin, kun suhdeperustaiselle työlle oli ollut riittävästi aikaa ja siihen oli voitu panostaa. Suhdeperustaisen työn rinnalla nähtiin jatkuvasti kulkevan juuri vallan ja vastuun näkökulma. Vastauksista ilmeni, että sosiaalityöntekijät tiedostavat oman virkavastuunsa ja sen, että onnistunutkin suhdeperustainen työskentely voi johtaa vaikeiden päätösten tekemiseen lapsen edun nimissä. Myös vaikeat päätökset tulevat merkityksellisiksi silloin kun asiakassuhde on hyvä, sosiaalityöntekijä tuntee asiakkaan ja tämän tarinan ja tietää ratkaisun olevan oikea. Silloin ollaan usein myös saavutettu sellainen

maaperä, jossa vaikeisiinkin ratkaisuihin voidaan päästä yhteisymmärryksessä. Toisaalta sosiaalityöntekijät toivat vastauksissaan esille myös sellaisen näkökulman, että joillekin saattaa olla helpompaa tehdä vaikeita päätöksiä silloin kun pysyttelee etäisenä viranomaisena, eikä edes pyri suhdeperustaiseen työhön. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan tuonut esille itse toimivansa niin tai suosivansa sellaista toimintatapaa.

Asiakaslähtöisyys

Suhdeperustaisen työn tekemisen mahdollisuudet näyttäytyivät tutkimukseni valossa asiana, josta on monenlaisia kokemuksia. Sosiaalityöntekijöiden mukaan suhdeperustaiselle työlle ei aina ole riittävästi aikaa. Yhteistä kaikille vastaajille oli kuitenkin se, että suhdeperustainen työ tunnistettiin kaikkein tärkeimpänä ja tavoiteltavimpana asiana lastensuojelutyön onnistumiseksi. Kun suhdeperustaisen työn tuloksena oivaltaa jotakin uutta, voi päästä lähemmäksi asiakkaan kokemusmaailmaa. Asiakkaan kokemusmaailman tavoittaminen puolestaan auttaa ammattilaista tekemään yksilöllisiä ratkaisuja, kaavamaisen työskentelyn sijaan. (Mönkkönen 2018, 26-17.)

Tutkimukseni tulosten pohjalta voidaan todeta, että lastensuojelun kaltaisessa työssä kaavamaiset ratkaisut eivät useinkaan palvele asiakkaiden moninaisia, haastavia elämäntilanteita. On nähtävä lapsi ja lapsen tarpeet, sekä perhe ja perheen tarpeet yksilöllisesti ja tiedostettava systeemin vaikutus lapsen elämään. Useassa vastauksessa tuli esille kokemus siitä, että systeemisen toimintamallin myötä suhdeperustaiselle työskentelylle on saatu lupa ja tämän luvan myötä merkityksellisyyden kokeminen on lisääntynyt.

F: ”Mä ajattelen et sen (systeemisen) myötä me ollaan saatu lupa nimenomaan tutustua asiakkaisiin, lupa niin et kaikki tapaamiset ei ole vain niitä asiakassuunnitelma neuvotteluja, vaan nimenomaan niin et ku tulee uusi asiakas ni lähdetään luomaan sitä suhdetta, kuulostellaan puolin ja toisin et millasia ihmisiä ollaan. Se on tuonut sellaista rauhaa siihen työhön.”

Lupa käsitteen runsas esiintyvyys haastatteluaineistossa kiinnitti huomioni, se toistui niin usein eri sosiaalityöntekijöiden vastauksissa. Se, että lastensuojelutyössä on koettu tarve saada lupa suhdeperustaisen työn tekemiselle, alleviivaa mielestäni sitä, että työn tekemisen tavat ovat viime vuosina olleet hyvinkin juridiikkaan ja byrokraatiaan painottuvia (Aaltio & Isokuortti 2019, 18). Vastausten perusteella työ on saattanut olla myös palvelujen myöntämiseen painottuvaa. Voidaan ehkä ajatella, että suhdeperustaiseen työhön on ollut halua, mutta lupa on puuttunut. Vastauksissa mainittiin myös se, että

suhdeperustainen työ ei itsessään ole uusi asia, sitä on tehty jo kauan ennen systeemisen toimintamallin käyttöönottoa.

Tämän suuntaiset tutkimusvastaukset kertovat mahdollisesti siitä, että systeemisen toimintamallin avulla ollaan palaamassa jollain tavalla takaisin sosiaalityön juurille, kohtaamaan asiakas. Systeemisellä toimintamallilla on tavoiteltu ihmissuhdetyön palauttamista lastensuojelutyön keskeiseksi menetelmäksi. Systeemisen toimintamallin avulla, on halettu mahdollistaa arvostava, lapsia ja perheitä kuuleva kohtaaminen ja vuorovaikutus. Lisäksi on kaivattu parempaa yhteistyötä lapsen ja perheen kanssa, yksilöllistä arviointia, sekä oikea-aikaista ja riittävää tukea ja apua. (Aaltio & Isokuortti 2019, 21.) Ajattelen tutkimustuloksista välittyvän se, että ajatus laadukkaasta viranomaistyöstä on mahdollisesti muuttunut ja vuorovaikutus on opittu jälleen näkemään arvokkaana työvälineenä. Samalla suhdeperustainen työn on toteutuessaan myös lisännyt työntekijöiden merkityksellisyyden kokemuksia.

D: ” Et nyt saa niinku tehdä sitä työtä silleen asiakasta lähellä et ei tuu heti semmonen et nyt sä et pysy viranomaisroolissa. Muistan et 2014 oon ekan kerran menny kuntatyöhön ja mun perehdytyksessä sanottiin et muista et sä oot nyt viranomaisena. Ni jotenki ihanaa et yhdeksän vuoden jälkeen ollaan siinä tilanteessa et kukaan ei tuu sanomaan silleen vaan nyt on lupa olla asiakasta lähellä.”

Vastaajat kuvasivat sosiaalityöntekijän perusosaamiseen sisältyvän ne tiedot ja taidot, joita suhdeperustainen työ vaatii, mutta nyt systeemisen toimintamallin myötä näiden taitojen hyödyntäminen on päässyt aiempaa enemmän esille. Osaamisen voidaankin ajatella olevan inhimillisen pääoman ydin. Olennaisia ovat koulutus, tiedot ja taidot. Pyrkimys tehdä jotain, jolla on merkitystä ja arvoa, sekä saada aikaan muutos itsessä tai ympäristössä on inhimillisen toiminnan keskeinen piirre. (Leiviskä 2011, 52.) Yksilötasolla työn merkityksellisyyden kokemukset yleensä lisääntyvät silloin, kun yksilö kokee työllään olevan jokin positiivien vaikutus esimerkiksi asiakkaiden tilanteisiin. (Rosso ym. 2010, 110.)

Systeemisellä toimintamallilla on pyritty lisäämään ymmärrystä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen merkityksestä. Sosiaalityöntekijä ja asiakkaan suhde on itsessään merkittävä palvelu ja työväline. Muutoksen aikaansaamiseksi tällä suhteella voi olla iso vaikutus ja toisaalta jos tätä suhdetta ei saada toimivaksi, eikä siihen ehditä panostamaan,

voi lastensuojelutyön tulokset jäädä vähäisiksi. (Schofield 1998, 57; Pölkki 2016, 269; Kananoja 2017, 185.) Tällöin myös työn merkityksellisyyden kokemukset vähenevät.

Mielenkiintoisena yksityiskohtana yksilötason merkityksellisyyteen liittyen tutkimukseni tuloksissa nousikin esille juuri se, että systemisen toimintamallin ja suhdeperusteisen painotuksen myötä myös sosiaalityöntekijän oma työpanos on tunnustettu tärkeänä osana asiakkaan auttamista. Vastausten mukaan painotus on aiemmin ollut siinä, että sosiaalityöntekijä selvittää mistä palvelusta asiakas hyötyy, myöntää palvelun asiakkaalle ja tekee siitä päätöksen. Nyt tutkimustuloksissa tuli esille kokemus siitä, että myös sosiaalityöntekijän kohtaavalla työllä nähdään uudenlainen merkitys ja sen itsessään koettiin lisäävän työn merkityksellisyyttä.

G: ”Ku se et ajattelee et meil ei voi olla lastensuojelussa asiakasta jolla ei oo jotaki palvelua, ni just senkin korostaminen et myös sosiaalityöntekijän meidänhän työ on myös arvokasta. Ne tapaamiset mitä meil on, onhan sekin työtä ja työskentelyä, se me on vähän niinku unohdettukin välillä. Niinku mä oon sanonu et tää on lisännyt tän työn merkityksellisyyttä mulle tää systeminen...kaikesta tylsintä on välillä se et tekee niitä päätöksiä, mut se et tapaa niitä asiakkaita ja se et voi mieltää asiakkaan kans yhdessä niitä asioita on mielenkiintoisin osa tätä työtä. Tää on jotenki tuonu takasin sen osan niinku tähän työhön, vahvemmin.”

Sosiaalityöntekijän roolin vahvistuessa ja systemisen sekä suhdeperustaisen työskentelyn avulla voidaan päästä uudenlaisen ymmärryksen äärelle. Tämä nousi esille myös haastatteluaineistossani. Tämä on asia, jota systemisellä toimintamallilla on haettu ja tutkimukseni mukaan sitä kohti on joissain tiimeissä myös päästy, tämä toimintamallin ydin on siis jollain tavalla jo tavoitettu. Tässä on kuitenkin mainittava, että tutkimustuloksissa alueelliset, tiimikohtaiset erot näyttäytyivät merkittävinä. Eroja selittää osaltaan työtilanne ja vaihtuvuus, johon keskityn enemmän luvussa 5.3.

Systemisessä työskentelyssä keskeistä on se, että sitoudutaan näkemään useita mahdollisia selityksiä ja sitä kautta voidaan nähdä useita eri ratkaisuvaihtoehtoja asiakkaan tilanteeseen. Työskentelyttä pyritään irtaantumaan sellaisesta työskentelyotteesta, jossa perheenjäsenet ja ammattilaiset pitäytyvät jo ennalta valmiiksi muodostamaansa käsitykseen ongelman syistä ja ratkaisuista. Liian varmat ja selkeät käsitykset voivat jopa estää uusien, toimivien ratkaisujen löytämistä. (Civil ym. 2019, 15.) Tiina Civil, Outi Abrahamsson, Satu Mäki-Fossi ja Nanna Miettunen painottavat vuonna 2019 tehdyssä tutkimuksessaan, että turvallisessa ilmapiirissä toteutettu kohtaaminen ja siinä mahdollistuva pohdinta lapsen ja perheen tilanteesta voi avata uudenlaisia oivalluksia, uutta

motivaatiota ja muutosta aikaan saavia kokemuksia. (Mt. 2019, 15.) Tämän tyyppiset kokemukset erottuivat myös minun tutkimukseni tuloksissa, niiden tiimien osalta, joissa suhdeperustaiseen työhön on ollut mahdollista panostaa.

D: ”Jotenki mä tykkään kauheesti siitä ku se Arnkil kumppaneineen on todennut et dialogisuudessa on kyse siitä et löydetään jotain jota kumpikaan ei alun perin tiedä. Se on kyl myöskin systeemisen työskentelyotteen ihan sitä ydintä. Sosiaalityöntekijällä on oma ajatus, asiakkaalla oma ajatus ja sit kumpikin tuo ajatuksia toisilleen ja sit nimenomaan löydetään se mitä kumpikaan ei tiennyt.”

Tämän tutkimuksen mukaan suhdeperustaisella työotteella, systeemisen toimintamallin avulla näyttäisi olevan mahdollisuudet vaikuttaa yksilötason merkityksellisyyden kokemuksiin jopa merkittävästi. Kun voi työskennellä arvojensa mukaisesti, ei synny eettistä ristiriitaa. Omien arvojen mukaisesti toteutettu työ on itsessään yksi tärkeä tekijä yksilötason merkityksellisyyden kokemisen taustalla. (Rosso ym. 2010, 111.) Tärkeää on kuitenkin se, että suhdeperustaisen työn tärkeys tiedostetaan ja sitä päästään myös suunnitelmallisesti toteuttamaan omassa työssä, omalle persoonalle sopivalla tavalla. Toisaalta taas, kun suhdeperustaisen työn merkitys tunnustetaan, voi se olla työn merkityksellisyyden kokemisen kannalta haitallista, jos työssä ei pääse toteuttamaan sellaista työtettä, jonka tietää olevan myös asiakkaalle tärkeää ja laadukasta. Jos sosiaalityöntekijä ei saa toteuttaa työtään arvojensa mukaisella tavalla, saattaa siitä aiheutua eettinen ristiriita.

5.2 Suhdeperustaisen työn merkityksellisyys sosiaalisella tasolla

Toisena merkityksellisyyden nelikentän osa-alueena on sosiaalinen taso. Sen miten yksilöt vuorovaikuttavat, tukevat toisiaan ja luovat suhteita toisten yksilöiden ja ryhmien kanssa työssä, on todettu vaikuttavan työn merkityksellisyyden kokemuksiin. Sosiaalisella tasolla työn merkityksellisyyden kokemuksiin vaikuttavat työkaverit, johtajat, työyhteisö ja perhe. (Rosso ym. 2010, 100.) Tässä tulosten tarkastelussa jätin huomioimatta työntekijöiden oman perheen ja keskityin työn kontekstissa esiintyviin sosiaalisiin suhteisiin, siltä osin kun ne tutkimusaineistossani esiintyivät. Mielestäni sosiaalisen tason tarkastelussa oli hyvä pitää mielessä myös systeemisyyttä ja nähdä toisiinsa vaikuttavat systeemin osat. Aineistossani sosiaalisina suhteina tunnistettavia asioita olivat asiakas-suhteet, työpari, työyhteisö ja asiakaslapsen ympärillä työskentelevät muut toimijat.

Luottamuksellinen suhde

Merkitykselliseksi ihmiselle muodostuu se, millaisia suhteita työssään pystyy luomaan muihin ihmisiin (Leiviskä 2011, 90). Luottamuksellinen suhde tulee ymmärtää sellaisena suhteena, jossa molemmilla osapuolilla syntyy luottamus yhdessä sovittuihin asioihin (Mönkkönen 2008, 123). Asiakkaiden kanssa muodostuvat luottamukselliset ja toimivat suhteet nähtiin mahdollistuvan silloin kun suhdeperustaiselle työlle on aikaa ja siihen voitiin sitoutua pitkäjänteisesti. Tutkimukseni tuloksissa näkyi se, että lastensuojelussa muutos on hidasta ja luottamuksen saavuttaminen voi joidenkin asiakkaiden kohdalla vaatia paljon työtä ja aikaa. Kaikkien kanssa luottamuksellista suhdetta ei saavuteta ollenkaan. Luottamuksellisen suhteen toteutuminen joidenkin asiakkaiden kohdalla, lisää tutkimukseni mukaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia työn merkityksellisyydestä.

D: ”Mä ainaki ajattelen et se on nimenomaan sitä et siihen asiakkaaseen luodaan jonkunlainen suhde elikkä tota semmonen vuorovaikutuksellinen, luottamuksellinen ja jollain tavalla dialoginen suhde. Et ei tehdä silleen ylhäältä käsin työtä vaan asiakkaan rinnalla ihan oikeesti yhteistyössä. Samanlailla jonkinlainen suhde myös niihin muihin ihmisiin ketkä sen perheen ympärillä työskentelee. Sitä mä ajattelen et se asiakassuhde on myös ihmissuhde.”

Vastauksissa tuli näkyväksi myös se, että pienikin muutos tai liike kohti parempaa koetaan tärkeäksi. Lisäksi muutoksen havaitseminen koettiin helpommaksi silloin kun oli saatu kulkea asiakasperheen rinnalla pidempään ja yhteistä työskentelyä oli takana jo pidemmältä ajalta. Merkityksellisyys ei siis vaadi sitä, että kaikki lapsen ympärillä olevat haasteet poistuvat. Työntekijän merkityksellisyyden kokemisen kannalta riittää, kun voidaan olla asiakkaan tukena hyvinä ja huonoina aikoina ja päästään ajoittain myös havainnoimaan parempia ajanjaksoja tai joitain pieniä positiivisia muutoksia lapsen tai perheen elämässä.

A: ”Kyl mä niinku aattelen et sillan varsinkin ku on pitkiä asiakkuuksia, semmosia perheitä joissa on moniongelmaista ja sit ku teet siel pitkään ni teet eri tavalla suhdeperustaista työtä joissa saat tai joudut tekemään vuosikausia töitä jonkun perheen parissa, niin silloinhan sä tunnet heidän tarinan ja historian ja oot tavannut lapsia jopa monissa eri ikävaiheissa niin sä näät kuinka lapset kasvaa ja kuinka lapset kehittyä oli se sit hyvässä tai pahassa ni kylhän se tekee erilaisen siitä suhteesta ja se vuorovaikutus on kans erilaista ja se miten puhutaan toisille ku tunnetaan jo toisia, voidaan myös sanoa suoremmin asioita positiivisessa ja niistä epäkohdista ni kylhän sit sillä tavalla on merkitystä et sä koet et sil työllä on joku merkitys kun sä koet et, noh muutokset on tosi tosi hitaita lastensuojelussa, mut jos sä näät et siellä tapahtuu edes jotain niin kylhän se tuo sitä merkityksellisyyttä.”

Toimivien yhteistyösuhteiden muodostumiselle nähtiin olevan yhtenäistä se, että ne vaativat aikaa ja kärsivällisyyttä, sekä työrauhaa. Työrauhalla tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että asiakkuus saadaan säilyttää lastensuojelussa myös silloin kun mitään akuuttia kriisiä ei ole käynnissä ja asiakkaan kanssa ehditään myös tehdä suhdeperustaista työtä, silloinkin kun perheen tilanne on rauhallinen. Kriisityöllä viitataan tässä yhteydessä sellaiseen lapsen, nuoren tai perheen tilanteeseen joka syystä tai toisesta vaatii välitöntä puuttumista tai välittömiä toimenpiteitä. Kriisityön vaikutukset suhteiden muodostamiseen muodostuivat keskeiseksi aiheeksi tutkimuksessani.

D: ”Kriisitilanteessa systeemisyyden idea kärsii, vaikka sitä suhdeperustaisesti tekis alusta asti. Se on haastavaa meillä ainakin, uskoisin et muualla on sama tilanne. Ne tulee niin hirveissä kriiseissä et sit sitä suhdeperustaista päästään tekee vasta kriisin jälkeen ja se on ihan väärä järjestys.”

Sosiaalityöntekijät pohtivat sitä, että akuutissa kriisissä olevan perheen kanssa suhdeperustainen työ ei ole samalla tavalla mahdollista, kuin se olisi silloin, jos perheen tilanne olisi rauhallisempi. Haastavaksi suhdeperustainen työ muodostuu etenkin silloin, jos lastensuojelun asiakkuus alkaa akuutista kriisistä, eikä perheeseen ennen sitä ole vielä ehditty tutustua laisinkaan. Sosiaalityöntekijät kuitenkin tunnistivat myös sen, että kriisissä asiakas saattaa hyvinkin herkästi tukeutua lastensuojelun apuun, mutta suhde ei ehkä muodostu aidosti ihmisten välille, vaan enemmänkin suhde muodostuu valloilla olevaan kriisiin ja sen hoitamiseen.

Koska aidot ja pysyvät suhteet nähtiin merkityksellisinä, tulkitsin tutkimustuloksiani niin, että lastensuojelun avohuollon kontekstissa kriisityö ei välttämättä synnytä samanlaisia merkityksellisyyden kokemuksia, kuin pitkäjänteisempi ja suunnitelmallisempi asiakastyö. Lastensuojelun avohuollon tulisikin painottua suunnitelmalliseen ja muutokseen tähtäävään työskentelyyn, jota toteutetaan yhteistyössä asiakaslapsen ja tämän läheisten kanssa (Saastamoinen 2016, 52).

Työyhteisö

Työpaikka on areena, jossa muodostuu monenlaisia ihmissuhteita ja näillä suhteilla voi olla vahva vaikutus työn merkityksellisyyden kokemukseen. Myös esimerkiksi läheiset ja luottamukselliset suhteet työyhteisön jäsenten kesken voivat vaikuttaa positiivisesti merkityksellisyyden kokemiseen sosiaalisella tasolla. Läheiset suhteet työyhteisössä

tarjoavat työntekijöille mahdollisuuksia reflektiolle, jonka avulla voi kehittää omaa ajatteluaan ja kasvattaa omaa ammattitaitoaan. (Rosso ym. 2010, 100.)

Työyhteisön voidaan ajatella toimivan yhteistyössä silloin kun yhteisen päämäärän saavuttamiseksi tehdään työnjakoa ja pyritään yhteisymmärrykseen siitä, miten asiassa kannattaa edetä. (Mönkkönen 2018, 102-103.) Mielekästä yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä on vaikea tavoitella mikäli työn organisointi ei itsessään tee siitä mahdollista. Myös esimerkiksi työyhteisön korkea vaihtuvuus, voi tehdä toisiin tutustumisesta ja toimivan yhteistyön muotoutumisesta lähes mahdotonta. (Leiviskä 2011, 99-100.)

G: ”Joo et voin kuvitella et työyhteisössä missä on hirveesti vaihtuvuutta ni se ei ehkä toteudu silleen miten sen pitäis tai ainakin sen ylläpitäminen on vaikeempaa siinä työskentelyssä, sen systeemisen otteen.”

A: ”Niä kyl se pysyvyys myös täs työryhmässä vaikuttaa siihen miten me pystytään systeemistä toimintamallia toteuttamaan.”

Systeemisen toimintamallin mukaisen suhdeperustaisuuden voidaan ajatella ulottuvan myös työyhteisön sisäisiin suhteisiin. Esimerkiksi työparityön ja systeemisen-viikkotiimin työskentelyssä on parhaimmillaan suhdeperustaisen työn piirteitä. Suhdeperustaisen työn piirteillä viitataan avoimeen, luottamukselliseen, vuorovaikutuksessa rakentuvaan yhteistyöhön. Haastatteluaineistossa nousi esille se, että työyhteisön suuren vaihtuvuuden koettiin estävän systeemisen toimintamallin mukaista työskentelyä ja vaikuttavan siihen, miten luottamukselliseksi sosiaalityöntekijä työyhteisönsä koki. Tästäkin näkökulmasta tarkasteltuna pysyvyys ja mahdollisuus tutustua rauhassa sekä tehdä pitkäjänteisesti yhdessä työtä näyttää vaikuttavan siihen, miten luottamus työyhteisön sisällä syntyy.

A: ”Semmosessa tilanteessa jos on itse vähän epävarma ja esimerkiksi miettii sijoituksen tai huostaanoton asiaa ni mä oon kokenu et siin saa vahvistusta sille omalle ajatukselle joskus, et mä oon etenemässä oikeeseen suuntaan.”

C: ”Ja sit se on kauheen arvokasta semmonen moniäänisyys mikä siinä syntyy et kuulee eri ihmisten ajatuksia siihen samaan asiaan koska itse on väkisinkin sokea ja kapea ja kaikenlaista ni tota ymmärrys laajenee.”

Tutkimuksestani kävi ilmi, että parhaimmillaan työyhteisöltä saatava tuki, etenkin haastavien asiakastilanteiden ratkomisessa, oli merkitykselliseksi koettu asia. Työyhteisön tuki voi lisätä sosiaalityöntekijän ymmärrystä asiakkaan tilanteesta, avata uusia näkökulmia ja sitä kautta myös lisätä merkityksellisyyden kokemuksia. Systeeminen työskentely

voi mahdollistaa työntekijöille ja tiimille työrauhan, koska se tukee työn suunnitelmallisuutta ja johdonmukaisuutta. Yhteisen työskentelyn voidaan myös ajatella kehittävän sosiaalityöntekijän omaa osaamista. Lisäksi yhteinen systeeminen työskentely mahdollistaa suhdeperustaisen työskentelyn. (Civil ym. 2019, 17.)

Systeemisellä toimintamallilla on haluttu vähentää lastensuojelun yksin tehtävän työn määrää (Yliruka ym. 2020, 18). Myös Pia Lahtinen, Lena Männistö ja Marketta Raivio (2017, 11.) nostavat esille lastensuojelutyön haasteet, joista yhtenä nähdään yksin tekemisen kulttuuri. Tiimityön lisäksi yksin tekemistä voitaisiin vähentää lisäämällä työparityötä. Työparityö voi vapauttaa voimavaroja ja antaa voimia. Yhdessä työskentely voi keventää sosiaalityöntekijän työtaakkaa ja kirkastaa käsitystä siitä, mihin suuntaan työskentelyä tulisi viedä. Työparin kanssa saavutettu toimiva suhdeperustainen työ koetaan usein palkitsevana. Työparityö on parhaimmillaan tiivis työskentelysuhde, joka hyödyttää myös asiakasta. (Saurama ym. 2011, 63.)

F: ”Niin mulle on kyllä merkityksellistä se et mehän tehdään työpareina. Ainut asia mihin sä varmasti saat työparin ni on se että kun me tavataan jonkun menetelmän kautta ja jotenki se et me otetaan se tietty perhe jonka kanssa ajatellaan et niinku tulis vaikka viikkokokoukseen ni se on niinku tosi merkityksellistä koska sit pystyy käymään sitä reflektioo ja pohdintaa ja se ymmärrys niinku lisääntyy koska sä jaat sitä sen työkaverin kanssa.”

G: ”Nyt työparin saaminen on kyl ollu heikkoa, mikä kyl vähentää työn merkityksellisyyttä ja tekee työstä merkittävästi raskaampaa. Kyl siitä kans tulee se työn merkityksellisyys siitä työparityöstä ja siitä et voi reflektoida ja jakaa ajatuksia jonkun kanssa ja voi innostua jopa ihan eri tavalla. Sitä ei kyllä aina pidetä tärkeänä ja se vähän unohdetaan.”

Työparityöskentely koettiin tutkimuksessani suhdeperustaisen työn kulmakivenä ja merkityksellisyyden kokemuksiä lisäävänä tekijänä. Työparityöllä tarkoitetaan kahden työyhteisön jäsenen yhteistyötä, yhdessä tehdään asiakastyötä, suunnitellaan työtä ja reflektoidaan työhön liittyviä kysymyksiä. Työparityössä kahden ammattilaisen osaaminen saadaan hyödynnettyä asiakkaan hyväksi ja työtä voidaan jakaa. Tuloksissa minut yllätti se, että vastaajien mukaan lastensuojelutyötä tehdään edelleen hyvin paljon yksin yhden sosiaalityöntekijän varassa, ilman työparin tukea. Osassa tiimeistä työparityötä pääsi toteuttamaan vain silloin, kun teki systeemisen toimintamallin mukaista menetelmätyöskentelyä asiakkaan kanssa, esimerkiksi sukupuu työskentelyä. Vaikuttaisi siltä, että saman hyvinvointialueen sisällä oli tässä asiassa kuntakohtaisia eroja, eli asiakkaat eivät kaikissa kunnissa välttämättä saa saman laatuista lastensuojelupalvelua, eivätkä kaikki työntekijät pääse nauttimaan työparityön eduista.

Työparityöskentely, tiimityö ja sosiaaliset suhteet työyhteisön sisällä ovat siis monella tapaa merkityksellisyyteen vaikuttavia asioita. Ihmisten väliset läheiset suhteet työpaikalla koetaan lisäävän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhteenkuuluvuuden määritelmään liittyy pyrkimys muodostaa ja ylläpitää kestäviä, positiivisia ja merkittäviä ihmissuhteita. Yhteenkuuluvuuden tunne luo merkityksellisyyttä, koska sen koetaan antavan tukea ja turvaa. (Rosso ym. 2010, 111-112.)

5.3 Työn sisällön ja työympäristön vaikutus suhdeperustaisen työn tuottamiin merkityksellisyyden kokemuksiin

Merkityksellisyyden nelikentän kolmannen osa-alueen muodostaa työympäristö ja työn sisältö. Konteksti, jossa työtä tehdään, on tärkeä työn merkityksellisyyden lähde, joka on oleellinen osa-alue asiaa tutkittaessa. Lähes kaikki työn merkityksellisyyttä tuottavat asiat tapahtuvat tietyssä ympäristössä. Kun merkityksellisyyttä tarkastellaan työympäristön ja työn sisällön kautta on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota resursseihin, työmäärään, rakteisiin, johtamiseen ja työn tavoitteisiin. Työn merkityksellisyyden kokemiseen johtaa erityisesti sellainen työ, joka mahdollistaa korkean itseohjautuvuuden ja omien taitojen laajan käytön. Lisäksi merkityksellisyyden kokemukset yleensä lisääntyvät silloin kun työllä on selkeä päämäärä ja merkitys. Merkityksellisyyden kokeminen puolestaan vaikuttaa positiivisesti työmotivaatioon, parantaa suorituskykyä ja työtyytyväisyyttä. (Rosso ym. 2010, 103.)

Systeemisen toimintamallin pyrkimyksellä päästä takaisin sosiaalityön juurille, suhdeperustaisen työn avulla, byrokraattisen työn painotusta vähentämällä (Petrelius ym. 2021, 6), oli tutkimukseni mukaan ollut vaikutusta lastensuojelun avohuollon toteuttamisen tapoihin. Sosiaalityöntekijöiden omat asenteen työn painotusta kohtaan vaikuttaisi muuttuneen koordinoivasta asiantuntijatyöstä enemmän kohti kohtaavaa, dialogista työtettä (Mönkkönen 2018, 165). Suhdeperustainen työ koettiin tutkimustulosteni mukaan merkityksellisempänä kuin byrokraatiaan ja päätöksentekoon painottuva sosiaalityö. Toiveissa sosiaalityöntekijöillä näyttikin olevan se, että suhdeperustaiselle työlle olisi jatkossa yhä enemmän mahdollisuuksia ja aikaa. Samalla tutkimustuloksista nousi esille sosiaalityöntekijöiden pelko siitä, että suhdeperustaiselle työlle tulisi jatkossa olemaan yhä

vähemmän aikaa, työn painottuessa kriisien hoitamiseen ja sijoitustoimenpiteiden toteuttamiseen.

Merkityksellisyttä vähentävät tekijät

Haastatteluvastauksissa tuotiin esille kiireen olevan syynä sille, ettei aina kyetä toimimaan suhdeperustaisesti ja systeemisesti. Kiire vaikuttaa vastausten pohjalta syntyvän runsaiden asiakasmäärien vuoksi. Lisäksi asiakkaisiin liittyvät nopeat ja ennakoimattomat tilanteet loivat myös kiireen tunnetta ja tarpeen kiireellisille toimille. Aikaan sidottuja tulosvaatimuksia lastensuojelussa ei varsinaisesti ole, mutta lastensuojelulaki määrittelee tiettyjen päätösten osalta sitä aikataulua, jossa päätökset on tehtävä ja jossa päätökset on uusittava. Esimerkiksi kiireellisen sijoitustarpeen ilmaantuessa, on lapsen tilanne niin vakava, että lapsen kasvu ja kehitys tai terveys ja henki on uhattuna. On siis toimittava välittömästi. Kiireellisen sijoituksen jatkopäätös on tarvittaessa tehtävä heti kun kiireellinen sijoitus on jatkunut 30 vuorokautta, mikäli sijoitusta tulee jatkaa. Huostaanottoprosessissa on myös tietyt aikarajat, jossa päätökset tulee tehdä ja kuulemiset suorittaa. Sijoituspäätösten tekeminen vaatii asiakaslapsen ja vanhempien tapaamista ja tilanteen arvioimista viivyttämättä. (LSL 412/2007.)

Lastensuojelun avohuollon nykypäivän todellisuus tuli esille haastateltavien puheista. Työ vaikuttaa haastatteluvastausten perusteella painottuvan yhä enemmän kiireellisten sijoitusten tekemiseen ja huostaanottojen valmistelemiseen. Asiakasmäärät ovat edelleen suuria, etenkin kun asiakkaiden haasteet ovat yhä moninaisempia ja vaikeammin ratkaisuvia. Aina työn sisältö ei vastaa sitä mitä työllä tavoitellaan. Tässä alla esimerkki haastatteluaineistosta, joissa aihe nousi selkeästi esille käytännön kokemuksen kautta.

B: ”Jos meillä olis vähemmän asiakkaita, et meil olis vaikka pari kolme sijoitusta vaan, me saatais ihan eri tavalla fokusoida tähän (suhdeperustaiseen työhön). Ku meil on jatkuvasti yli se 35, hyvin moni sijoituksessa koko ajan ja niis on ne aikaraamit ni mä väittäisin niin et tää on aika pitkälle resursointi kysymys. Jos me saatais työntekijäresurssia, et meil olis pienempi asiakasmäärä ni mä itse ainakin hyödyntäisin työaikaani enemmän tän suhdeperustaisen työskentelyn suuntaan ku mitä mä nyt voin tehdä.”

Silloin kun pyritään suhdeperustaiseen vuorovaikutuksessa tapahtuvaan asiakaskohtamiseen, ovat aikaan sidotut työn määreet ongelmallinen asia. Toista ihmistä ei voi kohdata nopeasti. Myöskään työyhteisöjen keskinäisessä vuorovaikutuksessa ajattelun nopeus ei lisää tehokkuutta tai hyvien ideoiden määrää. Useimmissa tilanteissa nopeuden ei

voida ajatella parantavan lopputulosta. Ristiriitaisenakin kuulostavana voidaan pitää väit-
tämää, jonka mukaan nopeus ei aina ole tehokkainta, mutta usein se pitää paikkansa. Suu-
ret muutokset vaativat oman aikansa, koska muutos vaatii ymmärtämistä, hyväksymistä,
omaksumista ja toteuttamista. (Mönkkönen 2008, 163.) Sosiaalialalla on usein nähtävissä
kuntalaisten vaikeiden ongelmien, asiakkaiden suuren määrän, tarkkojen dokumentaatio-
vaatimusten ja työn kehittämisen aiheuttamaa kiirettä. Monet tekijät vaikuttavat siihen,
miten sosiaalityöntekijä suoriutuu vaativassa ja muuttuvassa ympäristössä. Voidaan kui-
tenkin todeta, että hyvinvoiva sosiaalityöntekijä omaa yleensä paremmat voimavarat toi-
mia vastavuoroisessa suhteessa asiakkaidensa kanssa. (Lehto-Lundén & Salovaara 2016,
166.)

Työn sisällön ja työn tavoitteiden välinen ristiriita tuli mielenkiintoisella tavalla, ikään
kuin paradoksina, esille tutkimustuloksissani. Suhdeperustaisen työn tärkeys on tunnis-
tettu organisaatiossa ja työntekijöiden keskuudessa sitä toivottiin enemmän. Suhde-
perustainen työskentely on myös keskeinen osa systeemisen toimintamallin mukaista las-
tensuojelutyötä. Ollakseen suhdeperustaista on työssä ehdittävä kohtaamaan asiakkaita ja
vuorovaikuttamaan heidän kanssaan, olemalla aidosti läsnä, herättäen luottamusta. Par-
haimpiin tuloksiin päästään, kun suhdeperustaiselle työlle annetaan rauha ja sitä tehdään
suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti. Kaikki nämä asiat nousivat esille tutkimustuloksis-
tani, nämä edellä mainitut asiat olivat vastaajien mukaan myös niitä, jotka lisäävät työn
merkityksellisyyden kokemuksia. Nämä kaikki asiat tunnistetaan ilmeisesti myös organi-
saatiossa, koska systeeminen toimintamalli on valittu yhteiseksi työmalliksi ja henki-
löstö on saanut toimintamallin käyttöönottoa varten myös lisäkoulutusta. Lisäksi valta-
kunnallisella tasolla sosiaalityöntekijöiden vastuuasiakkaiden määrää on lastensuojelussa
lailla rajoitettu, jotta laadukkaampi lastensuojelutyö olisi mahdollista ja työn kuormitta-
vuus paremmin hallittavissa (LSL 22.12.2021/1276).

Vastauksista kävi kuitenkin ilmi asiakasmäärien olevan edelleen liian suuria ja kohtuul-
liseksikin asiakasmääränsä kokevat vastaajat toivat esille työmäärän ja kiireen suhde-
perustaista työtä estäväksi tekijäksi. Tutkimusvastauksissa vain yksi totesi vastuuasikas-
määränsä ajoittain nousevan yli lain salliman 35. Vastuuasiakkaiden lisäksi kaikilla haas-
tatteluun osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä oli myös työparin roolissa hoidettavia asi-
akkaita, joihin työaika ei aina tahtonut riittää. Vastauksista ilmenikin, että työparityö ei
kahden sosiaalityöntekijän muodostamissa työpariuksissa useinkaan toteutunut halutulla
laajuudella, koska aikaa ei ollut riittävästi yhteistyön tekemiselle. Työntekijöiden

vaihtuvuuden aiheuttama haitta ilmeni myös lähes kaikkien vastaajien puheissa, vaikka eri tiimeissä oli vaihtuvuuden osalta hyvin erilaiset tilanteet. Työntekijöiden vaihtuvuuden tunnistettiin olevan suurin este suhdeperustaisen työn tekemiselle ja hyvän systeemisen tiimin toiminnalle. Sitä mukaa, kun suhdeperustainen työ estyy, vähenee myös siitä nousevat merkityksellisyyden kokemukset.

B: ”Todella hyvä on tää malli. Meidän työtaakan ja resurssien vuoksi tää ei vaan toimi niin kuin sen kuuluisi. Sit se vaihtuvuus, me otetaan koko ajan koppia lähteneiden asiakkaista. Sitte se kuulostaa pieneltä se vastuutyöntekijä määrä, me ollaan aika monessa myös työpareina. Me ollaan käytännössä 55 asiakkaan asioissa koko aika. Ni silloin nekin pari kolme syty keis-siä, joista mä päätän et nyt mä meen tapaamaan niitä, ne aina jää sen alle et tulee sen lähtijän joku sijoitus, et käytännössä meidän työtaakka tekee vaikka olisi halua ja yritystä, ni se ei tällä hetkellä toteudu. Ikävä valittaa, tosi tyhmää, mutta tää on fakta.”

Tutkimukseni mukaan lastensuojelun asiakaspohja on muuttumassa yhä haastavammaksi ja lastensuojelun apu saavuttaa perheet vasta kun ongelmat ovat jo pitkällä, eikä ehkä enää ole jäljellä muita keinoja kuin lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Lastensuojelun asiakkaaksi päästäkseen perheet saattavat jopa joutua jonottamaan, vaikka ilmeinen lastensuojelun tarve olisi jo olemassa ja lapsen hyvinvointi olisi uhattuna. Vastauksista ilmeni, että siirto lastensuojeluun tehdään usein vasta sitten, kun sijoitus on vääjäämättä edessä, jolloin lastensuojelun sosiaalityöntekijä alkaa uuden asiakkaan kanssa yhteistyöhön samalla sijoitusta valmistellen.

Vastaajien mukaan lastensuojelun avohuollon työ painottuu nykyään paljolti kriisityöhön, eteen tulee yllättäviä ja akuutteja tilanteita, joihin on puututtava nopeasti ja jotka vaativat jotakin päätöksentekoa sosiaalityöntekijältä. Suunnitelmallinen muutostyöskentely joutuu väistämään kriisityön alta. Pahimmillaan tehdään siis nopeita ratkaisuja, vastentahtoisiaakin päätöksiä lapsesta, jota ei kunnolla tunneta ja jonka historiaan tai tarinaan ei kunnolla ole edes ehditty tutustua. Samaan aikaan niiden asiakkaiden asiat jäävät odottamaan, joiden kohdalla jotakin muutosta voitaisiin vielä saada aikaan kevyemmälläkin toimenpiteillä, suhdeperustaista työtä hyödyntäen. Suhdeperustaisen työn esteiksi mainittiin vastauksissa jokseenkin toimimaton yhteistyö organisaation muiden tahojen kanssa, kuten palvelutarpeen arviointi ja perhesosiaalityö.

E: ”Välillä mä koen et ei oo, ei oo riittävästi aikaa. Jos on jotkut asiat jotka vaatii akuuttia puuttumista tai tulee pitkä suma niitä asiakkaita joiden kaa pitää olla tiiviimmin ni tuntuu kyl et muut jää sivuun. Se riippuu kans siitä millä spekseillä asiakas siirtyy meille pesosta tai PT:asta et miten se tavallaan lähtee käyntiin... Ainakin mitä mä mietin, se että mitä olen kuullut omassa kunnassani on ollut luottamus pulaa peson (perhesosiaalityö) ja lasun (lastensuojelu) välillä. Et asiakkaita siirretään aika myöhään tai just siinä vaiheessa kun pitää tehdä sijoitus

koska heillä on kokemus et lastensuojelussa ei työskennellä perheiden kanssa. Yritä tehdä suhdeperustaista työtä jos tänään tai huomenna pitää tehdä kiireellinen sijoitus ja pesossa on jo siitä puhuttu ja katsottu paikkakin.”

Tutkimukseni vastauksissa nousi voimakkaasti esille se, että lastensuojelussa on syntynyt organisaatiotasolta ja työtilanteesta johtuva paine lopettaa asiakkuuksia. Lastensuojelun asiakasmäärämitoitus on tiukentunut, joten uusia asiakkuuksia ei voida ottaa vastaan, jos vanhoja asiakkuuksia ei ensin saada vähennettyä. Tai sitten työntekijäresurssia pitäisi kasvattaa sen seurauksena, kun asiakasmäärät nousevat, mutta näin ei ilmeisesti ole toimittu. Näin ollen on syntynyt paine lopettaa asiakkuuksia mahdollisimman nopeasti, jos perheen elämässä tulee rauhallisempi ja tasaisempi tilanne, tai jos perhe ei hetkeen tarvitse mitään lastensuojelusta myönnettäviä palveluja. Tutkimukseni vastausten perusteella myös tämä muodostuu paradoksaaliseksi. Paradoksaalinen tilanne syntyy siitä, että suhdeperustaisen työn koetaan toteutuvan parhaimmillaan silloin kun perheen tilanne on suhteellisen rauhallinen, mutta rauhallisessa tilanteessa asiakas pitäisi siirtää perhesosiaalityöhön tai asiakkuus tulisi lopettaa kokonaan. Suhdeperustaisen työn koettiin myöskin vaativan onnistuakseen pitkäjänteistä työskentelyä. Lisäksi tällainen, ”ei pidetä lastensuojelun asiakkaana, jos ei ole mitään palvelua”, tyyppinen ajattelu ohittaa täysin sosiaalityöntekijän oman työpanoksen merkityksen, joka tutkimukseni mukaan kuitenkin oli tärkeä tekijä merkityksellisyyden kokemisessa.

A: ”Kyl mä mietin myös sitä ku on puhuttu siitä et meidän pitää tehostaa sitä et lopetetaan asiakkuuksia. Sit se tarkoittaa sitä et ku meil on se rauhallinen tilanne ni sit meidän pitäis jo miettiä et tää ei enää oo kriisissä n itää pitää siirtää johonki muualle ja lopettaa tää asiakkuus. Et meil on myös se paine et ku asiakkuuksia tulee niin paljon ni se paine on jatkuvasti myös siinä et meidän pitää lopettaa et ei meillä vaan oo mitään tyhjäkäyntiä ja sehän ei tue sitä et me tehtäis rauhassa suhteessa töitä koska sit jos perheessä on rauhallista tulee valtava paine siitä et meidän pitää lopettaa se asiakkuus...Mut se paine on ja se painehan tulee organisaation puolelta et me ei voida roikottaa liian lepposia asiakkaita täällä listoilla et se ei ole tehokasta lastensuojelua et meillä täällä roikotellaan tämmösiä asiakkaita joita ei meinata ees sijoittaa, karrikoidusti sanottuna, mut niinhän se menee et pitää alkaa miettimään et tarviiko ne lastensuojelun asiakkuutta ku niillä menee ihan kivasti. Paine tulee myös siitä ku asiakkuuksia tulee niin paljon lisää.”

Haastatteluvastauksissa kuvattiin sitä, kuinka asiakkaita siirrellään lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä, katkaisten toimivat ja tutut suhteet aina uudelleen. Tämä tapa toimia ei ole asiakaslähtöinen, vaan organisaation rakenteista ja resurssien vähäisyydestä johtuvaa ja täysin ristiriidassa systeemisen toimintamallin painottaman suhdeperustaisen työn tavoitteen kanssa. Myöskään jonottaminen lastensuojeluun, ei ole lastensuojelulain mukaista, vaan suorastaan lain vastaista. Lastensuojelulaissa määritellään, että

lastensuojelun tulisi olla sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja heidän perheilleen sen avun ja tuen, jonka he tarvitsevat (LSL 2007/417).

Merkityksellisyttä lisäävät tekijät

Systeemisen toimintamallin mukaiset viikkotiimit kokoontuvat viikoittain ja pohjautuvat dialogiin ja reflektioon (Fagerström 2016, 22). Systeemisen-viikkotiimin (syty-tiimin) tarkoituksena on se, että asiakkaiden tilanteita voitaisiin käsitellä työyhteisön kesken tai niin, että lapsi ja hänen läheisensä ovat mukana. Yksin tehtävää työtä on myös tarkoitus tällä tavoin vähentää. (Yliruka 2020, 18.) Viikkotiimissä perheen vuorovaikutuskuvioita ja perheen tuottamaa kerrontaa tutkitaan aktiivisesti ja perhesuhteet pyritään asettamaan osaksi laajempaa systeemiä, esimerkiksi sukupuun avulla. Perheestä vallitsevia käsityksiä pyritään haastamaan yhteisen keskustelun avulla. (Aaltio & Isokuortti 2019, 16–22.)

Systeemisen toimintamallin mukaisessa työskentelyssä suurimpana muutoksena nostettiin haastatteluvastauksissa esille systeemiset viikkotiimit. Asiakkaiden osallistaminen systeemisiin viikkotiimeihin oli tutkimukseni mukaan vielä vähäistä. Tämän vuoksi sytytiimeissä suhdeperustainen työskentely ja asiakkaan osallisuus, ei ehkä aivan vielä toteudu halutulla tavalla. Syty-tiimi nousi haastatteluvastauksissa esille kahdesta eri näkökulmasta. Syty-tiimin nähtiin lisäävän työntekijän saamaa työyhteisön tukea ja ammatillisen reflektion mahdollisuutta. Lisäksi syty-tiimissä käytettävän sukupuu menetelmän avulla, koettiin avautuvan uudenlaista ymmärrystä asiakkaan tilanteesta. Lisäksi sukupuu menetelmää oli opittu hyödyntämään myös asiakastapaamisissa, osana suhdeperustaista työskentelyä. Sukupuu menetelmä mainittiin myönteisesti haastatteluaineistossa useita kertoja. Sukupuu menetelmä vaikuttaa siis tukevan systeemistä ajattelua ja on lisännyt uudenlaista ymmärrystä asiakkaiden tilanteista. Sukupuun avulla kehitetyt työtavat lisäävät tutkimukseni mukaan merkityksellisuuden kokemuksia. Seuraavassa haastattelukatkelmassa sosiaalityöntekijä kertoi merkityksellisenä kokemastaan asiakastyön kokemuksesta, jossa sukupuu menetelmän avulla oltiin saatu aikaan alkusysäys suurille muutoksille ja asiakkaan omalle oivallukselle.

F: "...Mulle tuli merkitykselliseksi se että he niinku niin niinku kipeitä asioita ja vaikeita asioita pystyivät ottamaan esiin mutta myöskin se, että sukupuuta katsomalla he niinku ite ymmärsi sen. Kylhän työntekijänä sä katot sitä sukupuuta ja tiettyjä asioita ja sä pystyt näkee ne sukupolvien siirtymät. Mutta se ei välttämättä aukee heti asiakkaille ja siinä voi mennä pitkä aika et he pääsee siihen kiinni. Tän perheen kohdalla siinä tuli oikein sellainen hiljaisuus kun ne vanhemmat katsoi sitä sukupuuta ja oli silleen et nyt mä tajuun. Se oli jotenkin ihan äärimmäisen hieno asia."

Ymmärryksen lisääntymisen lisäksi eräs sosiaalityöntekijä toi esille sen, että sukupuutyöskentelyn ja systeemisen ajattelun myötä ongelmakeskeisyys oli myöskin vähentynyt. Syty-tiimin työskentelyn nähtiin vähentävän ongelmakeskeistä puhetta ja avaavan enemmän uusia näkökulmia sille, mitä auttamisen mahdollisuuksia perheen kanssa tehtävällä työllä voisi olla. Ajattelen tämän liittyvän työn sisältöön ja työn tekemiseen hyvinkin vahvasti. Kun ymmärretään mitä ollaan tekemässä ja miksi, kyetään se myös viemään osaksi työn sisältöä ja työn tekemisen tapoja. Tämän vaikutus merkityksellisyyden kokemiseen oli tutkimukseni tulosten mukaan huomattava.

G: ”...et sen sukupuun kautta omalla tavalla on ymmärtänyt työntekijänä sen miksi joku asiakas toimii kuten toimii. Miksi se on vanhempänä sellainen kun on, ja miksi se näkee asiat niin ja miksi se ehkä suhtautuu lastensuojeluunkin tietyllä tavalla kriittisesti. Sen kautta tulee ehkä sellaisia asioita ilmi joita muuten ei tulis ehkä kysytyä asiakkaalta ja ne tulee silleen niinku sen asiakkaan omasta suusta...Se et pysähtyy sen asiakkaan jotenkin äärelle, meittimään sen elämää ennen. Se kyl lisää ymmärrystä ja se lisää kyl ihan valtavasti sitä työn merkityksellisyyttä kun voi sanoa et mä ymmärrän asioita paljon paremmin. Ja vaikka kaikkea ei voi hyväksyä ni se ymmärtäminen on jotain ihan muuta, ni sen merkityksellisyys kyl pitkälti tulee myös siitä et ymmärtää miksi se asiakas nyt on tällainen...Asiakkaalla olis oikeus tulla jotenkin tutuksi, kaikkihan ei sitä halua, selvästi se on myös pelottava aihe, et käydään läpi sitä historiaa. Mut jotenki se on sitä kautta lisännyt sitä merkityksellisyyttä...Ehkä tää ongelmakeskeisyys vähenee tän systeemisen kautta. Kun meillä on niitä viikkokokouksia (syty-tiimi) ni mehän puhutaan positiivisia asioita niistä, et löydetään niitä positiivisia asioita niistä eikä vaan sitä ongelmaa. Ehkä joku laajempi ajattelumaailma tullu kuitenkin.”

Tutkimuksessa kerrottiin myös kokemuksista, joiden mukaan systeeminen toimintamalli painottuu liikaa juuri syty-tiimiin, eikä muunlaista muutosta arkityöhön oltu juurikaan huomattu. Vastauksissa sosiaalityöntekijät pohtivat siitä, miksi systeeminen toimintamalli nähdään organisaatiossa enimmäkseen juuri syty-tiimien kokoontumisena, sen sijaan, että painotettaisiin arjessa tapahtuvaa suhdeperustaista työtä ja luotaisiin sille enemmän mahdollisuuksia. Toive suhdeperustaisen työn painottamisesta on linjassa sen kanssa, että juuri hyväksi koetut asiakassuhteet tuottavat tutkimukseni mukaan eniten merkityksellisyyden kokemuksia. Esille nousee myös kritiikkiä siitä, että syty-tiimeihin on pakollinen osallistuminen ja 1.5-tuntia työajasta kuluu joka viikko syty-tiimiin. Samalla asiakkaiden tapaamisille ei ole järjestynyt samalla tavalla työaika, vaikka osa sosiaalityöntekijöistä haluaisi priorisoida sitä.

D: ”Piti vielä sanoa et se et se on menny kauheen paljon siihen syty tiimiin. Ku sit taas mä ajattelen et pitäis enemmänkin painottaa sitä työtä ja se perheterapeutin työpanos sinne lähelle sitä asiakasta. Siinä mielessä se on herättänyt paljon kysymyksiä. Miks me puhutaan

tämmösestä syty työstä ku me tehdään ihan sitä samaa työtä ku ennenki eikä syty tiimeihin oo vielä ees tullu asiakkaita. Jotenkin se et mikä se tän työn pointti on. On niin menty niiden tiimien kautta, syty tiimi sitä ja syty tiimi tätä. Mutta painostua pitäisi olla siinä asiakasta lähellä tehtävässä työssä ja sitä pitäisi enemmän korostaa. Se on väärä se painotus, tiimeillä pitäisi mielestäni olla pienempi painotus.”

Lisäksi syty-tiimille ei kaikissa kunnissa ollut sopivia toimitiloja, jonka voidaan nähdä suoranaisesti estävän syty-tiimien tarkoituksenmukaisen kokoontumisen. Tällaisia tila haasteita mainittiin olevan eri kuntien alueilla. Joko tilat olivat soveltumattomia asiakkaiden mukanaoloon tai tiloja ei väistötilojen vuoksi ollut tiettyinä ajanjaksona ollenkaan käytössä. Asiakkaiden kannalta liian toimistomaisia, neuvotteluhuonemaisia tiloja ei pidetty hyvänä ratkaisuna, vaan tiloilta toivottiin kodikkuutta ja muokattavuutta. Asiakkaiden osallistamista syty-tiimeihin toivottiin vastausten mukaan lisää, mutta se vaatisi sitä, että asiakkaiden kanssa ehdittäisiin ensin luoda tiiviimpiä suhteita. Tämä tuo esille sen, että toimintamallista ei tulisi poimia vain osia, vaan toimintamalliakin olisi lähestyttävä systeemisesti, jotta sen paras hyöty saataisiin asiakkaiden käyttöön. Systeeminen toimintamalli tosiaan on osiensa summa.

C: ”Nii ja syty toimiakseen parhaalla mahdollisella tavalla tarkoittaa sitä et niiden asiakkaiden kanssa olis pitänyt ehtiä ihan oikeasti tehdä paljon töitä ja tutustua niihin heidän tarinoihinsa ja vahvistaa sitä luottamusta niin et heidät voi pyytää mukaan ja kaikennäköistä tämmöstä. Nyt se on helposti ehkä vähän niin et ne jää ne syty kokoukset, vaik ne on sinällään hyvin antoisia, ni ne jää irralliseksi.”

Syty-tiimin toimivuuden esteeksi nostettiin esille myös työntekijöiden korkea vaihtuvuus. Vastauksissa kävi ilmi, että suuremman vaihtuvuuden työyhteisöissä systeemisen toimintamallin mukainen työskentely ei päässyt samalla tavalla kehittymään kuin niissä työyhteisöissä, joissa työyhteisö oli vakaampi. Uusi toimintamalli vaatii myös siihen kouluttamista ja uusien työntekijöiden kohdalla on usein perehdytyksen lisäksi edessä systeemisen koulutuksen läpikäyminen. Tämä koettiin työyhteisön kannalta kuormittavaksi ja turhauttavaksi, etenkin silloin kun uudenkaan työntekijän työhön sitoutumiseen ei voinut luottaa. Pysyvämmissä työyhteisöissä myös syty-tiimin työskentely koettiin vahvemmin merkityksellisyyttä lisäävänä ja etenkin perheterapeutin tuoma lisäosaaminen nostettiin esille erityisen positiivisena ja merkityksellisenä muutoksena.

B: ”Sit toinenhan on se et sen tiimin pitäisi olla jollakin tasolla vakiintunut. Nyt me ollaan siinä pisteessä et ainoa mikä säilyy on työnhajaaja ja kaikki muu vaihtuu siinä ympärillä ja sitten kun meille tulee uusia työntekijöitä ni ensimmäisenä ne menee systeemiin koulutukseen ja ne on poissa tästä ruokakunnasta, jolloin me taas tehdään heidän töitään. Sit ku he on

käyneet sytyn he ei enää ole töissä tässä organisaatiossa. Oikeesti se olis ehkä kehittynyt jos meillä olis edes muutama vakkari työntekijä, et ihan tällanen reunaehto mikä vaikuttaa siihen.”

Hyvänä esihenkilönä voidaan pitää sellaista, joka tukee työyhteisön yhteisöllisyyttä, osallistaa johdettaviaan päätöksenteossa ja osoittaa kiinnostusta asiakastyön kokemuksista. Mikäli johtamiseen ollaan tyytymättömiä, heijastuu se heikentävästi esihenkilön ja työntekijöiden väliseen luottamukseen. Ihanteellisena voitaisiinkin pitää sellaista johtajaa, joka kykenee toimimaan neuvonantajana ja luotsaa työyhteisöä oikeaan suuntaan. (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 172.) Johtajat luovat raamit organisaation tehtävälle, tavoitteille ja identiteetille tavoilla, jotka vaikuttavat työntekijöiden käsitykseen työnsä merkityksestä. Merkityksellisyttä lisäävä johtaminen pyrkii kannustamaan työntekijöitä haluttuun suoritukseen kehittämällä työtä, sekä älyllisesti stimuloimalla ja innostamalla tekemään parhaansa yhteisen tarkoituksen, tehtävän ja yhteisten arvojen eteen. Hyvällä johtamisella tavoitetaan tasapaino työntekijöiden henkilökohtaisten arvojen ja työn tavoitteiden välillä ja tämä luo merkityksellisyttä. (Rosso ym. 2010, 101.)

G: ”Aina esimiehestä lähtien se kiinnostus tähän systeemiseen on ollut mun mielestä hyvä, sellainen kannustava ja jotenkin niin kuin mahdollistanut sen...Se et se on osa meidän työskentelyä, meidän työskentelytapaa, se on virallinen jotenkin. Se et meidän pitää myös toimia sen mukaisesti. Se ohje tulee jostain mutta se on myös hyvin iskostettu meille ainakin täällä meidän tiimissä. Se on osa meidän työtä, osa meidän työskentelytapaa, siitä ei voi vetäytyä myöskään pois. On siinä se tietynlainen pakkokin, sellainen positiivinen pakko...Tavallaan esimiehen sitkeellä sellasella, eiku nyt me otetaan ne asiakkaat, ni me otettiin ne asiakkaat mukaan työskentelyyn. Omalla tavalla me oltais voitu vetäytyä ja sanoo et eiku vuoden päästä mut se sano et eiku nyt me alotetaan.”

Edellä oleva katkelma haastatteluaineistosta oli yksi harvoja kohtia, joissa johtaminen nousi esille. Olenkin tutkimustuloksia tarkastellessani ollut yllättynyt siitä, kuinka vähän johtaminen nousi haastatteluaineistossa esille. Johtamiselle annettiin kiitosta sellaisissa tapauksissa, joissa esihenkilön nähtiin omalla toiminnallaan edesauttaneen uuden toimintamallin mukaisen työskentelyn vakiinnuttamista. Myös lähiesihenkilön omistautuminen systeemisen toimintamallin ja suhdeperustaisen työn kehittämiseksi koettiin olevan merkityksellistä. Uuden edessä, kannustusta ja rohkaisua sekä vahvaa johtamista tarvitaan ja siinä onnistuneet esihenkilöt ovat jääneet työntekijöidensä mieleen positiivisella tavalla.

5.4 Työn suurempi päämäärä merkityksellisyyden kokemisen lähteenä

Merkityksellisyyden nelikentän viimeisenä käsiteltävänä osa-alueena on tutkimustulosten tarkasteleminen työn suuremman päämäärän näkökulmasta. Merkityksellisyyden kokeminen muodostuu osittain siitä, että yksilö kokee työpanoksensa kautta myötävaikuttavan johonkin tärkeäksi kokemaansa asiaan, tai johonkin asiaan, joka yleisesti koetaan tärkeänä. Auttaminen voi tapahtua yksilötasolla, yhteisötasolla tai yhteiskunnallisella tasolla. Tällainen kokemus voi esimerkiksi syntyä silloin kun työllään voi vaikuttaa siihen, että lapsi saa elää turvallisempaa elämää. Työ, jonka ihminen kokee palvelevan jotakin suurempaa tarkoitusta tai päämäärää, koetaan yleisesti merkityksellisenä. (Rosso ym. 2010, 111.)

C: ”Jotenki sellainen, paitsi kaikki ne toimenpiteet mut jotenkin myös jos asiakkaalta tulee sellaista palautetta josta jää vaikutelma et he kokevat tulevansa nähdyksi, ni se on tärkeätä. Kun he sanottaa jotenki sitä et nyt joku huomaa mikä heillä oli se heidän juttu, tai sä tiesit jotain vaik en mä sanonutkaan, se on iso asia, mä en tiedä, varmaan se on ihmisen perus psykologiaa, kylhän suurimmalle osalle ihmisistä hyvän tekemisestä syntyy merkityksellisyyttä ja hyvää missä tahansa kontekstissa.”

Lastensuojelun tarkoituksena on tehdä tietoista työtä eri lähtökodista olevien lasten hyvinvoinnin parantamiseksi ja turvaamiseksi. Lastensuojelu toimii parhaimmillaan myös erilaisten lähtökohtien tasoittajana. Lastensuojelussa lapsen etu on aina otettava huomioon ja ratkaisut tulee tehdä lapsen edun mukaisesti. Tehokkaan lastensuojelun taustalla on toimiva vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä. Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä on suojella lasta, lapsen edun mukaisesti. (Heinonen 2016, 243-260.) Näiden määritelmien pohjalta ajattelen tässä tutkimuksessa työn suuremman päämäärän kumpuavan lastensuojelun ydintehtävistä, sen yhteiskunnallisella-, yhteisöllisellä- ja yksilötasolla.

Tutkimusvastauksissa lastensuojelun ydintehtävä, lapsen suojeleminen, nousi esille yhtenä itsessään merkityksellisyyttä lisäävänä asiana. Lisäksi tunnistettiin myös lastensuojelun yhteiskunnallinen eriarvoisuutta ja syrjäytymistä tasoittava rooli. Yksi haastateltavista toi esille lastensuojelutyön erityisluonteen, kuvaamalla lastensuojelun olevan jatkuvasti ”ison draaman äärellä”, tarkoittaen, että lastensuojelussa työskennellään jatkuvasti vakavien asioiden kanssa, yrittäen saada aikaan muutosta. Lastensuojelun erityispiirteenä on myös se, että lastensuojelun rooli korostuu etenkin silloin kun millään muulla

palvelulla ei enää saada muutosta aikaan. Lastensuojelun voidaan siis ajatella olevan viimesijainen palvelu. Se, että tekee työtä vakavien ja isojen haasteiden kanssa on omiaan lisäämään merkityksellisyyden kokemuksia. Nämä edellä mainitut haastatteluvastauksissa esiin tulevat esimerkit eivät kuitenkaan kuvaa suhdeperustaista tai systeemistä työtä. Näissä esimerkeissä merkityksellisyys tuotiin esille enemmän yhteiskunnalliselta ja ideologiselta tasolta, ei niinkään yksilötason suhteissa muodostuvana. Nämä merkitykselliseksi koetut asiat voidaan mahdollisesti kuitenkin saavuttaa parhaiten juuri silloin kun suhdeperustaiseen työhön päästään panostamaan.

B: ”Me ollaan niitten kipeimpien asioiden äärellä ja sitten jos kukaan muu ei enää tee mitään ne vaikeimmat tulee meille. Jos pystytään toimimaan niin et perheen tilanne helpottuu tai lapsi pääsee vaikka suojaan ni ne on vakavia tilanteita ja isoja mullistuksia ni kyllähän me ollaan sellaisen ison draaman äärellä koko ajan, en keksi toista, ehkä joku syöpäosasto, et jotenki tuntuu et ollaan isojen asioiden äärellä ja siitä tulee myös se merkityksellisyys et ne ei ole mitään pikku juttuja.”

Vastauksista välittyi kuitenkin myös se, että merkityksellisyyden kokeminen on myös riippuvainen siitä, millaisiin tuloksiin suhdeperustaisella työllä parhaimmillaan on päästy. Lisäksi vastauksista välittyi se, että suhdeperustaisen työn lopputulos oli nähtävillä usein vasta pitkän ajan jälkeen. Pitkäjänteisen työn tärkeys nousi siis jälleen esille, tälläkin merkityksellisyyden osa-alueella.

E: ”Mulla tuli tässä vastikään asiakkuus, joka ollut reilu vuoden itsellään. Ollaan työparin kanssa tavattu vanhempaa paljon ja työtunteja käytetty ja luotu sitä suhdetta ja yritetty saada hänen kautta lapsen tilanteeseen muutosta. Ni nyt sit tää vanhempi kerto aloittaneensa elämäntapamuutoksen. Se et hän halus oikein soittaa ja kertoo siitä ni se oli jotenki hienoa. Välillä ku tuntuu et pitäis olla niin nopeatahtista tämän työn täällä avohuollossa, sisään ulos sisään ulos tyyppisesti ja takas pesoon tyyppisesti. Mut sit ku näkee et ku jaksaa tehdä sitä työtä suhdeperustaisesti nimenomaan ja pitkäjänteisesti ni sit sen työn jälki alkaa oikeesti näkyy.”

Sosiaalityöntekijöiden vastauksista välittyi se, että kaikkein merkityksellisimmät kokemukset olivat usein niitä, joissa pitkän ja ehkä haastavankin yhteistyön tuloksena voitiin vihdoin nähdä jotakin positiivista muutosta. Mikäli työn suurempana päämääränä pidetään työn lopputulosta, positiivista muutosta ja lapsen elämäntilanteen paranemista, ei tuloksia usein ole nähtävissä heti. Mutta kun tulokset nähdään, koetaan se palkitsevana ja merkityksellisenä työnä, jossa suhteella on usein ollut suuri rooli. Toisaalta sosiaalityöntekijät nostivat esille sen, että on tärkeää oppia tunnistamaan myös niitä pienempiä onnistumisia matkan varrella, ne voivat myös olla osa suurempaa päämäärää.

D: ”Välillähän se on niin et se näkyy vasta vuosien päästä se mitä sillä työllä on saatu aikaan. Se on myös työssä jaksamisen kautta kauheen tärkeätä et osaa löytää siitä työstä niitä merkityksellisiä asioita niistä pienistä jutuista. Joskus se voi olla se työn merkityksellisyys just sitä et ku sä tapaavat sen nuoren ja se on aina ollu hupun alla ja sit sä saat siltä pienen hymyn. Kyl tää niin rankkaa nykyisin on tää avohuollon työ et jos et sä nää niitä pieniä asioita vaan jäät miettimään et nyt me ei saatu ton nuoren huumeidenkäyttöä loppumaan ni kylhän tässä olis ihan burn outissa (uupunut) heti. Mut jos sä näet et hei nyt se on ollu kolme päivää käyttämättä, ne ei tuu ilmi jos ei tee sitä työtä silleen lähellä et näkis ne pienet onnistumiset. Työtä pitää tehdä niin et myös näkee sen työn vaikutuksen.”

Työn merkityksellisyyden kokeminen voi itsessään myös olla työn suurempi päämäärä. Vastauksen kysymykseen, miksi olen täällä, löytää helpommin silloin kun työnsä kokee merkityksellisenä. Merkityksellisyyden voi löytää siitä, että työllään voi auttaa muita ihmisiä ja, että se johtaa joihinkin myönteisiin aikaansaannoksiin. Sosiaalityöntekijän kokemana työn merkityksellisyys heijastuu hyvin todennäköisesti myös asiakkaille positiivisella tavalla. (Leiviskä 2011, 16-17.)

Tutkimukseni mukaan suhdeperustainen työ lisää merkityksellisyyden kokemuksia ja merkityksellisyyden kokemukset lisäävät työhyvinvointia ja työhön kiinnittymistä. Lisäksi merkityksellisyyden kokemukset koettiin palkitsevina työssä, josta rahallinen korvaus ei vastaajien mielestä ollut kovinkaan hyvä. Vastauksista kävi myös ilmi se, että raskaana koetussa työssä merkityksellisyyden kokeminen lisää jaksamista ja tehokkuutta. Työhön kiinnittyminen ja työn positiiviset kokemukset voivat mahdollisesti pienentää sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta, jolloin pidempiaikaiset asiakassuhteet myös mahdollistuvat paremmin. Sitoutunut ja pysyvä lastensuojelun avohuollon työryhmä mahdollistaa suhdeperustaisen ja systeemisen työn kehittämisen ja ylläpitämisen.

D: ”Nimenomaan kiinnittää työhön. Mä ajattelen myös et se vaihtuvuus, ku itsekin miettii välillä onko tätäärkeä tehdä, mut sitten kun siihen työhön kiinnittyy, kiinnittyy niihin asiakaisiin ja sit se on aika iso pitovoima siinä työssä. Siitä ei oo niin helppo lähteä ku sitä suhdeperustaista työtä on tehny niiden asiakkaiden kanssa.”

G: ”Mieliälään, jaksamiseen, et kyl sen niinku huomaa et silloin kun kokee sitä merkityksellisyttä ni itse on myös huomattavasti tehokkaampi koska silloin on silleen jes nyt tässä on onnistuttu et tällä samalla positiivisella asenteella seuraavan asiakkaan luo. Onhan se itselle hyväksi mutta myöskin niille asiakkaille.”

Työn suurempaa päämäärää tarkasteltaessa nousi sosiaalityöntekijöiden vastauksista esille systeeminen ajattelu ja systeemiin vaikuttamisen mahdollisuudet. Systeemiin vaikuttamalla nähtiin mahdollisuus laajempaan vaikuttamiseen, jolla voitaisiin aikaansaada muutos kokonaisessa yhteisössä. Yhteisöön vaikuttaminen puolestaan voisi

parhaimmillaan heijastua jopa yhteiskunnalliselle tasolle. Myös ylisukupolvisiin ongelmiin puuttuminen tuli esille merkityksellisyyttä lisäävänä tekijänä. Ylisukupolviset ongelmat tunnistettiin parhaiten systeemisen työskentelyn kautta ja mm. niiden ennaltaehkäisyssä suhdeperustainen työskentely nähtiin oleellisen tärkeänä. Suhdeperustaista lastensuojelutyötä onkin viime vuosina kehitetty myöskin ylisukupolvisten ongelmien ratkomiseksi (Bunting ym. 2015, 39).

C: ”Ensisijaisesti tavoitteena on tuottaa hyvää lapselle, mutta jos nyt ajatellaan sitä et ihminen elää suhteiden verkoston jossain pisteessä ja sit niit säikeitä lähtee moneen suuntaan ni kylhän se hyvä mikä yhdelle ihmiselle syntyy, eihän se häneen pysähdy. Et mihin suuntaan se sit lähtee väreilemään eteenpäin niin se riippuu keissistä mutta hyvä tuottaa hyvää... Vanhempia tuetaan ja heitä autetaan olemaan vanhempia ni se nyt ei kuulu lastensuojelun piiriin sinällään mitenkään mutta kyllähän meidän monista vanhemmista näkee sen et heidän se oma sisäinen lapsensa on edelleen rikki. Se et me hoidetaan heidän lapsiaan ni heidän vaille jäänyt lapsi itsessään tulee myös autetuksi siinä samalla. Ja sit ku mä ajattelen et me palvellaan näitä meidän asiakaslapsia ni he ovat huomispäivän vanhempia jotka kantavat sitä rikkinäistä lasta itsessään tai eivät kannu.”

Yksi haastateltavista sosiaalityöntekijöistä toi esille ylisukupolvisuuden haasteet, pohtimalla vanhempien mahdollisia omia vaille jäämisen kokemuksia, joihin voidaan myös tarjota apua lastensuojelun suhdeperustaisuutta lisäämällä. Lasten parhaaksi voitiinkin nähdä pyrkimys tiiviiseen työskentelyyn lapsen ja tämän vanhempien kanssa. Vanhemmat ovat usein myös avun ja tuen tarpeessa. Tätä kautta voidaan myös saavuttaa tärkeitä merkityksellisyyden kokemuksia.

Sosiaalityöntekijät toivat tutkimusvastauksissaan esille myös sen, että toivoisivat lastensuojelutyön saavan arvostusta myös julkisessa keskustelussa. Lastensuojelutyön merkityksellisyyden toivottaisiin välittyvän hyvän suhdeperustaisen työskentelyn kautta asiakasperheille ja heidän kauttaan yleisempään tietoisuuteen. Lastensuojelun merkityksellisyyttä jouduttiin erään vastaajan mielestä hakemaan omista työkokemuksista, kollegoilta ja asiakaskokemuksista. Jos julkinen kuva lastensuojelusta muuttuisi positiivisemmaksi, lisäisi se myös työn merkityksellisyyden kokemista. Vastauksissa nostettiin esille toivoa sen suhteen, että ehkä hyvä suhdeperustainen työskentely voisi parhaimmillaan myös muuttaa lastensuojelun imagoa. Kuten eräs vastaaja totesi, lastensuojelussa on paljon kyse myös toivon välittämisestä perheille.

6 POHDINTA

Ajatus tutkimusaiheestani sai alkunsa jo vuonna 2021, kun vielä työskentelin lastensuojelun avohuollossa. Tuolloin uutta toimintamallia alettiin juurruttaa osaksi lastensuojelun avohuollon arkea. Työyhteisöni haasteena oli jatkuva vaihtuvuus, etenkin sosiaalityöntekijöiden ja esihenkilöiden kohdalla. Siirryin itse pois lastensuojelutyöstä ja jäin lopulta opintovapaalle. Minua kiinnosti selvittää, miten systeemisen toimintamallin käyttöönotto on vaikuttanut lastensuojelutyöhön. Tein kandidaatintutkielman (2022), jossa tarkastelin lapsen osallisuuden toteutumista systeemisen lastensuojelun toimintamallin mukaisessa työskentelyssä. Kandidaatintutkielman jälkeen muistelin erään kollegani kerran pohtineen, miksi sosiaalityöntekijöiden merkityksellisyyden kokemuksista ei olla kiinnostuneita alan tutkimuksissa. Tätä muistellessani tulin ajatelleeksi, että ehkä minä voisin yhdistää nämä kaksi tärkeää ja ajankohtaista asiaa omassa tutkimuksessani ja siitä muotoutui pro gradu -tutkielmani aihe.

Tutkimukseni tehtäväksi tuli selvittää, miten systeemisen lastensuojelun toimintamallin suhdeperustaisuus vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kokemaan työn merkityksellisyyteen. Suhdeperustaisen lastensuojelutyön ja työn merkityksellisyyden kokemusten tarkastelu oli mielenkiintoista. Tutkimuksen tekemistä tuki lastensuojelutyöhön liittyvä kiinnostukseni ja työkokemukseni. Lisäksi olen kiinnostunut työssä jaksamiseen, työhön sitoutumiseen ja työn kehittämiseen liittyvistä aiheista, jotka kaikki jollakin tavalla liittyvät työn merkityksellisyyden kokemiseen. Itselleni on henkilökohtaisesti aina ollut tärkeää se, että saan tehdä työtä, jonka koen merkitykselliseksi. Oli myös mukava huomata, että haastateltavat sosiaalityöntekijät pitivät tutkimusaihettani tärkeänä ja mielenkiintoisena.

Teoreettinen viitekehyseni rakentui systeemiteorian, suhdeperustaisen sosiaalityön ja työn merkityksellisyyden käsitteille. Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui teemahaastattelut. Haastattelin yhteensä seitsemää lastensuojelun avohuollossa työskentelevää sosiaalityöntekijää. Haastatteluissa syntyi mielestäni avoin ja reflektiivinen ilmapiiri ja aihe selvästi puhutti haastateltavia. Haastattelujen avulla sain kerättyä tämän tutkimuksen kannalta riittävän aineiston, jonka avulla saatoin etsiä vastauksia tutkimuskysymykseeni. Tutkimusta tehdessäni minulla oli aito halu selvittää sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja käsityksiä suhdeperustaisen työn tekemisestä ja siihen liittyvistä merkityksellisyyden kokemuksista.

Tutkimusaihe on mielestäni ajankohtainen. Systeminen lastensuojelun toimintamalli on laajasti otettu käyttöön monilla hyvinvointialueilla ja sen varaan on laskettu paljon toivoa laadukkaammasta ja vaikuttavammasta lastensuojelutyöstä. Samaan aikaan on myös lailla säädetty lastensuojelun henkilöstömitoituksesta. Myös lakimuutoksen tarkoituksena on ollut lastensuojelun laadun parantaminen ja työmäärän kohtuullistaminen. (LSL 2007/417; Yliruka ym 2022, 2.) Työn merkityksellisyyden tutkiminen on myös viime aikoina noussut enemmän esille ja siitä ollaan kasvavissa määrin kiinnostuneita työelämän kehittämisenkin puolella (Leiviskä 2011, 7). Sosiaalityön tutkimuksissa ja johtamisessa merkityksellisyys ei vielä mielestäni ole saanut riittävää huomiota. Tässä löytyikin selvä tutkimuskatve, jota oma tutkimusaiheeni pyrki omalta osaltaan paikkaamaan.

Systemistä lastensuojelun toimintamallia on ehditty tutkia jo melko paljon, siihen nähden miten uudesta mallista on kyse. Tutkimustulokset antavat monenlaisia vastauksia ja signaaleja systemisen toimintamallin toimivuudesta. Yksi uusimmista tutkimuksista on Elina Aaltion väitöskirjatutkimus, *Effectiveness of the Finnish Systemic Practice Model for Children's Social Care* (2022). Väitöskirjatutkimus on pyrkinyt selvittämään systemisen Lastensuojelun toimintamallin vaikuttavuutta. Aaltion tutkimuksen mukaan systeminen toimintamalli ei ole parantanut lastensuojelutyön laatua, tavanomaiseen työskentelyyn verrattuna. Asiakastyön intensiteetti oli kuitenkin Aaltion tutkimusten tulosten valossa kasvanut niissä tiimeissä, joissa työskenneltiin systemisen toimintamallin mukaisesti. Sekään ei kuitenkaan näkynyt kasvaneena asiakastyytyväisyytenä. Aaltion tutkimuksessa haettiin myös tekijöitä, jotka estävät työntekijöitä soveltamasta systemistä toimintamallia ja asiakastyötä. Esteinä tunnistettiin työotteen epäselvyys, koulutuksen riittämättömyys, korkeat asiakasmäärät, työntekijöiden suuri vaihtuvuus ja johdon tarjoaman tuen riittämättömyys. (Mt. 2023, 93-95.)

Oma tutkimukseni tarkastelee systemistä toimintamallia hyvin toisenlaisesta näkökulmasta. Silti esiin nousivat samat suhdeperustaisen työn esteet, jotka myös Elina Aaltion väitöskirjatutkimuksessa olivat nähtävillä. Organisaation resurssit ja rakenteet eivät riittävästi tue systemisten toimintamallin mukaista suhdeperustaista työskentelyä. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on haaste, etenkin tietyillä alueilla ja asiakasmäärät koetaan edelleen liian suurina. Rakenteissa on kahden sosiaalityöntekijän työpariuksia, vaikka kokemus niistä on se, että työmäärän vuoksi työparityöskentely ei usein toteudu tarkoituksen mukaisesti. Aikaa kohtaavalle, pitkäjänteiselle, suhteeseen perustuvalla työskentelyllä ei ole riittävästi. Lastensuojeluun tulee yhä haastavampia asiakkaita, joiden kohdalla

avohuollon työskentely ei useinkaan enää ole vaikuttavaa. Lastensuojelun avohuollossa käytetään runsaasti työaikaa sijoitusten valmisteluun, sijoitusprosessiin vaatimiin työtehtäviin ja kriisitilanteiden hoitamiseen. Kaikki tämä on pois suhdeperustaisen ja suunnitelmallisen työn tekemisestä. Ne, joita vielä voitaisiin auttaa, joutuvat odottamaan vuoroaan ja pahimmillaan asiakkaat jonottavat päästäkseen lastensuojelun asiakkaiksi. Lastensuojelun avohuollon työ koetaan tutkimukseni mukaan, systeemisestä toimintamallista huolimatta edelleen raskaana, kiireisenä ja jopa yksinäisenä. Siinä on kuitenkin myös paljon tekijöitä, joiden vuoksi sosiaalityöntekijät kokevat työnsä merkityksellisenä.

Tutkimuksessani tarkastelin suhdeperustaisen työn vaikutusta koettuun työn merkityksellisyyteen, Rosson ym. (2010) nelikentän avulla. Nelikentän osa alueina tutkimuksessani olivat yksilötaso, sosiaalinen taso, työympäristö ja työn sisältö sekä työn suurempi päämäärä. Tutkimustuloksissa on löydettävissä työn merkityksellisyyteen vaikuttavia tekijöitä kaikilta nelikentän alueilta, suhdeperustaista työtä tarkasteltaessa. Systeeminen lastensuojelun toimintamalli on onnistunut kääntämään huomion enemmän suhdeperustaista työtä kohti ja jonkinlainen asennemuutos vaikuttaa syntyneen.

Lupa-sana nousi aineistostani esille lukuisia kertoja suhdeperustaiseen työskentelyyn liittyen, erityisesti yksilötasoa tarkasteltaessa. Olen pohtinut paljon *lupa*-sanana korostunutta esiintymistä aineistossani. Lähes kaikki vastaajat nostivat esille *lupa*-sanana, jossakin kohti haastattelua. *Lupa*-sanalla viitattiin suhdeperustaisen työn tekemiseen ja siihen panostamiseen, johon on nyt saatu *lupa*. Kun sosiaalityöntekijät vastauksissaan kertoivat vuorovaikutustaitojen ja kohtaamisen olevan sosiaalityön ydintä ja kuuluvan sosiaalityön ydinosaamiseen, miksi on tarvittu *lupa*, jotta suhdeperustaiseen työhön on alettu jälleen kiinnittämään huomiota? Ja kuka tämän *luvan* on nyt antanut? Näihin kysymyksiin tutkimukseni ei vastaa, ehkä jokin toinen tutkimus voisi tarttua tähän ja selvittää tätä tarkemmin. Sen voin kuitenkin oman tutkimukseni pohjalta todeta, että *lupa* suhdeperustaisen työn tekemiselle on samalla ollut *lupa* työn merkityksellisyyden kokemiselle. Tutkimustulosteni mukaan on selvää, että kaikkein merkityksellisimmät kokemukset lastensuojelutyössä liittyvät tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan suhdeperustaiseen työhön. Vaikka suhdeperustaiseen työhön ei lastensuojelun avohuollon nykyresursseilla onnistuta vielääkään panostamaan riittävästi.

Tutkimukseni tuloksissa esiin nousi työympäristön ja työn sisällön tasolla myös uudenlainen ilmiö. Lastensuojeluun on syntynyt paine siirtää asiakkaita mahdollisimman pian

perhesosiaalityöhön (sosiaalihuoltolainmukaisten palvelujen piiriin), tai lopettaa asiakkuus kokonaan. Tutkimuksessani syiksi tälle mainittiin lastensuojelun avohuollon kasva-
neet asiakasmäärät ja henkilöstömitoitus. Henkilöstömitoitus aiheuttaa sen, että lasten-
suojelussa asiakasmäärät voivat olla täynnä, etenkin jos sosiaalityöntekijöiden virkoja ei
lastensuojelutarpeen kasvaessa kyetä lisäämään. Tämä siirtopaine heikentää mahdolli-
suutta toteuttaa systeemisen toimintamallin mukaista suhdeperustaista lastensuojelutyötä.
On tärkeää huomioida, että henkilöstömitoitusta laadittaessa, sen vaikutusten seurantaan
ohjeistettiin kiinnittämään erityistä huomiota. Lakia (LSL 22.12.2021/1276) säädettä-
essä, yhtenä riskinä pidettiin sitä, että perheet eivät saa tukea oikea-aikaisesti. (Yliruka
ym. 2022, 7.) Nyt tämä riski näyttää käyneen toteen. Vaikka tämän tutkimuksen aiheena
ei ollut tarkastella henkilöstömitoituksen vaikutuksia, nousi se kuitenkin tutkimuksessa
keskeiseksi teemaksi ja siksi haluan sen tässä pohdinnassani vielä esille.

Työn sisältöön ja työympäristöön liittyy myös kiire. Tutkimusvastauksissa suhdeperus-
taisen työn todettiin usein jäävän liian vähäiselle kiireen vuoksi. Kiire mainittiin työnte-
kijän kiireenä, työtä on enemmän kuin ehtii tehdä. Kiire mainittiin myös asiakastilantei-
siin liittyvänä kokemuksena. Kiireelliset työtehtävät joudutaan lapsen edun nimissä prio-
risoimaan ja ei kiireelliset tehtävät siirtyvät hoidettavaksi toisella kertaa. Kiire aiheutti
merkityksellisenä koetun suhdeperustaisen työskentelyn vähenemistä ja sitä, että siihen
ei koettu voitavan panostaa niin paljoa kuin haluttaisiin. Kiireen voidaan ajatella johtuvan
resurssipulasta, mutta aina kyse ei ole siitä. Kiireestä huolimatta asiakkaita voidaan koh-
data ja kohdella hyvin ja välittää heille viesti siitä, että heidän asiansa otetaan vakavasti
ja he tulevat saamaan tarvitsemansa avun ja tuen. Se, miten työyhteisössä suhtaudutaan
aikaan ja ajan hallintaan, vaikuttaa väistämättä myös työhyvinvointiin. Jatkuvat eettiset
ristiriidat tekevät työstä raskasta. (Mönkkönen 2008, 163-164.)

Vuorovaikutustyö voi nykyisillä työn arvioinnin mittareilla mitattuna olla hyvin näkymä-
töntä ja tehotonta. Suhteeseen perustuvan työn tuloksia voi olla vaikea osoittaa lyhyellä
aikavälillä. Pitkällä aikavälillä näitä tuloksia voidaan kuitenkin seurata, mitata ja saada
näkyväksi. Tarvitaan tutkimuksia ja työyhteisöjen eri työtapoja arvioivaa seuranta ja
vertailua. (Mönkkönen 2008, 164-165.) Tämän nostivat esille myös tutkimukseeni osal-
listuneet sosiaalityöntekijät. He kaipaivat tietoa ja kokemusten vaihtoa hyvinvointialue-
en muilta lastensuojelutiimeiltä. Monessa työyhteisössä ollaan edelleen kaukana siitä,
että työn rakenteet tukisivat vuorovaikutukseen perustuvaa suhdeperustaista työtä. Siksi
onkin erityisen tärkeää, että jokainen työntekijä uskoo itse suhdeperustaisen työn

vaikuttavuuteen kokeilemalla ja opettelemalla sen käyttöä. Kun suhde on merkityksellinen, vaikuttavat ihmiset toisistaan. Kaikkia suhdeperustaisen työn vaikutuksia ei mitenkään voida mitata rahassa tai työn tehokkuuden mittareilla. Suhdeperustainen lastensuojelutyö tarjoaa parhaimmillaan työntekijälle mahdollisuuden luoda työstä ja asiakassuhteista sellaista toimintaa, joka sisältää niitä asioita, jonka vuoksi sosiaalityöntekijä on alun alkaen hakeutunut lastensuojelutyöhön. Tämä mahdollistaa ammatillisuuden kehittymisen ja asiakassuhteista muodostuu merkityksellisiä kokemuksia. (Mönkkönen 2008, 164-165.)

Jotta lastensuojelussa voitaisiin auttaa haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja heidän perheitää, tarvitaan sitoutunutta ja osaavaa henkilöstöä. Osaavan henkilöstön pysyminen alalla on kuitenkin viime aikoina näyttäytynyt haastavalta. Syitä suureen vaihtuvuuteen voidaan löytää sekä yksilö- että organisaatiotasolta. Haasteista huolimatta työntekijät näkevät lastensuojelutyön palkitsevana ja merkityksellisenä työnä, jolla voidaan vaikuttaa positiivisesti lasten ja perheiden elämään. Lastensuojelutyössä ihmissuhteet ovat keskeisessä roolissa sosiaalityöntekijöiden pysyvyyden kannalta. (McFadden 2020, 164.) Tätä väittämää tukevat myös tutkimukseni tulokset. Merkityksellisyyden kokeminen sitouttaa työhön, palkitsee, tuottaa iloa ja antaa voimia jatkaa haasteista huolimatta. Kaikkein eniten tutkimuksessani nousi esille juuri se, että merkityksellisyyden kokemukset auttavat kiinnittymään työhön. McFaddenin (2020, 164-171) tutkimuksessa lastensuojelun sosiaalityöntekijät ilmaisivat syvää kiintymystä ja syviä merkityksellisyyden tunteita lastensuojelun sosiaalityötä kohtaan. Samoin he tekivät tässä tutkimuksessa, jossa tutkittavien määrä oli toki hyvin pieni.

Mikäli halutaan löytää ratkaisuja vaihtuvuuden haasteisiin, voisi jotakin vastauksia ehkä löytyä työn merkityksellisyyden tutkimuksista. Yksinkertaistettuna, kun organisaatio tarjoaa sellaiset resurssit ja puitteet lastensuojelutyön tekemiselle, että suunnitelmallinen suhdeperustaiseen työskentelyyn perustuva työ mahdollistuu, saattaa tuloksena olla sitoutuneempi työyhteisö. Lisäksi pysyvät ja työhön kiinnittyneet työyhteisöt mahdollistavat osaamisen ja erilaisten kokemusten hyödyntämisen kaikkien tiimin jäsenten ja asiakkaiden hyväksi. Osaamisen säilyttäminen tiimeissä tarkoittaa myös sitä, että kokeneemat sosiaalityöntekijät voivat paremmin tukea ja auttaa uudempia sosiaalityöntekijöitä uransa alkuvaiheissa. (McFadden 2020, 164-171.)

Olin etukäteen ajatellut johtamisen nousevan esille tutkimustuloksissani, sen rooli jäi vastauksissa kuitenkin hyvin pieneksi. Johtamisen alle voidaan toki ajatella kuuluvan riittävästä resursseista huolehtiminen, työn organisoiminen, suhdeperustaisen työn mahdollistaminen ja työparityöhön panostaminen. Mutta esihenkilön rooli ei tutkimustuloksissani juurikaan nouse esille lähijohtamisen näkökulmasta. En osaa sanoa mistä tämä johtui, ehkä haastattelujen aikana esittämäni kysymykset johtivat keskustelua sellaiselle tasolle, jossa lähijohtaminen ei tullut puheeksi. Niinpä ajattelen, että lastensuojelutyön kontekstissa lähijohtamisen vaikutusta työn merkityksellisyyden kokemuksiin voisi jatkossa tutkia lisää. Oman tutkimukseni osalta en voi lausua lähijohtamisesta juuri mitään. Eri alueilla työskentelevien kokemukset pysyvistä työyhteisöistä sekä suhdeperustaisen työn toteutumisesta olivat kuitenkin sen verran toisistaan eroavia, että uskon lähijohtamisellakin saattavan olla vaikutusta asiaan.

Yllättävänä asiana tutkimuksessani esille nousivat yhteistyön vaikeudet palvelutarpeen arvioinnin, perhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä. Olin ajatellut, että nämä saman organisaation eri toimijat, toimivat kaikki lapsen edun mukaisesti, avun eri vaiheissa. Lisäksi olin ymmärtänyt, että systeemillä toimintamallilla on pyritty tavoittamaan systeemin ajattelu ja toiminta koko organisaatiossa, kaikilla sen tasoilla. Mikäli näissä nivelkohdissa ei kyetä hyvään yhteistyöhön, voi se asiakkaalle välittyä negatiivisella tavalla. Suhdeperustaista ja systeemistä työtä kehittäessä, tulisikin huomiota kiinnittää siihen, että organisaation sisäisiä ristiriitoja ja näkemyseroja saataisiin ratkottua ja hyvää yhteistyötä rakennettua. Aihe sopisi hyvin myös tutkimusaiheeksi, tarkempaa tarkastelua vaativana asiana.

Positiivisena tutkimustuloksissa nousi esille sosiaalityöntekijöiden vilpityn halu päästä aitoon vuorovaikutukseen asiakkaiden kanssa. Systeemisen toimintamallin avulla on kaikista rakenteellisista haasteista huolimatta tavoitettu jokin lastensuojelutyön ydin. On löytynyt ymmärrys ja halu asiakkaan kanssa yhteiseen ihmettelyyn, dialogiin. Ollaan valmiita päästämään irti asiantuntijajohtoisesta ajattelusta ja alettu pohtia asioita syvällisestikin yhdessä asiakkaiden kanssa. Systeemisen toimintamallin mukana tuomat menetelmät ovat lisänneet keinoja, joiden avulla tämä yhteinen ihmettely on mahdollistunut. Eniten tutkimustuloksissani korostuu sukupuumenetelmä ja sen mukana tuomat hyvät kokemukset. Tämän myötä myös sosiaalityöntekijän oma osaaminen on päässyt esille uudella tavalla, sosiaalityöntekijät ovat huomanneet voivansa itse omalla työllään vaikuttaa asiakkaidensa tilanteisiin. Aina ei tarvitse hakea apua esimerkiksi perhetyöltä, joskus se, että

lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä käyttää työaikaansa perheen kanssa, voi jo olla vaikuttavaa. Tämä koetaan luonnollisestikin merkityksellisyyttä lisäävänä asiana, juuri sosiaalityöntekijöiden työssä.

Tutkimustuloksissa esille nousi myös systeeminen ymmärrys. Systeeminen ymmärrys on tietyllä tavalla myös osa sosiaalityön perinnettä, eikä siinä itsessään ole ehkä mitään uutta. Mutta systeemistä ajattelua ja ymmärrystä on nyt saatu vietyä osaksi arjen sosiaalityötä ja sitä voidaan hyödyntää asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä. Se on mielestäni merkittävä muutos. Systeemisen työskentelyn myötä lastensuojelussa voidaan nyt myös nähdä laajempi työn vaikutus kuin vain se, miten sillä voidaan vaikuttaa yhden lapsen sen hetkiseen elämään. Tutkimustulokset osoittavat, että myös systeemisen ymmärryksen lisääntyminen on omiaan lisäämään merkityksellisyyden kokemuksia.

Tärkeänä tutkimukseen liittyvänä huomiona pidän niitä onnistumisen kokemuksia, joita on saavutettu pitkäjänteisellä laadukkaalla suhdeperustaisella työllä. Niiden kautta merkityksellisyyden kokemukset ovat antaneet sosiaalityöntekijöille uskoa ja voimaa oman työn jatkamiseen. Kokemuksia nousi tutkimusaineistossani esille lukuisia ja ne olivat kaikki hyvin koskettavia. Kun asiakas on todella tullut kuulluksi ja nähdyksi, kun asiakas on itse oivaltanut tärkeitä asioita ja kiittänyt sosiaalityöntekijää jälkikäteen. Kun lapsen elämä on saanut uuden paremman suunnan tai perhe on saatu ohjattua turvallisemmalle polulle, niistä kaikista kokemuksista syntyy lastensuojelutyön merkityksellisyys, eikä mitään niistä saataisi aikaiseksi ilman suhdeperustaista työskentelyä.

Tämän tutkimuksen perusteella ei voida tehdä mitään yleispäteviä johtopäätöksiä. Laadullisena tutkimuksena, tulokset eivät ole yleistettävissä pätemään koko lastensuojelun avohuoltoon. Yhden hyvinvointialueen lastensuojelun avohuollosta se antaa kuitenkin jonkin verran tietoa ja pohtimisen aihetta. Lisätutkimusta systeemisen lastensuojelun toimintamallin vaikuttavuudesta tarvittaisiin vielä lisää. Etenkin asiakkaiden näkökulma tulisi näkyä tutkimuksissa vahvemmin. Jo aiemmin nostin esille sen, että aihetta voisi tutkia enemmän myös johtamisnäkökulmasta. Lisäksi ajattelen, että olisi tärkeää tutkia työparityön vaikutusta koettuun työn merkityksellisyyteen. Tässä tutkimuksessa aihe tulee sivutuksi hyvin vähäisessä määrin ja lisätieto aiheesta voisi auttaa kehittämään lastensuojelutyötä enemmän siihen suuntaan, että työ olisi aidosti jaettua, eikä niin yksintehtävää kuin miltä se edelleen näyttäytyy.

Tutkielmani haluan päättää Maaret Kallion sanoihin, jotka löytyvät hänen kirjastaan Inhimillisiä Kohtaamisia (2017). Sitaatti muistuttaa lastensuojelutyön tärkeimmästä työkalusta ja merkityksellisyyden lähteestä, aidon kohtaamisen tärkeydestä.

”Uskaltaa olla ihminen ihmiselle – siinä suurin ja merkityksellisin haaste, johon toivon sinun tarttuvan. Toivon, että löydät itsestäsi ja läheltäsi enemmän rohkeutta pysähtyä kuuleviksi korviksi, näkeviksi silmiksi, tuntevaksi sydämeksi ja inhimilliseksi ihmiseksi.

Toivon sinulle vahvuutta olla itsellesi ja toiselle ihminen ja sallia kohtaamiset tapahtuviksi.”
(Maaret Kallio 2017, 9.)

LÄHTEET

- Aaltio, Elina 2022: Effectiveness of the Finnish Systemic Practice Model for children's social care. Arealist evaluation. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9224-8>. Viitattu: 30.11.22.
- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne 2019: Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 3/2019. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-289-5>. Viitattu: 30.1.23.
- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne 2019: Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 33/2019. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-419-6>. Viitattu: 1.2.23.
- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne 2021: Developing a programme theory for the Systemic Practice Model in children's social care: Key informants' perspectives. *Child and Family Social Work*, 27(3), 444-453. <https://doi.org/10.1111/cfs.12896>. Viitattu 30.1.2023. Elina Aaltio sähköpostiviesti: 20.9.2022.
- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne 2021: Lastensuojelun tutkimusperustan vahvistamisen haasteita ja mahdollisuuksia. *Kasvun tuki*, 1(2), 21 – 29. <https://kasvuntuki.fi/wp-content/uploads/2021/12/kasvun-tuki-02-2021-aaltio.pdf>. Viitattu: 3.1.23.
- Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus (3. uud. p.). Vastapaino, Tampere.
- Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojeluvälä – tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatarkkijöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 24/2014. 74 sivua. Helsinki 2014. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-278-2>. Viitattu: 9.1.23
- Alho, Sirkka, Rasa, Marjukka & Vuolukka, Kaisa 2018: Perheterapian ja sosiaalityön yhteiset juuret sekä suhdeperustaisen systeemisen lastensuojelutyön kehittäminen. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (Toim.) Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa, Työpaperi / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 32/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 85-95. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>. Viitattu: 26.1.23.
- Araneva, Mirjam 2016: Lapsen Suojelu: Toteuttaminen Ja Päätöksenteko: Käsikirja Lapsen Asioista Päättävälle. Talentum Pro, Helsinki.
- Bailey, Catherina, Lips-Wiersma, Marjolein, Madden, Adrian, Yeoman, Ruth, Thompson, Marc and Chalofsky, Neal 2019: The Five Paradoxes of Meaningful Work: Introduction to the special Issue 'Meaningful Work: Prospects for the 21st Century'. *Jour. of Manage. Stud.*, 56: 481-499. <https://doi.org.ezproxy.ulapland.fi/10.1111/joms.12422>. Viitattu: 7.2.23.
- Bardy, Marjatta (toim.) 2009: Lastensuojelun Ytimissä. 4. uudistettu painos. 1 painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Bunting, Lisa, Webb, Mary Anne & Shannon, Rachel 2017: "Looking Again at Troubled Families: Parents' Perspectives on Multiple Adversities: Looking Again at Troubled Families." *Child & Family Social Work* 22: 31-40. <https://doi.org/10.1111/cfs.12232>. Viitattu: 3.4.23.
- Civil, Tiina 2018: Lapsen ja perheen kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa – Tarkastelua systeemisestä näkökulmasta. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) 2018: Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 32/2018. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu: 7.1.23.
- Civil, Tiina, Abrahamsson, Outi, Mäki-Fossi Satu ja Miettunen, Nanna 2019: Systeeminen lastensuojelu monitoimijaisuuden ja osallisuuden varmistavana verkostotyönä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 34/2019. Helsinki. 19 sivua.

- https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139077/TY%c3%96_2019_34%20s.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Coulter, Stephen, Houston, Stanley, Mooney, Suzanne, Devaney, John, Davidson, Gavin 2019: Attaining Theoretical Coherence within Relationship-Based Practice in Child and Family Social Work: The Systemic Perspective. *British Journal of Social Work*, 50(4), 1219. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz110>. Viitattu: 10.1.23.
- Cross, Steve & Hubbard, Alison & Munro, Eileen 2010: Reclaiming Social Work London Borough of Hackney Children and Young People's Services Part 1: Independent Evaluation Part 2: Unpacking the complexity of frontline practice – an ethnographic approach. The London school of economics and political science. <https://www.whatdotheyknow.com/request/51132/response/130736/attach/4/1%202816227%20RSW%20FINAL%20Report%20Sept%202010.pdf>. Viitattu: 1.2.2023.
- Datar, Sudha & Rao, Geeta 2019: Working with individuals and families (Social case-work). Teoksessa Datar, Sudha (edit.) 2019: *Skill Training for Social Workers: A Manual*. SAGE Publications India Pvt, Ltd.. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/ulapland-ebooks/detail.action?docID=543958>. Viitattu: 26.2.23.
- Eskola, Jari 2015: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Valli, R. & Aaltola, J. 2015: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uud. p.* PS-kustannus, Jyväskylä.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Fagerström, Katarina 2016: Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelutyö – Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 42/2016. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-778-7>. Viitattu: 26.1.23.
- Forrester, Donald, Westlake, David, McCann, Michelle, Thurnham, Angela, Shefer, Guy, Glynn, Georgia, Killian, Mike 2013: *Reclaiming Social Work? An Evaluation of Systemic Units as an Approach to Delivering Children 's Services Final report of a comparative study of practice and the factors shaping it in three local authorities*. <https://uobrep.openrepository.com/bitstream/handle/10547/594517/finalreport-systemicunits.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu: 30.1.23.
- Frederick, John, Spratt, Trevor, & Devaney, John 2021: Adverse Childhood Experiences and Social Work: Relationship-based Practice Responses. *The British journal of social work*, 51(8), 3018-3034. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa155>. Viitattu: 1.3.23.
- Gitterman, Alex & Germain, Carel 2008: *The life model of social work practice: Advances in theory and practice (3rd ed.)*. Columbia University Press.
- Harrikari, Timo 2016: *Byrokratian syklit ja asiakkaiden rytmit sosiaalityössä*. Teoksessa: Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Lehto-Lundén, Tiina, Salovaara, Petra, Veistilä, Minna, Anttonen, Anneli ja Jouttimäki, Päivi 2016: *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Heinonen, Hanna 2016: *Lastensuojelu ja lapsen etu*. Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Lehto-Lundén, Tiina, Salovaara, Petra, Veistilä, Minna, Anttonen, Anneli ja Jouttimäki, Päivi 2016: *Vastavuoroinen Sosiaalityö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hingley-Jones, Helen & Ruch, Gillian 2016: 'Stumbling through'? Relationship-based social work practice in austere times. *Journal of social work practice*, 30(3), 235-248. <https://doi.org/10.1080/02650533.2016.1215975>. Viitattu 10.1.23.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino, Helsinki.

- Houston, Stan 2017: Towards a critical ecology of child development in social work: aligning the theories of Bronfenbrenner and Bourdieu, *Families, Relationships and Societies*, vol 6, no 1, 53–69, DOI: 10.1332/204674315X14281321359847. Viitattu: 19.1.23.
- Howe, David 1998: Relationship-based thinking and practice in social work. *Journal of social work practice*, 12(1), 45-56. <https://doi.org/10.1080/0265053980841513>. Viitattu: 10.1.23.
- Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo, Ruusu vuori, Johanna, & Aho, Anna Liisa 2017: Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere.
- Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo, Ruusu vuori, Johanna 2010: Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.
- Jaakola, Anne-Mari 2022: Lapsen tilanteen arvioinnin tekemisen tavat lastensuojelussa. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 30(1), 87–91. <https://doi.org/10.30668/janus.109519>. Viitattu: 3.1.23.
- Jokinen, Arja 2016: Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa: Törrönen, M., Hänninen, K., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P., Veistilä, M., Anttonen, A. & Jouttimäki, P. 2016: Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus, Helsinki.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.
- Juntunen, Elina, Pessi Anne & Aaltonen, Tapio, Martela, Frank, Syrjänen Tii 2017: Myötätunto ja merkityksellisyys työssä. Teoksessa: Pessi, Anne, Martela, Fran, Paakkanen, Miia, Aaltonen, Tapio 2017: Myötätunnon Mullistava Voima. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Kananoja, Aulikki 2017: Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa: Aho, Kristiina, Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Matti, Marjamäki, Pirjo 2017: Sosiaalityön käsikirja (4. uudistettu laitos.). Tietosanoma, Helsinki.
- Kalland, Mirjam. 2001: Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: Soveltaminen erityistilanteissa. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen, 198-233. Teoksessa: Crittenden, Patricia, Emde, Robert, Glaser, Danya, Hautamäki, Airi, Kalland, Mirjam, Punamäki, Raija-Leena, Sinkkonen Jari, Tammela Tuula 2001: Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen (1. painos). WSOY, Helsinki.
- Karisto, Antti 2016: Hyvinvointi ja vastavuoroisuus. Teoksessa: Törrönen, Maritta, Kaija Hänninen, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara, Minna Veistilä, Anneli Anttonen, ja Päivi Jouttimäki 2016: Vastavuoroinen Sosiaalityö. Gaudeamus, Helsinki.
- Kilpeläinen, Arja 2009: Luhmannin ekologioiden kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Teoksessa: Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, Tarja, Pohjola, T. 2009. Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus.
- Kiviniemi, Kari 2015: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Valli, R. & Aaltola, J. 2015: Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uud. p. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Kivioja, Kirsi 2004: Työn ominaisuuksien vaikutus työuupumukseen alle ja yli 45-vuotilla kuntatyöntekijöillä. Teoksessa: Forma, P., Väänänen, J., & Andersson, B. 2004: Työssä jatkaminen ja työssä jatkamisen tukeminen kunta-alalla. Kuntatyö 2010 –tutkimus. Kuntien eläkevakuutus, Helsinki.
- Korkman, Julia 2018: Lapsen haastattelu sosiaalisen ja kognitiivisen kehityksen näkökulmasta. Teoksessa: Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) 2018: Lasten Haastattelu Lastensuojelussa. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Lahtinen, Pia, Männistö, Lena, Raivio, Marketta 2017: Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 7/2017. Helsinki <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>. Viitattu: 7.1.23.

- Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra 2016: Hyvinvoiva sosiaalityöntekijä. Teoksessa: Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Lehto-Lundén, Tiina, Salovaara, Petra, Veistilä, Minna, Anttonen, Anneli ja Jouttimäki, Päivi 2016: Vastavuoroinen Sosiaalityö. Gaudeamus, Helsinki.
- Leiviskä, Eija 2011: Työ täynnä elämää: Työn merkityksellisyyden seitsemän lähdettä. Tietosanoma, Helsinki.
- Lips-Wiersma, Marjolein & Morris, Lani 2009: Discriminating between 'Meaningful Work' and the 'Management of Meaning'. *Journal of business ethics*, 88(3), 491-511. <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0118-9>. Viitattu: 23.1.23.
- Lysova, Evgenia, Allan, Blake, Dik, Bryan, Duffy, Ryan, Steger, Michael 2019: Fostering meaningful work in organizations: A multi-level review and integration. *Journal of vocational behavior*, 110(Part B), 374-389. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.07.004>. Viitattu: 21.2.23.
- Malja, Marjo, Puustinen-Korhonen, Aila, Petrelius, Päivi, Eriksson, Pia 2019: Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>. Viitattu: 16.2.23.
- Matthies, Aila-Leena, Svenlin, Anu-Riina, Turtiainen, Kati, Alho, Sirkka 2021: Aikuis-sosiaalityö: Tieto, Käytäntö ja Vaikuttavuus. Gaudeamus, Helsinki.
- Martela, Frank & Pessi, Anne 2018: Significant Work Is About Self-Realization and Broader Purpose: Defining the Key Dimensions of Meaningful Work. *Front. Psychol.* 9:363. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00363. Viitattu: 9.1.23
- Martela, Frank 2020: Merkityksellinen työ – Mitä se on, miksi siihen kannattaa panostaa ja miksi se on erityisen tärkeää juuri nyt? *Työn tuuli* 29 (1), 8—16.
- McFadden, Paula 2020: Two sides of one coin? Relationships build resilience or contribute to burnout in child protection social work: Shared perspectives from Leavers and Stayers in Northern Ireland. *International social work*, 63(2), 164-176. <https://doi.org/10.1177/0020872818788393>. Viitattu: 7.3.23.
- Munro, Eileen 2011: The Munro review of child protection. Final report A child centered system. <http://www.education.gov.uk/publications>. Viitattu: 7.3.23.
- Mänttari-van der Kuip, Maija 2022: Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 30(1), 21-43. <https://doi.org/10.30668/janus.107864>. Viitattu: 20.2.23.
- Mönkkönen, Kaarina 2018: Vuorovaikutus asiakastyössä: Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus, Helsinki.
- Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria 2010: Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010: *Asiakkuus Sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 2010.
- Petrelius, Päivi, Yliruka, Laura, Miettunen, Nanna 2021: Systeemisiä kokeiluja – kohti jatkuvaa yhdessä oppimista. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 7/2021.* 103-109. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141017/URN_ISBN_978-952-343-628-2.pdf?sequence=1. Viitattu: 3.1.23.
- Petrelius, Päivi & Uutela, Anne. Systeemisen lastensuojelun toimintamallin käyttöönotto Suomessa – konsultoivien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 24/2020.* 62 sivua. Helsinki 2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139986/TYO24_2020%20s.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu: 19.1.23.
- Pratt, Gerard Michael & Asforth, Blake 2003: Fostering meaningfulness in working and at work. Teoksessa: *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline*. Publisher: Berrett-Koehler, San Fransisco. 309-327. https://www.researchgate.net/publication/303052224_Fostering_meaningfulness_in_working_and_at_work#fullTextFileContent.

- Puusa, Anu & Juuti, Pauli toim. 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, Helsinki. (e-kirja)
- Pölkki, Pirjo 2016: Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa: Törrönen, M., Hänninen, K., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P., Veistilä, M., Anttonen, A. & Jouttimäki, P. 2016: Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus, Helsinki.
- Pösö, Tarja 2010: Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 18(4), 324–336. <https://journal.fi/janus/article/view/50583>. Viitattu: 25.1.2023.
- Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari, Paavilainen, Eija 2013: Tutkimuksen voimasanat (1.-2. p.). Sanoma Pro, Helsinki.
- Rosso, Brent D. & Dekas, Kathryn H. & Wrzesniewski, Amy 2010: On the meaning of work: A theoretical integration and review, *Research in Organizational Behavior*, Volume 30, Pages 91-127, <https://doi.org/10.1016/j.riob.2010.09.001>. Viitattu: 23.3.23.
- Ruch, Gillian 2005: Relationship-based practice and reflective practice: Holistic approaches to contemporary child care social work. *Child & family social work*, 10(2), 111-123. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2005.00359.x>. Viitattu: 10.1.23.
- Ruch, Gillian 2012. Where Have All the Feelings Gone? Developing Reflective and Relationship-Based Management in Child-Care Social Work. *The British journal of social work*, 42(7), pp. 1315-1332. doi:10.1093/bjsw/bcr134. Viitattu: 25.1.23.
- Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Nikander, Pirjo, Hyvärinen Matti, Ruusuvuori Johanna, Pöysä Jyrki, Jolanki Outi, Karhunen Sanna. 2010: Haastattelun Analyysi. Vastapaino, Tampere
- Räty, Tapio 2019: Lastensuojelulaki - Käytäntö Ja Soveltaminen. 4. uudistettu painos. 1 painos 2010. Edita publishing, Helsinki.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2009: Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. Tampere. http://www.fsd.uta.fi/julkasut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf. Viitattu: 22.3.23.
- Saastamoinen, Kati 2016: Lapsen Suojelu: Viranomaisten Ja Muiden Toimijoiden Väli-senä Yhteistyönä: Käsikirja Arjen Toimintaan. Edita publishing Helsinki.
- Salonen, Arto, O & Tapani, Annukka. 2020. Palkkatyön merkityksellisyys. Ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstön kokemuksia työstä. *Työelämän tutkimus* 18 (1). <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/90571/49724>. Viitattu: 11.1.23.
- Salovaara, Veronica & Tuomela-Holti, Britt-Helen & Westerlund-Cook, Saija & Backman, Ann 2021: En förändring i tankesätt, relationer och verksamhetskultur – erfarenheter från Jakobstadsregionen. Teoksessa Petrelius, Päivi & Yliruka, Laura & Miet-tunen, Nanna 2021: Systeemisiä kokeiluja – kohti jatkuvaa yhdessä oppimista. *Terve-yden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 7/2021.* 103-109. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141017/URN_ISBN_978-952-343-628-2.pdf?sequence=1. Viitattu: 30.1.23.
- Saurama, Erja, Jonna Leinonen, Saija Kangas, ja Päivi Jouttimäki 2011: Uudistuva Ja Voimaannuttava Aikuissosiaalityö: Visio Vahvasta Aikuissosiaalityöstä -hankkeen Loppuraportti. Socca, Helsinki.
- Schofield, Gillian 1998: Inner and outer worlds: A psychosocial framework for child and family social work. *Child & family social work*, 3(1), 57-67. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.1998.00062.x>. Viitattu 10.1.23.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2001: Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa: Crittenden, Patricia, Emde, Robert, Glaser, Danya, Hautamäki, Airi, Kalland, Mirjam, Punamäki, Raija-Leena, Sinkkonen Jari, Tammela Tuula 2001: Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki.

- Sudenlehti, Jussi & Uusitalo, Ilkka 2018: Tulevaisuuden lastensuojelu. Print Best Oy, Viljandi.
- Tammeaid, Marika 2020: Työn merkityksellisyys syntyy yksilöllisistä aineksista. *Työn tuuli* 29 (1), 79—84.
- Toikko, Timo 2009: Tapauskohtainen sosiaalityö. Teoksessa: Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T., & Pohjola, T. (2009). *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (10. uud. laitos.). Tammi, Helsinki.
- Trowler Isabelle & Goodman Steve 2012: Introduction. Teoksessa Goodman, Steve & Trowler, Isabelle & Jessica Kingsley 2012: *Social work reclaimed: Innovative frameworks for child and family social work practice*. London: Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia. 11 – 13.
- Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Lehto-Lundén, Tiina, Salovaara, Petra, Veistilä, Minna, Anttonen, Anneli ja Jouttimäki, Päivi 2016: *Vastavuoroinen Sosiaalityö*. Gaudamus, Helsinki.
- Van Assche, Kristof, Verschraegen, Gert, Valentinov, Vladislav, Gruezmacher, Monica 2019: The social, the ecological, and the adaptive. Von Bertalanffy's general systems theory and the adaptive governance of social-ecological systems. *Systems research and behavioral science*, 36(3), 308-321. <https://doi.org/10.1002/sres.2587>. Viitattu: 19.1.23.
- Walker, Susan 2012: *Effective Social Work with Children, Young People and Families: Putting Systems Theory into Practice*. <https://doi.org/10.4135/9781446270141>. Viitattu: 24.1.23.
- Wilén, Leena 2018: Miten lastensuojelun vyyhti puretaan? Mitä kuuluu lastensuojelu? - julkaisusarjan 3. osa. Lastensuojelun Keskusliitto, ISBN: 978-952-7002-33-9 (pdf), ISSN: 2489-4885, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 5/2018. Viitattu: 14.12.2022.
- Yliruka, Laura, Petrelius, Päivi, Alho, Sirkka, Jaakola, Anne-Mari, Lunabba, Harry, Remes, Silja, Keränen, Saara, Teiro, Sanna, Terämä, Anne-Marie 2020: Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä: Esitys asiantuntijuutta tukevasta urapolkumallista. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*, 36/2020. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-571-1>. Viitattu: 20.1.2023.
- Yliruka, Laura, Harrikari, Timo, Forsell, Martta, Kuoppala, Tuula, Purhonen, Emmi & Salmela, Marianna 2022: Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen sekä lastensuojelulain mukaisen henkilöstömitoituksen toteutuminen: Kuntakyselyjen tulokset. *Työpaperi / Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-928-3>. Viitattu: 26.1.23.
- Yliruka, Laura, Alho, Sirkka, Petrelius, Päivi 2023: Systemisen lastensuojelun toimintamallin vaikuttavuutta etsimässä. *Yhteiskuntapolitiikka-lehti*, 1, 107 – 108. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023021527424>. Viitattu: 20.2.23.
- LAPE -hanke, lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016-2018
<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->. Viitattu: 23.1.23.
- LSL Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu: 30.1.23.
- TENK Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistus.
<https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot>. Viitattu: 20.2.23.

LIITE 1

Teemahaastattelun teemat ja tukikysymykset

Miten ymmärrät suhdeperustaisuuden ja työn merkityksellisyyden?

SUHDEPERUSTAINEN TYÖSKENTELY

Miten koet suhdeperustaisen työn toteutuvan osana systeemistä toimintamallia?

Mitä tietoa tai taitoja olet tarvinnut suhdeperustaisessa työssä/systeemisen mallin mukaisessa työssä?

Millä tavalla systeemisen toimintamallin suhdeperustaisen työn painotus näkyy työssäsi?

Koetko systeemisen toimintamallin muuttaneen lastensuojelun avohuollon työtä suhdeperusteisemmaksi?

Onko suhdeperustaisen työn/systeemisen toimintamallin tekemiselle jotain esteitä, mitä?

Koetko voivasi itse vaikuttaa suhdeperustaisen työn toteutukseen?

LASTENSUOJELUTYÖN MERKITYKSELLISYYDEN KOKEMUKSET

Lisääkö systeemisen toimintamallin mukainen työskentely/ suhdeperustainen työskentely mielestäsi lisää merkityksellisyyttä työhösi?

Onko jokin suhdeperustaisessa työskentelyssä tuntunut erityisen merkitykselliseltä? Miksi?

Mitkä elementit systeemisen toimintamallin suhdeperustaisessa työskentelyssä tukevat työn merkityksellisyyden kokemusta? Onko sellaisia?

Mistä asioista työsi merkityksellisyys muodostuu?

Mitkä asiat voisivat lisätä merkityksellisyyden kokemuksia työssäsi?